

รายงานความก้าวหน้า
ครั้งที่ ๒
(รอบ ๖ เดือน ในระบบ NRIIS)

เรื่อง

การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของผู้สูงวัยในภาคชนบทการเกษตร
ให้สามารถพึ่งพาตนเอง
An Enhancing of Buddhist Quality of Life of the Elderly in Local
Agriculture Society on Self-reliant

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัครเดช พรหมกัลป์
ดร.ไพศาล นาสุริวงศ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

แบบรายงานรายงานความก้าวหน้า ครั้งที่ ๒
(รอบ ๖ เดือน ในระบบ NRIIS)

การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของผู้สูงอายุในภาคชนบทการเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเอง
An Enhancing of Buddhist Quality of Life of the Elderly in Local Agriculture Society
on Self-reliant

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปี ๒๕๖๗ จำนวน ๑๕๒,๐๐๐ บาท

ระยะเวลาทำการวิจัย ๑๒ เดือน เริ่มทำการวิจัยเมื่อ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๖ ถึง ๓๐ กันยายน ๒๕๖๗

รายงานความก้าวหน้าของการวิจัย ครั้งที่ ๒ ระหว่าง ๑ ตุลาคม ๒๕๖๖ ถึง ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๗

รายนามหัวหน้าโครงการ และผู้ร่วมโครงการ พร้อมทั้งหน่วยงานที่สังกัดและรายละเอียดการติดต่อ
(ที่อยู่/โทรศัพท์/โทรสาร/e-mail)

ชื่อ-สกุล	ตำแหน่งในโครงการ	โทรศัพท์/e-mail
ผศ.ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ	หัวหน้าโครงการวิจัย	๐๙๙-๒๙๖๙๒๒๙
ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์	ผู้ร่วมวิจัย	๐๘๒-๙๔๕๙๕๘๔
ดร.ไพศาล นาสุรวงศ์	ผู้ร่วมวิจัย	๐๘๑-๔๑๔๑๔๐๙

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๖๕) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้วางวิสัยทัศน์ของแผนไว้ว่า “ผู้สูงอายุเป็นหลักชัยของสังคม” โดยมีเป้าประสงค์ที่จะเห็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี คือ มีสุขภาพที่ดีทั้งกายและจิต ครอบครัวมีความสุข สังคมเอื้ออาทร อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ปลอดภัย มีหลักประกันที่มั่นคง ได้รับสวัสดิการและการบริการที่เหมาะสม อยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและมีส่วนร่วมในครอบครัว ชุมชนและสังคม มีโอกาสเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารอย่างต่อเนื่อง โดยมีการวางยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ ๕ ยุทธศาสตร์ ทั้งนี้ได้กำหนด “ยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ” ไว้เป็น ๑ ใน ๕ ยุทธศาสตร์ และภายใต้ยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้กำหนดมาตรการระบบบริการและเครือข่ายการเกื้อหนุน โดยในข้อ ๔.๓ กำหนดไว้ว่า “ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรทางศาสนา องค์กรเอกชนและองค์กรสาธารณประโยชน์มีส่วนร่วมในการดูแลจิตสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ โดยกระบวนกรประชาคม” ซึ่งมาตรการในข้อนี้ ได้วางบทบาทสำคัญไว้กับกลไกในพื้นที่ในการทำงานร่วมกันเพื่อการดูแลผู้สูงอายุโดยเน้นกระบวนกรแบบมีส่วนร่วม^๑

ขณะเดียวกันในส่วนของสภาพปฏิรูปแห่งชาติ (สพช.) ได้กำหนดให้เรื่องการปฏิรูประบบเพื่อรองรับสังคมสูงวัยเป็นวาระการปฏิรูปสำคัญเรื่องหนึ่ง โดยกำหนดหลักการในการปฏิรูประบบรองรับสังคมสูงวัย ไว้ ๕ ประการ คือ ๑) ผู้สูงอายุเป็นพลังในการขับเคลื่อนสังคม การปฏิรูปต้องไม่สร้างระบบที่จะทำให้ผู้สูงอายุต้องกลายเป็นภาระของสังคม ๒) สร้างสังคมและสภาพแวดล้อมที่บุคคลทุกช่วงวัยและทุกกลุ่มประชากรสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปลอดภัยและมีความสุข ๓) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของจุดพลัง “ท้องถิ่นท้องที่ องค์กรชุมชน และหน่วยงานรัฐในชุมชน” โดยเน้นการบริหารจัดการตนเอง โดยไม่ต้องรอการดำเนินงานของภาครัฐที่ไม่มีความยืดหยุ่น ๔) การดูแลผู้สูงอายุ ให้เน้น “การสร้างนำซ่อม” และการประคับประคองให้ผู้สูงอายุอยู่ในสภาพที่สามารถดูแลตนเองให้ได้นานที่สุดมากกว่าการให้อยู่ในสถาน

^๑ คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕- ๒๕๖๕)ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๒. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย).

บริหาร โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน และ ๕) เตรียมความพร้อมในระบบเศรษฐกิจ สังคม และ บริการสุขภาพให้สอดคล้องกับโครงสร้างประชากรของไทยที่เปลี่ยนแปลงไปเตรียมความพร้อม โดยได้เสนอแผนปฏิรูปไว้ ๔ ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านสุขภาพ และด้านสังคม ตามลำดับ^๒

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้วิเคราะห์สถานการณ์และแนวโน้มของสังคมไทยโดยเฉพาะเรื่องโครงสร้างประชากรไทยจะเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๕ ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมเมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ โดยจะมีกลุ่มผู้สูงอายุมีปัญหาทางสุขภาพและมีแนวโน้มอยู่คนเดียวมากขึ้นจากในปี ๒๕๕๙ ผู้สูงอายุที่มีอายุ ๗๐ ปีขึ้นไปมีจำนวนทั้งสิ้น ๔.๖ ล้านคนหรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๔๒.๙ ของประชากรผู้สูงอายุทั้งหมด และคาดการณ์ว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น ๕.๖ ล้านคนในปี ๒๕๖๕ ซึ่งผู้สูงอายุกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นวัยพึ่งพิงทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ โดยผู้สูงอายุ ๗๕ ปีขึ้นไป จะมีสถานะติดเตียงเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๒.๖ จากช่วงอายุ ๖๐-๖๔ ปีที่มีเพียงร้อยละ ๐.๙ ส่งผลต่อภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลที่เพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้มีการคาดการณ์ว่าค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของผู้สูงอายุจะเพิ่มจาก ๖๓,๕๖๕.๑๓ ล้านบาท ในปี ๒๕๕๓ เป็น ๒๒๘,๔๘๒.๒๑ ล้านบาท ในปี ๒๕๖๕ ขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียวจะมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๓.๖ ในปี ๒๕๓๗ เป็นร้อยละ ๘.๗ ของผู้สูงอายุทั้งหมดในปี ๒๕๕๗ โดยส่วนใหญ่มักมีปัญหาด้านสุขภาพทั้งทางจิตและทางกายรวมทั้งขาดผู้ดูแล สำหรับผู้สูงอายุวัยต้นอายุ ๖๐-๖๙ ปีที่มีสถานะทางสุขภาพดีมีกว่าร้อยละ ๕๙.๙ ซึ่งเป็นช่วงวัยที่ยังสามารถทำงานได้ แต่สัดส่วนของการทำงานยังไม่สูงมากนัก โดยปี ๒๕๕๗ ผู้สูงอายุวัย ๖๐-๖๔ ปี มีงานทำร้อยละ ๕๙.๒ และกลุ่มวัย ๖๕- ๖๙ ปี ร้อยละ ๔๕.๖ ของประชากรในวัยเดียวกัน ยิ่งจะส่งผลต่อรายได้และเงินออมเมื่อเข้าสู่บั้นปลายชีวิตของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ด้านปัจจัยที่อยู่อาศัยและระบบบริการสาธารณสุขยังไม่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ สะท้อนได้จากผู้สูงอายุเพียงร้อยละ ๗.๒ ที่พึงพอใจในบริการสาธารณสุขทุกระบบและสถานที่สาธารณสุขส่วนใหญ่ไม่มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ ทางลาด บันไดมีราวจับ ห้องสุขาที่ใช้งานได้^๓

ในการรองรับกับสถานการณ์ด้านผู้สูงอายุของจังหวัดนครสวรรค์ที่ผ่านมาได้มีการจัดสมัชชาสุขภาพจังหวัดนครสวรรค์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๘ โดยบรรจุระเบียบวาระเรื่อง “การเตรียมความพร้อมประชากรก่อนวัยสูงอายุและการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุแบบบูรณาการ” ขึ้นในการจัดสมัชชาสุขภาพจังหวัดดังกล่าว และสมาชิกสมัชชาสุขภาพจังหวัดนครสวรรค์ได้มีฉันทมติร่วมกันรวม ๑๐ ข้อ โดยในข้อที่ ๔ มีมติว่า “ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับฝ่ายปกครองท้องถิ่น (กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน) ร่วมกับกลไกต่าง ๆ อาทิ สาขาสมาคมผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ ประจำจังหวัด ภาคเอกชน กลุ่มจิตอาสา มีหน้าที่ขับเคลื่อนการดำเนินงานผู้สูงอายุระดับท้องถิ่น เพื่อจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาระบบ สร้างกลไก การเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุและขับเคลื่อนเครือข่ายในการดูแลคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและเอกชนทุกภาคส่วนในรูปแบบบูรณาการอย่างใกล้ชิดไม่แยกส่วนจากกัน และให้กำหนดเป็นข้อบังคับขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมโดยมีมาตรการหรือกติกาทางสังคมและหรือกำหนดธรรมนูญสุขภาพร่วมกันของคนในชุมชน”^๔

จากรายงานสถิติจำนวนประชากรของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ข้อมูล ณ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๖ ประเทศไทยมีจำนวนประชากรทั้งหมด ๖๖,๐๕๔,๘๓๐ คน เป็นผู้สูงอายุจำนวนทั้งหมด ๑๒,๘๑๔,๗๗๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๔๐%^๕ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ระหว่างภาคเหนือตอนล่างและภาคกลางตอนบน แบ่งการ

^๒ สถาปนาปฏิรูปแห่งชาติ, วาระการปฏิรูปที่ ๓๐ การปฏิรูประบบเพื่อรองรับสังคมสูงวัย, (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๘).

^๓ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔), แหล่งที่มา : http://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?Nid=๖๔๒๒. [๒๑ กันยายน ๒๕๖๔]

^๔ คณะกรรมการสมัชชาสุขภาพจังหวัดนครสวรรค์, เอกสารหลัก/มติโครงการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม จังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ. ๒๕๕๘, (นครสวรรค์ : ร้านไอปรินท์, ๒๕๕๘). หน้า ๒๘.

^๕ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, จำนวนผู้สูงอายุสัญชาติไทยจำแนกตามจังหวัด พ.ศ. ๒๕๖๖, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.dop.go.th/th/statistics_side?content=๑&sub=๒ [๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๖]

ปกครองออกเป็น ๑๕ อำเภอ ๑๒๘ ตำบล ๑,๔๓๒ หมู่บ้าน มีพื้นที่ประมาณ ๙,๕๙๗ ตารางกิโลเมตร ปัจจุบันมีประชากรทั้งสิ้น ๑,๐๒๘,๘๑๔ คน (ข้อมูล ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๕)^๖ มีประชากรสูงอายุตั้งแต่อายุ ๖๐ ปีขึ้นไปจำนวน ๒๓๖,๖๒๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๐๘%^๗ ขณะที่ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ แบ่งการปกครองออกเป็น ๙ หมู่บ้าน ๑,๗๖๑ ครัวเรือน ประชาชน ๔,๗๔๐ คน มีประชากรสูงอายุตั้งแต่อายุ ๖๐ ปีขึ้นไปจำนวน ๑,๑๖๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๖๐^๘ ถือเป็นตำบลที่เป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Complete Aged Society) ทั้งนี้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ของตำบลนี้เป็นผู้สูงอายุในภาคการเกษตรและมีฐานะที่ยากจน สถานการณ์ที่เป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ไปแล้ว ด้วยมีประชากรที่อายุมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไปถึงกว่าร้อยละ ๒๔ จากสภาพการณ์เพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ ย่อมหมายถึงการเพิ่มขึ้นของภาระของรัฐ สังคม ชุมชน และครอบครัวในการดูแล รักษาสุขภาพ ค่าใช้จ่ายในการยังชีพ และดูแลทั้งในด้านสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ระดับจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลให้การได้รับสวัสดิการสังคมที่รัฐเป็นผู้จัดให้ และการจัดสวัสดิการสังคมที่ประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดให้^๙ เป็นเพียงการบรรเทาด้านร่างกายในฐานะผู้รับประโยชน์ มิใช่ผู้สะท้อนถึงความต้องการอย่างแท้จริง

ที่ผ่านมาผู้วิจัยและคณะได้มีการขับเคลื่อนแผนงานวิจัยเรื่อง “การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์” โดยได้มีการส่งเสริมและพัฒนาใน ๔ มิติ คือ ๑) ด้านเศรษฐกิจมีการส่งเสริมในเรื่องการสร้างรายได้เพื่อนำไปสู่การออม ๒) ด้านสิ่งแวดล้อมภายในบ้าน ชุมชน และสังคมมีการปรับปรุงสถานะสิ่งแวดล้อมให้เกิดความเหมาะสมกับการใช้ชีวิตประจำวันโดยเฉพาะในเรื่องการเพิ่มพื้นที่สีเขียว การปรับปรุงด้านอารยสถาปัตย์ และการติดตั้งระบบแจ้งเตือนด้านการจราจรในระดับชุมชน ๓) ด้านสุขภาพมีการพัฒนานักบริบาลชุมชนวิถีพุทธเข้ามาเป็นภาคีเครือข่ายจิตอาสาที่จะคอยสนับสนุนช่วยเหลือในเรื่องสุขภาพของผู้สูงอายุ และ ๔) ด้านสังคมมีการสร้างธรรมเนียมความดีของชุมชนเพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันของคนหลากหลายวัยอย่างไร้รอยต่อ จากการวิจัยข้างต้นพบว่า มีบางประเด็นที่จะนำไปสู่การต่อยอดเพื่อให้ตำบลที่เป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ข้างต้นได้พัฒนาสู่ความเป็นตำบลต้นแบบในการดูแลและสนับสนุนภารกิจที่เกี่ยวข้องกับสังคมสูงวัยขององค์กรภาคี เครือข่ายระดับตำบล (บวร) โดยเฉพาะการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธ เพื่อส่งเสริมในมิติของการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาภาคีในการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งตนเองได้ มีคุณค่าในตัวเอง และเป็นส่วนผสมสำคัญในชุมชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สังคมตามกรอบแนวคิด “เกษียณมีดี” โดยอาศัยระบบและกลไกของสังคมวิถีไทยวิถีพุทธอันได้แก่ “เครือข่ายพลังบวร” ในพื้นที่อันประกอบด้วย บ้าน-วัด-ราชการ โดยเฉพาะในระดับตำบลที่มีองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัวเป็นหน่วยงานที่ดูแลทุกข์สุขของประชาชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองนมวัวที่ดูแลด้านสุขภาพร่วมกับภาคีเครือข่าย อสม. และนักบริบาลชุมชนที่ได้มีการขับเคลื่อนพัฒนาจากแผนงานวิจัยที่ผ่านมา มีวัดหนองกระดุกเนื้อซึ่งเป็นศูนย์กลางในการรวมจิตรวมใจผู้สูงอายุได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านจิตใจและคุณธรรม รวมทั้งผู้คนหลากหลายวัยที่ได้มีการลงขันตามมติในธรรมนูญความสุขของชุมชน ว่าจะเป็นผู้สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และจะร่วมกันดูแลและเกื้อกูลผู้สูงอายุในครอบครัวหรือในชุมชนให้มีความสุขและมีคุณค่าตามวิสัยทัศน์ “ผู้สูงอายุเป็นหลักชัยของสังคม” ของแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๔๕- ๒๕๖๕) ที่มีเป้าประสงค์ที่จะเห็นผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี กล่าวคือ มีสุขภาพที่ดีทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ครอบครัวมีความสุข

^๖ สำนักงานจังหวัดนครสวรรค์, ข้อมูลสำคัญจังหวัดนครสวรรค์ ประจำปี ๒๕๖๖, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://data.go.th/dataset/nakhonsawandata๒๕๖๖> [๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๖]

^๗ กรมกิจการผู้สูงอายุ, สถิติผู้สูงอายุ มิถุนายน ๒๕๖๖, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.dop.go.th/th/statistics_side?content=๑&sub=๒ [๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๖]

^๘ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว, แผนพัฒนาท้องถิ่น ๒๕๖๖-๒๕๗๐ แก้ไขครั้งที่ ๑/๒๕๖๖, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [https://www.nongnomwua.go.th/file_subject/แผนพัฒนาท้องถิ่น\(พ.ศ.๒๐๒๓๐๓๒๑_๑๔๔๓๐๓.pdf](https://www.nongnomwua.go.th/file_subject/แผนพัฒนาท้องถิ่น(พ.ศ.๒๐๒๓๐๓๒๑_๑๔๔๓๐๓.pdf) [๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๖]

^๙ พิสิษฐ์ จอมบุญเรือง, “แนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุเพื่อการพึ่งพาตนเอง ในจังหวัดนครสวรรค์”, วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒๔ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๖): ๑๕-๒๘.

สังคมเอื้ออาทร อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ปลอดภัย มีหลักประกันที่มั่นคง ได้รับสวัสดิการและการบริการที่เหมาะสม อยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและมีส่วนร่วมในครอบครัว ชุมชน และสังคม

ดังนั้นแล้วการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของผู้สูงวัยในภาคชนบทการเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเอง จะแนวทางในการปฏิบัติทั้งของภาครัฐและภาคสังคมที่เกิดจากความเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชน ได้จัดทำขึ้นเพื่อให้ ชุมชนเกิดความอยู่เย็นเป็นสุขเป็นสังคมแห่งการเอื้ออาทร สังคมไม่ทอดทิ้งกัน ประชาชนดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง โดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมและความรู้ที่เท่าทัน เป็นฐานของการพัฒนาซึ่งจะก่อให้เกิดการเป็น ต้นแบบหนองนมวัว ตำบลสุขภาวะที่จะขยายผลไปยังจังหวัดข้างเคียงหรือพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทยในอนาคตต่อไป

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๒.๑ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน ผู้สูงอายุวิถีพุทธ

๒.๒ เพื่อพัฒนากลไกในการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับผู้สูงวัยในภาคชนบท

๓. แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัยโดยมีขั้นตอน การรวบรวมข้อมูลเอกสาร (Data Collection) และการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการทบทวนและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยการค้นคว้าจากหนังสือ เอกสารทาง วิชาการและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของผู้สูงวัยในภาคชนบท การเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเอง ซึ่งประกอบด้วย

๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตผู้สูงวัย

แนวคิดคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิตมักตั้งอยู่บนรากฐานของความเชื่อหรือแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตคนซึ่งจะต้อง ประกอบด้วย กาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม โดยทั่วไปมนุษย์ทุกคนย่อมต้องการการมีชีวิตที่ดีพร้อมในทุก ๆ ด้านที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในสังคมเช่นมีสุขภาพดีมีอิสระเสรีในด้านความคิดการกระทำมี เป้าหมายของชีวิตคุณภาพชีวิตเป็นแนวคิดที่กำลังได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางเพราะเป็นเป้าหมาย หลักของการพัฒนาประเทศเนื่องจากคุณภาพชีวิตที่ดีของประชากรจะทำให้การพัฒนาในด้านต่าง ๆ สามารถกระทำได้ดีหรือประสบผลสำเร็จอย่างรวดเร็ว คุณภาพชีวิตเป็นความพึงพอใจและการรับรู้สถานะ ของบุคคลในการดำรงชีวิตในสังคมโดยจะสัมพันธ์กับเป้าหมายและความคาดหวังของตนเองภายใต้บริบท วัฒนธรรมค่านิยมมาตรฐานของสังคมและสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ระบบบริหารสวัสดิการต่าง ๆ ตลอดจนการเมืองและการปกครองของสังคมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่^{๑๐}

ในเดือนพฤษภาคม ๑๙๙๘ ที่ประชุมสมัชชาองค์การอนามัยโลก (World Health Organization Assembly) เพิ่มคำว่า “Spiritual Well-being” หรือ “สุขภาวะทางจิตวิญญาณ” เข้าไป ในคำนิยามเดิม ดังนั้น ความหมายของคำว่า “สุขภาพ” หลังจากนั้นจึงรวมความหมาย สุขภาวะที่ สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ หรือสุขภาวะที่สมบูรณ์ทุก ๆ ทางเชื่อมโยงกัน สะท้อนถึงความเป็นองค์รวมอย่างแท้จริงของสุขภาพ ที่เกี่ยวพันและเชื่อมโยงกันทั้ง ๔ มิติซึ่งความหมาย ในแต่ละด้าน คือ

^{๑๐} The WHOQOL GROUP, “The World Health Organization Quality of Life Assessment (WHOQOL)”, *Social Sciences Medicine*, Vol. 41 No. 10 (1995) : 1403 -1409.

๑. สุขภาวะทางกาย หมายถึง การมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีเศรษฐกิจพอเพียงมีสิ่งแวดล้อมดี ไม่มีอุบัติเหตุ เป็นต้น

๒. สุขภาวะทางจิต หมายถึง จิตใจที่เป็นสุข ผ่อนคลาย ไม่เครียด คล่องแคล่ว มีความเมตตา กรุณา มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น

๓. สุขภาวะทางสังคม หมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยดีในครอบครัว ในชุมชน ในที่ทำงานในสังคม ในโลก ซึ่งรวมถึงการมีบริการทางสังคมที่ดีและมีสันติภาพ เป็นต้น

๔. สุขภาวะทางปัญญา (จิตวิญญาณ) หมายถึง ความสุขอันประเสริฐที่เกิดจากมีจิตใจสูง เข้าถึงความจริงทั้งหมด ลดละความเห็นแก่ตัว มุ่งเข้าถึงสิ่งสูงสุด ซึ่งหมายถึง พระนิพพาน หรือพระเจ้า หรือความดีสูงสุด สุดแล้วแต่ความเชื่อที่แตกต่างกันของแต่ละคน สุขภาวะทางจิตวิญญาณ จึงหมายถึง มิติทางคุณค่าที่สูงสุดเหนือไปจากโลกหรือภาพภูมิทางวัตถุการมีศรัทธาและมีการเข้าถึงคุณค่าที่สูงส่งทำให้เกิดความสุขอันประณีตลึกล้ำ

ความหมายของสุขภาวะทั้ง ๔ ด้าน สุขภาวะทางกายและสุขภาวะทางจิตเป็นสุขภาวะที่ทำให้ความเข้าใจได้ง่าย เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สังเกตเห็นได้ตลอดเวลา สุขภาวะทางสังคมเป็นการแสดงออก รวมกันของสังคม ซึ่งต้องทำความเข้าใจและยอมรับรวมกันของทั้งสังคม และสุขภาวะทางปัญญา (จิตวิญญาณ) เป็นสุขภาวะที่ทำให้ความเข้าใจได้ยากและเป็นขั้นสูงสุดของสุขภาพองค์รวม ในปีค.ศ. ๑๙๘๖ การประชุมนานาชาติที่กรุงออตตาวา เมืองหลวงของแคนาดา ในเรื่องคุณภาพชีวิต (Quality of Life) นั้นได้ให้ความสำคัญในเรื่องการส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion) เป็นครั้งแรกซึ่งเกิดขึ้นโดยได้ถูกบันทึกไว้ว่า “*ความสมบูรณ์ทางร่างกาย จิตใจและสังคม ปัจเจกบุคคลหรือลักษณะเฉพาะของกลุ่มและความปรารถนาที่เกิดขึ้นจริง ความต้องการการเปลี่ยนแปลง หรือการจัดการกับสภาพแวดล้อม*” ในอนาคตไม่มีจุดสิ้นสุดแต่สามารถประยุกต์แนวคิดได้ในแต่ละบุคคล กลุ่ม ชุมชนหรือประชาชน สำหรับหน้าที่ในการส่งเสริมสุขภาพนี้เป็นแนวคิดที่เน้นการปฏิบัติใหม่ขึ้นมาทั้งหมด โดยยึดเป็นหลักการพื้นฐานสำคัญของการทำงานด้านส่งเสริมสุขภาพ โดยกฎบัตรออตตาวา (Ottawa Charter) และสิ่งที่เพิ่มเข้ามาในโครงสร้างของคุณภาพชีวิต มี ๕ ประเด็นที่ผ่านมา คือ ระดับทักษะของแต่ละคน ผ่านการกระทำทางชุมชนและการให้บริการสาธารณสุขครอบคลุมถึงสภาพแวดล้อม นโยบาย และเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ในที่นี้การส่งเสริมสุขภาพ แสดงให้เห็นถึงส่วนประกอบสองอย่าง ได้แก่ สิ่งสำคัญในเรื่องการส่งเสริมสุขภาพเป็นการสร้างสุขภาพโดยทั่ว ๆ ไปสภาพทั่วไปของสิ่งแวดล้อม ซึ่งการดำเนินการทางสังคมและทางด้านวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของสุขภาพจะนำไปสู่การพิจารณา การวางแผนออกแบบโครงสร้างสภาพแวดล้อมใหม่และการแลกเปลี่ยนเหตุผลของแต่ละคน ซึ่งผลที่ตามมาที่คาดหวังในการส่งเสริมสุขภาพกับผลสะท้อนที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงภายใต้ประเด็นหลักนี้จึงสัมพันธ์กับคำว่า “*สุขภาพที่แท้จริงเป็นเรื่องของคุณภาพชีวิต*”

คุณภาพชีวิตเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อบุคคลและสังคม ประกอบด้วย ๑) คนที่มีคุณภาพชีวิต จะใช้ชีวิตในงานที่ดีไม่ก่อให้เกิดปัญหาทั้งตนเองและผู้อื่น ๒) คนที่มีคุณภาพชีวิต จะปรับปรุงตนเองสังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างสร้างสรรค์ ๓) คนที่มีคุณภาพชีวิต จะใช้สติปัญญาเหตุผลและสันติในการแก้ไขปัญหา ๔) คนที่มีคุณภาพชีวิต จะยอมรับในคุณค่าของตนเองผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมจึงทำให้อยู่ร่วมกันกับคนอื่นและสิ่งแวดล้อมอย่างราบรื่นปราศจากอคติ และ ๕) คนที่มีคุณภาพชีวิตจะทำให้เกิดความสงบสุขในครอบครัวสังคมมีความมั่นคงปลอดภัยและเป็นระเบียบเรียบร้อย^{๑๑}

^{๑๑} สำราญ จุช่วย และคณะ, “คุณภาพชีวิตนักศึกษาวิทยาลัยราชพฤกษ์ : กรณีศึกษานักศึกษาเข้าใหม่ปี การศึกษา ๒๕๕๕”, รายงานวิจัย, (คณะศิลปศาสตร์ : วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๕).

แนวคิดการวัดคุณภาพชีวิต

นอกจากนี้ยังพบว่าคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย ความรู้สึกพอใจกับชีวิตโดยทั่ว ๆ ไป ความสามารถทางจิตใจที่จะประเมินชีวิตของตนเองว่ามีความพอใจหรือไม่กับภาวะทางกาย จิตใจ สังคม และอารมณ์ รวมถึงบุคคลอื่นประเมินได้ว่าการดำเนินชีวิตของบุคคลนั้นมีภาวะที่เหมาะสมและไม่มีปัญหา ความทุกข์ต่อชีวิต^{๑๒} ในการประเมินคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุนั้นมีความแตกต่างกันในแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับ ประสบการณ์ ความเข้าใจในชีวิต ปรัชญาที่ยึดถือ ความคิดเห็นในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่ แตกต่างกัน จากองค์ประกอบที่กล่าวมาย่อมทพให้มนุษย์มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนา คุณภาพชีวิตเพื่อมุ่งความสำเร็จให้แก่ตนเอง เมื่อพิจารณาเรื่องคุณภาพชีวิตแล้วจะพบว่า การมีคุณภาพ ชีวิตที่ดีนั้นนอกจากสุขภาพด้านร่างกายแล้วควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านจิตใจหรืออารมณ์และ การพัฒนาทางด้านสังคมด้วย

คุณภาพชีวิตเป็นสมมติต้องวัดได้ทั้งรูปธรรมและนามธรรมหรือเชิงวัตถุวิสัยและเชิงจิตวิสัย UNESCO^{๑๓} ให้เกณฑ์ในการประเมินคุณภาพชีวิตไว้ ๒ ด้าน คือ

๑. ด้านวัตถุวิสัย (Objective) การประเมินด้านวัตถุวิสัย วัดได้โดยอาศัยข้อมูลด้าน รูปธรรมที่มองเห็นได้นับได้วัดได้เช่น ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

๒. ด้านจิตวิสัย (Subjective) เป็นการประเมินข้อมูลด้านจิตวิสัย ซึ่งอาจทำได้โดยการ สอบถามความรู้สึกและเจตคติต่อประสบการณ์ของบุคคลเกี่ยวกับชีวิต การรับรู้ต่อสภาพความเป็นอยู่ การ ดำรงชีวิตรวมทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัชีวิต และความพึงพอใจในชีวิต

ขณะที่ประเทศไทยมีการกำหนดความต้องการขั้นพื้นฐานของดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิต ซึ่งได้ กำหนดตามความจำเป็นพื้นฐานไว้ในปี พ.ศ.๒๕๔๙ มีทั้งหมด ๘ ข้อ^{๑๔} ดังนี้

๑. ความจำเป็นขั้นต่ำในการบริโภคของครอบครัวหนึ่ง ๆ ในเรื่องของการมีอาหาร เพียงพอ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม เครื่องมือ เครื่องใช้ในบ้านและเฟอร์นิเจอร์

๒. การบริการที่จำเป็นที่จัดให้แก่ชุมชนโดยส่วนรวม ในเรื่องการคมนาคม การศึกษา และวัฒนธรรม สาธารณสุข น้ำสะอาดบริโภค เป็นต้น

๓. ความจำเป็นพื้นฐานที่กำหนดขึ้นเกี่ยวข้องกับเป้าหมายของการเพิ่มความ เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ผสมผสานกับเรื่องการกระจายรายได้ และการกระจายบริการ ทั้งทาง เศรษฐกิจและสังคมไปยังท้องที่ยากจนและกลุ่มคนที่ยากจน เพื่อบรรลุมาตรฐานขั้นต่ำของการดำรงชีวิต

๔. นโยบายที่ใช้ความจำเป็นพื้นฐานจะเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของประชาชน

๕. แนวความคิดความจำเป็นพื้นฐาน มีบทบาทในการวางแผนพัฒนาชนบท และมี เป้าหมายที่จะลดการว่างงาน การเพิ่มผลผลิตต่อเนื่องที่ การจัดหาบริการสาธารณสุขให้เพียงพอ

๖. แนวความคิดจำเป็นพื้นฐานนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงระดับความจำเป็น เมื่อเวลาและ สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น ไม่ว่าสังคมจะอยู่ในระดับใด ก็ยังมีความจำเป็นของพื้นฐาน

^{๑๒} Meeberg, G.A., "Quality of Life: A Concept Analysis", *Journal of Advanced Nursing*, Vol. 18 (1993) : 32-38.

^{๑๓} UNESCO, "Evaluation the Quality of life in Belgium", *Social Indicators Research*, Vol. 8 No. 3 (1980) : 312.

^{๑๔} กุหลาบ รัตน์สังธรรม และคณะ, "การพัฒนาแบบที่เหมาะสมในวิธีดำเนินงานวางแผนพัฒนา คุณภาพชีวิต ตามเกณฑ์ความเป็นพื้นฐานในระดับหมู่บ้าน", *รายงานวิจัย*, (ชลบุรี : คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัย บูรพา, ๒๕๕๐).

๗. พื้นฐานความคิด ในการใช้ความจำเป็นพื้นฐานในการวางแผนพัฒนา คือ ใช้ในกรณีที่มีทรัพยากรจำกัด

๘. แกนนำของดัชนีทางสังคมที่จะวัดถึงความจำเป็นพื้นฐาน อย่างน้อยต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องต่อไปนี้ คือ สาธารณสุขในเรื่องของอายุขัยเฉลี่ย โภชนาการ สุขภาพ อัตรการตายของเด็กทารก และอัตราการตายที่มีสาเหตุมาจากโรคมัยไข้เจ็บต่าง ๆ ทางด้านการศึกษาควรมีดัชนีในเรื่องของจำนวนผู้อ่านออกเขียนได้

ต่อมาในปี ๒๕๕๐ คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ^{๑๕} ได้กำหนดให้เป็นปริมรงค์คุณภาพชีวิตของประชาชนในชาติ โดยจุดมุ่งหมายของโครงการปริมรงค์คุณภาพชีวิตที่สำคัญ คือ การให้ประชาชนได้รับรู้ถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงคุณภาพชีวิตและรู้ว่าจะต้องปรับปรุงในเรื่องใดโดยมีเกณฑ์กำหนดไว้หลายประการ สำหรับความจำเป็นพื้นฐานที่กำหนดใช้ในแผน ๖ โครงการพัฒนาสังคม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดและเสนอคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ มี ๘ หมวด (๓๒ ตัวชี้วัด) ดังนี้

๑. ประชาชนได้กินอาหารที่ถูกสุขลักษณะและเพียงพอกับความต้องการของร่างกาย
๒. ประชาชนมีที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
๓. ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงบริการสังคมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ

๔. ประชาชนมีความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

๕. ประชาชนผลิตและหาอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ

๖. ครอบครัวสามารถควบคุมช่วงเวลาและจำนวนการมีบุตรได้ตามต้องการ

๗. ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น

๘. ประชาชนมีการพัฒนาจิตใจให้ดีขึ้น

ต่อมาในแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ ๙ ได้กำหนดเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของคนไทยเพิ่มเติม เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานจาก ๘ หมวด (๓๒ ตัวชี้วัด) เป็น ๙ หมวด (๓๗ ตัวชี้วัด) โดยหมวดที่ ๙ คือ การบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมและตัวชี้วัดที่เพิ่มขึ้นได้แก่ เรื่องการป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ การป้องกันและแก้ไขมลภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ การคุ้มครองผู้บริโภค อุบัติเหตุและโรคไม่ติดต่อ ซึ่งถ้าสามารถบรรลุตามเกณฑ์ที่กำหนดดังกล่าว จะนำไปสู่เป้าหมายการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของคนไทยตามมา^{๑๖}

คุณภาพชีวิตของบุคคลจะมีความแตกต่างกันไปตามสภาพและมีความหลากหลายในการวัดระดับคุณภาพชีวิต แต่คุณภาพชีวิตก็ยังเป็นที่นิยมใช้ เนื่องจากคุณภาพชีวิตเป็นเป้าหมายและผลลัพธ์ของการดูแลสุขภาพ และมีองค์ประกอบด้วยเนื้อหาที่มีขอบเขตกว้างขวาง หลากหลายที่สะท้อนถึงความรู้สึกนึกคิดที่แตกต่างกันไปในแต่ละด้าน สำหรับคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นประกอบด้วย ๔ ด้าน คือ

^{๑๕} คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ, *แผนพัฒนาชนบทแห่งชาติ ฉบับที่ ๖ (๒๕๓๐-๒๕๓๔)*, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ประสานงานพัฒนาชนบทแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐).

^{๑๖} คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนเพื่อการสาธารณสุขมูลฐาน, “อนามัยในประเทศไทย”, *จุลสารศูนย์ข้อมูลคณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนเพื่อการสาธารณสุขมูลฐาน*, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ (๒๕๕๐) : ๓-๓๑.

๑. ด้านร่างกาย ได้แก่ โครงสร้างทางร่างกายและสุขภาพร่างกายรวมถึงด้านบุคลิกภาพด้วย

๒. ด้านจิตใจ ได้แก่ สภาพจิตใจและสุขภาพจิต รวมถึงด้านคุณธรรมและจริยธรรมด้วย

๓. ด้านสังคม ได้แก่ สถานะทางสังคม ยศ ตำแหน่ง เกียรติยศชื่อเสียง การยอมรับนับถือ รวมถึงการมีมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วย

๔. ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ สถานะทางเศรษฐกิจการเงินและรายได้ที่มั่นคง^{๑๗}

แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

การศึกษาขององค์การสหประชาชาติ พบว่า ในปี ค.ศ.๒๐๔๗ ประชากรโลกจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมแห่งผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ทั้งนี้เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรโลกที่คนเกิดน้อยลงและอายุยืนมากขึ้นทำให้ประชากรทั่วโลกจะมีอายุเฉลี่ย เพศหญิง อยู่ที่ ๗๓ ปี ส่วนเพศชายอายุเฉลี่ยอยู่ที่ ๖๙ ปี^{๑๘} (world population data sheet, ๒๐๑๕) ในสัดส่วนผู้สูงอายุที่มากขึ้นทั่วโลกจะมาจากประเทศพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนา ส่งผลกระทบและการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับสังคมผู้สูงอายุที่มีแนวโน้มสังคมผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ สถานการณ์ประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) จากข้อมูลของ United Nations World Population Ageing พบว่า หลังจากปี พ.ศ.๒๕๕๒ ประชากรที่อยู่ในวัยพึ่งพิง ได้แก่ เด็กและผู้สูงอายุ จะมีจำนวนมากกว่าประชากรในวัยแรงงาน และในปี พ.ศ.๒๕๖๐ จะเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ประชากรเด็กน้อยกว่าผู้สูงอายุ สถานการณ์นี้เป็นผลมาจากการลดภาวะเจริญพันธุ์อย่างรวดเร็ว และการลดลงอย่างต่อเนื่องของระดับการตายของประชากร ทำให้จำนวนและสัดส่วนประชากรสูงอายุของไทยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว^{๑๙}

จากข้อมูลประชากรของประเทศไทยปี พ.ศ.๒๕๕๖ ประชากรไทยมีจำนวน ๖๔.๖ ล้านคน เป็นผู้สูงอายุมากถึง ๙.๖ ล้านคน คาดว่าในปี พ.ศ.๒๕๗๓ จะมีจำนวนผู้สูงอายุ ๑๗.๖ ล้านคน (ร้อยละ ๒๖.๓) และปีพ.ศ.๒๕๘๓ จะมีจำนวนถึง ๒๐.๕ ล้านคน (ร้อยละ ๓๒.๑) ซึ่งหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน ได้ร่วมกันดำเนินงานเพื่อคุ้มครอง ส่งเสริมและสนับสนุนสถานภาพ บทบาท และกิจกรรมของผู้สูงอายุ^{๒๐}

ขณะที่รายงานสถิติจำนวนประชากรของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ข้อมูล ณ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๖ ประเทศไทยมีจำนวนประชากรทั้งหมด ๖๖,๐๕๔,๘๓๐ คน เป็นผู้สูงอายุจำนวนทั้งหมด ๑๒,๘๑๔,๗๗๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๔๐%^{๒๑} กลุ่มวัยผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่กลุ่มวัยแรงงานมีจำนวนลดลง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามนโยบายของรัฐบาลในการส่งเสริม

^{๑๗} คนธรส เหล่าประดิษฐ์, **สังคมผู้สูงอายุ**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์บริการลงทุน สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, ๒๕๕๙).

^{๑๘} Population Reference Bureau, **2015 world population data sheet**, Retrived from: [https:// www.prb.org/resources/2015-world-population-data-sheet/](https://www.prb.org/resources/2015-world-population-data-sheet/) [November 23, 2023]

^{๑๙} ประยูร อิมิวัตร และคณะ, “แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน”, **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๖๒) : ๓๖๔-๓๗๘.

^{๒๐} Foundation for Older Persons' Development, **Elderly Circumstance Report**, Retrived from: <http://fopdev.or.th/Aged Society> [November ๒๓, ๒๐๒๓]

^{๒๑} กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, **จำนวนผู้สูงอายุสัญชาติไทยจำแนกตามจังหวัด พ.ศ. ๒๕๖๖**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http:// www.dop.go.th/th/statistics_side?content=๑&sub=๒](http://www.dop.go.th/th/statistics_side?content=๑&sub=๒) [๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๖]

สวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมสุขภาพของชุมชน และการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการกระจายอำนาจสู่การปกครองส่วนท้องถิ่นในการตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างทั่วถึง

คุณภาพชีวิตเป็นเป้าหมายหลักของสังคม คือ ประชาชนที่มีสุขภาพอนามัยดีทั้งร่างกายและจิตใจทุกเพศทุกวัย ประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทั้งด้านปริมาณและสัดส่วนต่อประชากร จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (๒๕๕๐-๒๕๕๔) กระทรวงสาธารณสุขกำหนดนโยบายให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรงตามวัย ขยายโอกาสการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจึงมีความจำเป็นอย่างหนึ่งที่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกันอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ในการเตรียมความพร้อมให้ผู้สูงอายุทุกคน เนื่องจากจำนวนและสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุมีการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นเนื่องมาจากการพัฒนาด้านสาธารณสุขและทางการแพทย์ ทำให้อัตราการเสียชีวิตลดลง ผู้สูงอายุจึงมีชีวิตยืนยาวขึ้นแต่ผู้สูงอายุก็ยังได้รับผลกระทบจากการเสื่อมถอยของร่างกายตามวัย จึงควรให้ความสนใจดูแลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงมีคุณภาพชีวิตที่ดี ป้องกันการเกิดโรคต่าง ๆ จะทำให้ผู้สูงอายุมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข มีคุณค่า สามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคม และมีความสุขในบ้านปลายของชีวิต

จากผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ผู้สูงอายุหรือผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ส่งผลให้ประเทศไทยก้าวสู่สังคมของผู้สูงอายุ รวมทั้งโครงสร้างของประชากรและโครงสร้างของกำลังแรงงานเปลี่ยนแปลงไป ทำให้มีผู้สูงอายุที่ยังต้องทำงานเพิ่มขึ้นด้วยการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรหรือการสำรวจแรงงาน ในปี ๒๕๖๓ พบว่า มีจำนวนผู้สูงอายุที่ทำงาน ๔.๗๐ ล้านคน (ร้อยละ ๓๖.๙) จากจำนวน ผู้สูงอายุทั้งสิ้น ๑๒.๗๕ ล้านคน ส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๑.๖๒ ล้านคน ภาคเหนือ ๑.๑๓ ล้านคน ภาคกลาง ๑.๐๗ ล้านคน ภาคใต้ ๖.๑๐ แสนคน และกรุงเทพมหานคร ๒.๘๑ แสนคน เมื่อพิจารณาการทำงานของผู้สูงอายุเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา พบว่า จำนวนผู้สูงอายุที่ทำงานเพิ่มขึ้น ๔.๗ แสนคน (จาก ๔.๒๓ ล้านคน เป็น ๔.๗๐ ล้านคน) และเมื่อพิจารณาตามเพศ พบว่า เพศชายเพิ่มขึ้น ๒.๑ แสนคน (จาก ๒.๔๗ ล้านคน เป็น ๒.๖๘ ล้านคน) และเพศหญิงเพิ่มขึ้น ๒.๖ แสนคน (จาก ๑.๗๖ ล้านคน เป็น ๒.๐๒ ล้านคน)^{๒๒}

ดังนั้น การที่ผู้สูงอายุพึ่งพาตนเองได้ ความแข็งแรงของร่างกายนั้นนับว่าเป็นปัจจัยหลัก ซึ่งจากสถิติของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์^{๒๓} พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพแข็งแรง ย่อมพึ่งพาตนเองได้ ร้อยละ ๔๑.๘ นอกจากร่างกายที่แข็งแรงแล้ว ปัจจัยอื่น ๆ อาจมีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น การมีทักษะชีวิตที่ดี ใช้ความคิดตัดสินใจแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เอาตัวรอดจากเหตุการณ์ที่ต้องพบเจอในชีวิตประจำวันสามารถพึ่งพาตนเองทางความคิดได้ เช่น สามารถเอาตัวรอดจากการถูกพวกมิจฉาชีพที่โทรศัพท์มาพูดจาหลอกลวงผู้สูงอายุโอนเงินให้ทางตู้เอทีเอ็ม (แก๊ง Call center) ฯลฯ การปรับตัวในวัยสูงอายุก็เป็นเรื่องสำคัญอีกเช่นกัน เนื่องจากผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในหลาย ๆ ด้าน ทั้งร่างกายที่เสื่อมโทรมลงความคิดที่ต้องยอมรับกับความเปลี่ยนแปลง บทบาทหน้าที่ที่เปลี่ยนไปจากเดิม ผู้สูงอายุจึงมีความจำเป็นที่จะต้องรับมือและปรับตัวเพื่อให้ตนเองสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

^{๒๒} สำนักงานสถิติแห่งชาติ, **สรุปผลที่สำคัญการทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.๒๕๖๓**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.dop.go.th/th/know/๑/๑๐๓๙> [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๖]

^{๒๓} สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **สถานการณ์ประชากรสูงอายุไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.m-society.go.th/document/statistic/Statistic_๘๓๙๗.pdf [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๖]

สอดคล้องกับงานวิจัยของโกศล วงศ์สวรรค์ และเลิศลักษณ์ วงศ์สวรรค์^{๒๔} ที่กล่าวว่า การปรับตัวเป็นความพยายามที่บุคคลตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเพื่อรักษาความมั่นคงของตนทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคมไว้ให้นานที่สุด ตลอดจนการมีสัมพันธภาพในครอบครัวที่ดีทำให้เกิดครอบครัวที่มีความเข้มแข็ง สมาชิกในครอบครัวดูแลตนเองได้ ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของสมาชิกในครอบครัวทั้งการได้รับความรัก การสนับสนุน การดูแลเอาใจใส่ พุดคุย ให้คำแนะนำต่อกัน ซึ่งอาจทำให้ผู้สูงอายุมีกำลังใจได้รับรู้ความเปลี่ยนแปลงไปของสถานการณ์ในสังคม และใช้ชีวิตในช่วงวัยสูงอายุได้โดยไม่เป็นภาระของผู้อื่น^{๒๕}

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุจึงเป็นการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข เหมาะสม ไม่เป็นภาระพึ่งพิงต่อผู้อื่น^{๒๖} ไม่ก่อปัญหาในสังคม มีความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตที่มีความสุขทั้งทางร่างกาย จิตใจและสังคมที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ค่านิยมของสังคมสามารถแก้ไขปัญหา ตลอดจนแสวงหาสิ่งที่ดีที่ตนปรารถนาให้ได้มาอย่างถูกต้องภายใต้เครื่องมือและทรัพยากรที่มีอยู่ ผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี คือ มีสุขภาพร่างกายดี สุขภาพจิตดี ครอบครัวมีความสุขมีความอบอุ่นมีสังคมที่เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน มีความเป็นอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ปลอดภัย และมีความมั่นคงในชีวิต ได้รับสวัสดิการและการบริการทางสุขภาพอย่างเหมาะสม อยู่อย่างมีคุณค่ามีศักดิ์ศรี สามารถพึ่งพาตนเองได้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและมีส่วนร่วมในครอบครัว ชุมชนและสังคม มีโอกาสเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารปัจจุบัน ผู้สูงอายุถือว่าเป็นวัยที่มีประสบการณ์ชีวิตมากกว่าวัยอื่น ๆ การใช้ชีวิตในช่วงวัยสูงอายุนั้นจะแตกต่างกันไปตามวิถีชีวิตของแต่ละคน สิ่งสำคัญที่จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตในช่วงบั้นปลายของชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ มีความสุข ไม่เป็นภาระของสังคม การพึ่งพาตนเองได้นั้นก็เป็นเรื่องจำเป็น เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีร่างกายที่เสื่อมโทรม มีโรคภัย ขาดรายได้หลัก

กล่าวโดยสรุปว่า คุณภาพชีวิตวิถีพุทธ จึงหมายถึง ความพึงพอใจในวิถีชีวิตของตนเองอย่างมีความสุข เหมาะสม ไม่เป็นภาระพึ่งพิงต่อผู้อื่น สามารถใช้ศักยภาพของตนเองในทางสร้างสรรค์ สามารถพัฒนาตนเองและสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง

แนวคิดการพึ่งตนเอง (Self-reliance) ถือเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้แนวคิดการพึ่งตนเองได้รับการกำหนดเป็นวาทกรรมของการพัฒนาชุมชนและยังมีความสัมพันธ์กับแนวคิดการช่วยเหลือตนเอง (Self-help) การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual-help) และการพัฒนาชนบทด้วย

การพึ่งตนเอง ในขณะที่พึ่งพาผู้อื่นเป็นการพึ่งพาที่นำไปสู่การไม่พึ่งพา คือ เป็นการพึ่งพาอาศัยกันอย่างรู้เท่าทันและกรอบการมอบเรื่องการพึ่งพานี้จะต้องไม่มุ่งแข่งขันหรือมุ่งครอบงำเหนือกว่า แต่เป็นการมุ่งสู่ความเป็นไทต่อกัน การช่วยเหลือกันเป็นสิ่งจำเป็น คือ พึ่งพาในสิ่งที่เราไม่มีเกื้อกูลสิ่งที่เรา

^{๒๔} โกศล วงศ์สวรรค์ และเลิศลักษณ์ วงศ์สวรรค์, **สุขภาพจิต**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทเนศวรพรินติ้ง จำกัด, ๒๕๕๑).

^{๒๕} นวรัตน์ ปัญจนทรัพย์, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาตนเองในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี”, รายงานวิจัย, ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๘ และระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๔ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี “งานวิจัย และนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน” ๒๖ เมษายน ๒๕๖๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี, ๒๕๖๓), หน้า ๘๙-๙๙.

^{๒๖} ศิริลักษณ์ รื่นวงศ์, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลกับระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลห้วยมอำเภอบ้าน จังหวัดเชียงราย”, **รายงานวิจัย**, (สำนักวิชาศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ๒๕๕๗).

มีให้ผู้อื่น การพึ่งพาทำไปเพื่อให้แต่ละชุมชนพึ่งตนเองได้ “พึ่งตนเอง” หมายถึง ภูมิปัญญาที่จะรู้จักพื้นฐานและศักยภาพของตนเองเพียงพอที่จะเรียนรู้อย่างมีสติที่จะเลือกสรรวิชาความรู้รวมทั้งเทคโนโลยีจากภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม และทั้งในขณะเดียวกันก็มีวิชาความรู้ของตนเองที่จะเสนอต่อโลกภายนอกด้วยไม่ใช่เพื่อประกวดประชันหรือช่วงชิงประโยชน์ได้เสียกัน หากเพื่อเป็นสื่อประสานปรองดองความรู้ประสบการณ์และประโยชน์ร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประชาชาติบ้านใกล้เรือนเคียง และได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวชีวิตในด้าน การพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืนของชนบท ต้องประกอบด้วย ๒ มิติใหญ่ ๆ คือ

๑. มิติที่มองที่ละรอบความคิดเป็นตัวชีวิตคือใช้ปัจจัยภายในชุมชนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรภายในท้องถิ่น จึงให้ความสำคัญกับการเกษตรทางเลือก เกษตรธรรมชาติเป็นยุทธศาสตร์ระยะยาว

๒. มิติของการพึ่งพาอาศัยกันและกันกับชุมชนภายนอก สิ่งที่สำคัญ คือ ตลาดในชุมชน การสร้างเครือข่ายในเชิงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในทางเศรษฐกิจ^{๒๗}

การที่ชุมชนมีความเป็นอิสระที่จะกำหนดทางเลือกในการจัดการกับปัญหาและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนโดยไม่หวังพึ่งภายนอก ทั้งนี้ยังมีมุมมองว่าการพึ่งตนเองของชุมชนนั้น ชุมชนจะต้องมีอำนาจในการต่อรองเพื่อให้เป็นไปตามเจตจำนงค้ำของชุมชน และสามารถระดมทุนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อชุมชนด้วย^{๒๘}

การพึ่งตนเองในระดับบุคคล มีความสำคัญมากทั้งนี้เพราะความพยายามพึ่งตนเองในระดับต่าง ๆ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีความพยายามพึ่งตนเอง การประเมินความพยายามพึ่งตนเองในระดับบุคคลประกอบด้วย ๓ ปัจจัย คือ ความมีจิตใจในการพึ่งตนเอง (Psychologically Self-reliance Spirit) มีความสามารถทางการเมือง (Political Capacity) และความสามารถทางเศรษฐกิจ (Economic Capacity)

การพึ่งตนเองเคยเป็นลักษณะเด่นที่สำคัญของสังคมและวัฒนธรรมไทยมาโดยตลอด เพราะสังคมของคนไทยในอดีตมีชีวิตอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพ หรือเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นชุมชนที่ค่อนข้างเป็นอิสระจากอำนาจควบคุมของรัฐ อย่างไรก็ตาม คนในสมัยก่อนที่สามารถพึ่งตนเองได้นั้น ไม่ได้หมายความว่าเอกบุคคลคนเดียวสามารถพึ่งตนเองได้ แต่หมายถึงคนที่อยู่ร่วมกับคนอื่นในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ในปัจจุบันเราเคยชินที่จะมองโลกจากแง่มุมของปัจเจกบุคคล แต่ในสังคมสมัยก่อนนี้ คนประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในเงื่อนไขของ “กลุ่ม” เสมอ คนส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนหมู่บ้าน ฉะนั้นชุมชนหมู่บ้านจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่คนประกอบกิจกรรมต่าง ๆ สภาพการพึ่งตนเองของชาวบ้านไทยเช่นนี้เริ่มสลายตัวลงหลัง พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นต้นมา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินับตั้งแต่ฉบับที่ ๑ ซึ่งประกาศใช้ใน พ.ศ.๒๕๐๔ ซึ่งเป็นกระบวนการที่มุ่งในลักษณะการพัฒนาเฉพาะทางไม่ใช่การพัฒนาแบบองค์รวม ส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาโดยการเลียนแบบจากประเทศตะวันตก จุดกำเนิดของการพึ่งตนเองเริ่มจากแนวคิดของรูสโซ คำปราศรัยของเหมาเจ๋อตุง นโยบายของมหาตมะ คานธี และแนวคิดของโฮจิมินห์ โดยท่านเหล่านี้ได้มองเห็นผลเสียของการพึ่งพา ก่อให้เกิดความกดดันทางการเมืองและเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศชาติตกอยู่

^{๒๗} เสน่ห์ จามริก, **ฐานคิดสู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๑).

^{๒๘} นภาพรณ หะวานนท์และคณะ, **ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๕๐).

ในอิทธิพลของต่างชาติการที่ประเทศชาติจะหลุดพ้นจากการพึ่งพาได้ ประชาชนจะต้องรวมตัวกันช่วยเหลือกันและกัน เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด^{๒๙}

อย่างไรก็ตาม การพึ่งตนเองเคยเป็นลักษณะเด่นที่สำคัญของสังคมและวัฒนธรรมไทยมาโดยตลอด เพราะสังคมของคนไทยในอดีตมีชีวิตอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง หรือเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นชุมชนที่ค่อนข้างเป็นอิสระจากอำนาจควบคุมของรัฐ อย่างไรก็ตาม คนในสมัยก่อนที่สามารถพึ่งตนเองได้นั้น ไม่ได้หมายความว่าเอกบุคลคนเดียวสามารถพึ่งตนเองได้ แต่หมายถึงคนที่อยู่ร่วมกับคนอื่นในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ในปัจจุบันเราเคยชินที่จะมองโลกจากแง่มุมของปัจเจกบุคคล แต่ในสังคมสมัยก่อนนี้ คนประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในเงื่อนไขของ “กลุ่ม” เสมอ คนส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนหมู่บ้าน ฉะนั้นชุมชนหมู่บ้านจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่คนประกอบกิจกรรมต่าง ๆ สภาพการพึ่งตนเองของชาวบ้านไทยเช่นนี้เริ่มสลายตัวลงหลัง พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นต้นมา แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินับตั้งแต่ฉบับที่ ๑ ซึ่งประกาศใช้ใน พ.ศ.๒๕๐๔ ซึ่งเป็นกระบวนการที่มุ่งในลักษณะการพัฒนาเฉพาะทางไม่ใช้การพัฒนาแบบองค์รวม ส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาโดยการเลียนแบบจากประเทศตะวันตก เมื่อชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ สามารถพึ่งตนเองได้จะส่งผลเชิงบวกต่อการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นเชิงเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นเป็นหน่วยพื้นฐานและเป็นรากฐานที่สำคัญของประเทศในการพัฒนาด้านต่าง ๆ เมื่อชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองได้จะทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความเข้มแข็งย่อมส่งผลให้จังหวัดเกิดความเข้มแข็ง สุดท้ายแล้วประเทศย่อมเกิดความเข้มแข็งตามไปด้วย การพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่นดังกล่าวช่วยทำให้ลดปัญหาและแบ่งเบาภาระของรัฐบาล หากชุมชนไม่สามารถที่จะพึ่งตนเองได้ รัฐบาลจะต้องรับภาระดำเนินการทุกอย่าง ซึ่งไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างตรงจุด

ตามหลักพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่า อัตตาทิ อัตตโนนาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตนเป็นคำสอนให้เราได้พึ่งพาตนเองก่อนที่จะไปพึ่งพาผู้อื่นจากเอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน^{๓๐} เรื่อง แผนชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง ตำบลไม่เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในการจัดทำแผนชุมชนที่มีเป้าหมายชัดเจนว่าเป็นไป จึงได้แนวคิดในเรื่องการพึ่งตัวเอง เป็นวิถีทางเดียวเท่านั้นที่จะทำให้ตัวเราและชุมชนอยู่รอดได้อย่างยั่งยืน ใน ๓ ด้านหลัก ๆ คือ

- ๑) ด้านแนวคิดและวิธีคิดโดยการพัฒนาอาชีพหลัก สร้างอาชีพรองและหาอาชีพเสริม
- ๒) ด้านกระบวนการ โดยการสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่าย
- ๓) ด้านการจัดการ โดยการเริ่มต้นจากสิ่งที่ทำได้เองและทำให้ชาวบ้านจัดการได้ง่ายซึ่ง

แนวคิดนี้สามารถนำมาใช้ได้กับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

การพึ่งตนเองขององค์กร ชุมชนควรจะมีการจัดระบบที่เอื้ออำนวยเพื่อให้สมาชิกสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเอง (Self-fulfillment) ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง ด้วยการร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน การพึ่งตนเองที่แท้จริงหมายถึงรวมถึงการมีอิสระของกลุ่มชนในการตั้งเป้าหมายและมีอิสระในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย โดยใช้ความพยายามและกำลังของ

^{๒๙} อัยรวี วีระพันธ์พงศ์, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพึ่งตนเองของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนคลองลัดมะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร”, วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์, ปีที่ ๓ เล่มที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๕๙-๘๒.

^{๓๐} สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, แผนชุมชนพึ่งตนเอง เอกสารประกอบการประชุม เชิงปฏิบัติการ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ธนาคารออมสิน, ๒๕๔๓). (อ้างสำเนา)

ตนเอง ส่วนการดำเนินงานของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนหมายถึง กลุ่มควรมีความเป็นอิสระสามารถตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมด้วยตัวของกลุ่มเอง เพื่อผลประโยชน์ของสมาชิกหรือให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ กล่าวคือ องค์กรชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ ต้องมีกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหาที่สมาชิกกำลังประสบผลสำเร็จในที่สุดหรือพึ่งตนเองได้ในที่สุด^{๓๑} ยังเป็นความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระมั่นคง สมบูรณ์ การพึ่งตนเองได้ มีได้ทั้งระดับปัจเจกชนและชุมชน คำว่า “ปัจเจกชนพึ่งตนเอง” หมายถึง การที่บุคคลสามารถดำรงอยู่ได้อย่างอิสระเช่น สามารถแยกตัวออกมาต่างหากจากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิต ตัดสินใจเรื่องสำคัญ ๆ ได้ หรือสามารถขอคำแนะนำของผู้อื่นมาประกอบการตัดสินใจของตนแนวคิดการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท ๕ ด้าน คือ

๑. การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (Technological Self-reliance) หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่องมือ เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การวางโครงการ การจัดการ มนุษยสัมพันธ์ เป็นการรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพการบำรุงรักษาให้คงสภาพดีอยู่เสมอ เพื่อใช้งานเทคโนโลยีซึ่งหมายรวมถึงของสมัยใหม่และของดั้งเดิมของท้องถิ่นที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (Folk-wisdom)

๒. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (Economic Self-reliance) หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจที่มีความมั่นคงสมบูรณ์พูนสุขพอสมควรและให้เกิดความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน จุดสมดุลอยู่สูงพอสมควรถึงขั้นสมบูรณ์พูนสุข

๓. การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource self-reliance) ซึ่งหมายถึง สิ่งใด ๆ ที่มีอยู่โดยธรรมชาติในชุมชนหรือสามารถหาได้จากธรรมชาติ มีความสามารถในการใช้ประโยชน์ และรักษาธรรมชาติให้ดำรงอยู่ ไม่ให้เสื่อมสลายไป

๔. การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (Psychological Self-reliance) หมายถึง การที่สภาพจิตใจที่กล้าแข็งพร้อมที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นในการปกครองตนเอง ในการป้องกันกิลเลศตัมหา ไม่ให้โลก โกรธ หลง หรืออยากได้ อยากมี จนเกินความสามารถของตนเอง

๕. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม (Social Self-reliance) หมายถึง สภาพการณ์ที่กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งมีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ปฏิบัติหน้าที่หรืออาจขอความช่วยเหลือจากภายนอกได้ เป็นกลุ่มที่มีความรู้ความสามารถระดับหนึ่ง ติดต่อกันสัมพันธ์กันด้วยดีสม่ำเสมอ^{๓๒}

ขณะที่ภูมิปัญญา หรือภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึง พื้นฐานของความรู้ของชาวบ้าน ที่เรียนรู้และมีประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือความรู้ที่สะสมสืบต่อกันมา นำมาใช้แก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน^{๓๓} กล่าวถึงการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเอง เป็นแนวคิดเชิงสัมพันธ์และเกี่ยวข้องทั้งด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ โดยพิจารณาจากมิติต่าง ๆ ทั้งด้านวุฒิภาวะ การสร้างสรรค์ ด้านการปลดปล่อยสังคม ด้านความเป็นไทยและ

^{๓๑} กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, การพึ่งตนเอง : ศักยภาพในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๐).

^{๓๒} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๓๓} เสรี พงศ์พิศ, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์ปริ้นต์ติ้งกรุ๊ป แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๖).

ประชาธิปไตย ด้านการรื้อฟื้น เขตชุมชน พัฒนาคุณค่า ศักดิ์ศรี จิตสำนึกต่อสังคมและจริยธรรมของมนุษย์ อีกทั้งด้านความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และด้านอุดมการณ์^{๓๔} การพึ่งตนเองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการผลิตแบบพอมีพอกิน ไม่พึ่งพาเทคโนโลยี ไม่ปลูกพืชเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว แต่มุ่งทำการเพาะปลูกเพื่อ ได้อาหารและปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีพ ส่วนที่เหลือจากการบริโภคจึงจะนำไปขาย ซึ่งการกลับไปสู่การผลิตเพื่อพึ่งตนเองนั้น ต้องทำควบคู่ไปกับการศึกษาที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้ และอุดมการณ์ อันเหมาะสมแก่วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง รวมทั้งการเรียนรู้ศักยภาพชุมชนของตนเอง เพื่อที่จะสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ได้^{๓๕}

หลักการพึ่งตนเอง หันกลับมายึดเส้นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ในการดำรงชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง ๕ ประการ คือ

๑. ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พักของตนเอง มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม ซื่อสัตย์สุจริตเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง หลักการพึ่งตนเองด้านจิตใจว่า คือ ทำตนให้เป็นที่พักของตนเอง มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม ซื่อสัตย์สุจริต เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง การปฏิบัติตนในการทำสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกต้องดีงาม พึ่งพาตนเองได้อย่างมีความสุข ทั้งกายและจิตใจ

๒. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรงเป็นอิสระ การพึ่งตนเองด้านสังคม เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความสามารถในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน รู้จักหมั่นก้าลังและที่สำคัญมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากฐานรากที่มั่นคงและแข็งแรง มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ให้ดำเนินการใด ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายด้วยตนเอง หรือสามารถหาความช่วยเหลือจากภายนอกเข้ามาช่วย ทำให้ชุมชนช่วยตนเอง เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรง และเป็นอิสระ ตลอดจนมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

๓. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาดพร้อมทั้งการเพิ่มมูลค่า โดยให้ยึดหลักการของความยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการให้ใช้และจัดการทรัพยากรอย่างชาญฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มคุณค่า โดยยึดอยู่บนหลักของความยั่งยืน การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ ยังการนำวัสดุที่เหลือไปใช้ให้เกิดประโยชน์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่ให้หมดสิ้นไป

๔. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน และเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการของสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ สังคมไทย และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี เป็นการเลือกใช้เฉพาะสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการ และสภาพแวดล้อม และการพัฒนาเทคโนโลยี ยังเป็นการปฏิบัติตนในการนำเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดประโยชน์เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและมีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม

^{๓๔} กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักงานสภาพสถาบันราชภัฏ, การศึกษารูปแบบและปัจจัยที่ชุมชนประสบความสำเร็จในการใช้วัฒนธรรมเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕).

^{๓๕} นิธิ เอียวศรีวงศ์, ชุมชนเข้มแข็ง ทูตทางสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, ๒๕๔๑).

๕. ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ และไม่มี การมุ่งที่การลดรายจ่ายในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ และยึดหลักพออยู่พอกิน พอใช้ และสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ หมายถึงสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น กล่าวคือ แม้ไม่มีเงินก็ยังมิขำว ปลา ผัก ผลไม้ในท้องถิ่นของตนเองเพื่อการยังชีพ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระดับมหภาคต่อไป การปฏิบัติตนในการทำมาหาเลี้ยงชีพโดยลดรายจ่าย และยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้เพิ่มรายได้ลดรายจ่าย ดำรงชีวิตอย่างพอควร พออยู่ พอกินสมควรตามอัตภาพและฐานะของตน

การพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่นนั้น เป็นการที่ชุมชนท้องถิ่นสามารถกำหนดอนาคตชุมชนด้วยตัวของชุมชนท้องถิ่นเองได้ โดยอยู่บนพื้นฐานความคิด ความเชื่อ และความสามารถของชุมชนท้องถิ่นเอง ซึ่งชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้วางแผน เรียนรู้สามารถวินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับความต้องการของตนเอง และเลือกวิธีปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของตนเองได้ และยอมรับต่อผลที่จะเกิดขึ้นตามมา หัวใจที่สำคัญของการพึ่งตนเองที่สำคัญประการหนึ่งคือ การพึ่งตนเองมิได้เกิดจากคำสั่งเบียดเบียน แต่ต้องเกิดจากจิตสำนึก การมีส่วนร่วม ซึ่งเกิดจากการอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากสมาชิกภายในชุมชนท้องถิ่นเอง มิเช่นนั้นแล้วการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่นจะตกอยู่ในลักษณะ “หยีบยื่นหรือยัดใส่” ให้กับชุมชนท้องถิ่นทำให้เกิดลักษณะที่ชุมชนท้องถิ่นต้องพึ่งพารัฐบาล ทำให้ชุมชนท้องถิ่นไม่ยอมช่วยเหลือตัวเอง คือ รอคอยความช่วยเหลือ คำแนะนำ และร้องขอให้รัฐบาลเข้ามาดำเนินการแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการต่าง ๆ อย่างไม่รู้ก็ตาม การพึ่งตนเองเคยเป็นลักษณะเด่นที่สำคัญของสังคมและวัฒนธรรมไทยมาโดยตลอด เพราะสังคมของคนไทยในอดีตมีชีวิตอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพ หรือเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นชุมชนที่ค่อนข้างเป็นอิสระจากอำนาจควบคุมของรัฐ อย่างไม่รู้ก็ตาม คนในสมัยก่อนที่สามารถพึ่งตนเองได้นั้น ไม่ได้หมายความว่า เอกบุคลคนเดียวสามารถพึ่งตนเองได้ แต่หมายถึงคนที่อยู่ร่วมกับคนอื่นในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ในปัจจุบันเราเคยชินที่จะมองโลกจากแง่มุมของปัจเจกบุคคล แต่ในสังคมสมัยก่อนนี้ คนประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในเงื่อนไขของ “กลุ่ม” เสมอ คนส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนหมู่บ้าน ฉะนั้นชุมชนหมู่บ้านจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่คนประกอบกิจกรรมต่าง ๆ^{๓๖}

กล่าวโดยสรุปว่า การพึ่งพาตนเอง จึงหมายถึง ผู้สูงวัยในตำบลสามารถพึ่งพาตนเองได้ ผ่านการพัฒนาวิถีในการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ เพื่อความภาคภูมิใจในคุณค่าในตัวเอง

๓.๓ แนวคิดการเสริมพลังทางสังคม

ภายใต้แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็น (๑๕) พลังทางสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและเสริมสร้างพลังทางสังคม เป็นการดึงพลังจากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชน ประชาชนทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย และภาคีต่าง ๆ ในทุกระดับ เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาและแก้ไขปัญหาได้ตรงกับความต้องการในระดับพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันบนฐานความรู้ ข้อมูล และหลักวิชาการที่มีส่วนร่วมจากชุมชนและภาคีในสังคมอย่างแท้จริง โดยมีเป้าหมายระดับประเด็น คือ ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมเพิ่มขึ้น การดำเนินการเพื่อการบรรลุเป้าหมาย ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมเพิ่มขึ้น มีประเด็นท้าทายที่จำเป็นต้องเร่งแก้ไขปัญหา อาทิ การพัฒนาศักยภาพขององค์กรชุมชน ภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ให้มีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการ มีทักษะในการใช้ข้อมูล/ความรู้/นวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัล มี

^{๓๖} อัยรวี วีระพันธ์พงศ์, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพึ่งตนเองของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนคลองลัดมะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร”, วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์, ปีที่ ๓ เล่มที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๕๙-๘๒.

กลไก/รูปแบบการรวมตัวและการดำเนินงานที่สามารถจัดการปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างเหมาะสมมีคุณภาพสอดคล้องกับบริบทหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสูงวัยที่ภาครัฐจะต้องส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนในสังคมและประชาชนทุกช่วงวัย โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเตรียมตัวเข้าสู่วัยสูงอายุในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ควรมีระบบฐานข้อมูลผู้สูงอายุ เพื่อเป็นเครื่องมือในการวางแผนเตรียมความพร้อมทุกมิติและสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ผู้สูงอายุในสังคมไทยเมื่อก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยที่สมบูรณ์ได้อย่างมีคุณภาพ และเหมาะสม ซึ่งจะส่งผลให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งร่วมเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศได้อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

การเตรียมความพร้อมการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเพื่อให้กลุ่มประชากรวัยแรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มประชากรช่วงอายุ ๒๕-๕๙ ปี ได้เข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ คือ มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาต่าง ๆ มีสุขภาพกาย ใจที่ดี และมีหลักประกันที่มั่นคง คือ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีหลักประกันทางสังคม ได้รับความคุ้มครองทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและได้รับการตระหนักถึงความมีศักดิ์ศรีของความเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งการจะเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพมีความจำเป็นต้องมีกระบวนการเตรียมความพร้อมอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านสุขภาพ การมีส่วนร่วมทางสังคมหลักประกันในชีวิตและรายได้ โดยมีปัจจัยขับเคลื่อนที่สำคัญ ได้แก่ การสร้างการตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่สังคมสูงวัยและการสร้างภูมิคุ้มกันทุกมิติให้กับประชากรไทยก่อนอายุ ๖๐ ปี ประกอบด้วยด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อมเทคโนโลยีและนวัตกรรม รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร อุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวก อาทิจากโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ^{๓๗)}

การเสริมสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment)

การเสริมสร้างพลังทางสังคม เป็นศักยภาพที่แสดงให้เห็นและมีปฏิสัมพันธ์ในบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมขอบเขตการสร้างเสริมความสามารถเฉพาะตัวของปัจเจกบุคคล และศักยภาพในการถ่ายทอดสู่สังคม โดยความสัมพันธ์ทางสังคม “พลัง” เป็นความสามารถในการควบคุมชีวิตความเป็นอยู่ของตน การควบคุมการตัดสินใจ และควบคุมทรัพยากรที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตน “พลัง” ไม่อาจให้กันได้ ต้องสร้างเอง แต่ช่วยกันได้” โดยทั่วไปเรียกว่า “การเสริมพลัง” (Empowerment) การเสริมพลังจะต้องเริ่มจากการมองเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เพราะผู้ที่ถูกเสริมพลังมักมองว่าตัวเองเป็นคนไร้คุณค่าไร้ความสามารถ ส่วนหนึ่งเกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่มีสถานะสูงกว่าทำให้เกิดการกดทับคนบางกลุ่มจนทำให้มองว่าตนเองเป็นผู้ต่ำต้อยด้อยค่า ไม่สามารถคิดหรือทำอะไรเพื่อการเปลี่ยนแปลงด้วยตนเองได้ นอกจากต้องพึ่งพาผู้อื่น^{๓๘)} การเสริมพลังเป็นกระบวนการที่มักใช้กับผู้ไร้อำนาจ โดยการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันเสริมพลัง ผ่านกิจกรรมสารเสวนาเพื่อให้สมาชิกได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเองและเพิ่มความเชื่อมั่น รับรู้ความสามารถที่ตนเองมีและใช้ความสามารถในการควบคุมวิถีชีวิตของตนเองที่มีผลต่อการสร้างเสริมสุขภาวะ การเสริมพลังชุมชนจึงเป็นเสมือนกระบวนการหรือกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนที่ส่วนใหญ่มักถูกมองว่าไร้อำนาจให้ลุกขึ้นมาใช้อำนาจที่มีอยู่

^{๓๗)} สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นที่ ๑๕ พลังทางสังคม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://nscr.nesdc.go.th/wp-content/uploads/๒๐๒๑/๐๒/NS-๑๕_๔๘๖-๔๘๙.pdf [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๖]

^{๓๘)} Freire, P., *Pedagogy of the Oppressed*, (Middlesex : Penguin Books, ๑๙๘๖).

ในตัวบุคคลและชุมชนสำหรับจัดการและควบคุมอนาคตของชุมชน เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงตามที่ชุมชนปรารถนา^{๓๙} การเสริมพลังจึงเป็นการสร้างโอกาสให้ชุมชนได้ลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง อันจะทำให้พวกเขาได้เรียนรู้จากการลงมือทำ และยิ่งลงมือปฏิบัติก็ยิ่งเสริมพลังให้เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว

การเสริมพลังเป็นกระบวนการหลายมิติทางสังคมที่จะช่วยให้คนมีอำนาจในการดำรงชีวิตให้ ความรู้สึกว่าตนเองมีพลังซึ่งมีทั้งมิติทางด้านจิตใจ มิติทางด้านสังคม มิติทางด้านเศรษฐกิจ และอื่น ๆ นอกจากนั้นการเสริมพลังยังเกิดได้ในหลายระดับ คือ ในระดับบุคคล ระดับองค์กร และระดับสังคมชุมชน ซึ่งทั้ง ๓ ระดับนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลนั้นเป็นสิ่งที่ต้องเกิดก่อน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนไปสู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชน^{๔๐} การเสริมพลังจึงเป็นกระบวนการที่เน้นให้ บุคคลพัฒนาความสามารถในการคิดตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง เกิดความนับถือเชื่อมั่นใน ความสามารถของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ มีการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดระหว่างบุคคล ในกลุ่ม ระบุปัญหา วิเคราะห์สาเหตุมองภาพอนาคตได้ สามารถพัฒนากลวิธีที่จะแก้ปัญหาได้ นำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งในระดับบุคคลองค์กรและสังคม ดังนั้น การนำแนวคิดในการเสริมพลังในภาค ประชาชน หรือการเสริมพลังชุมชน (Community Empowerment) เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการ พัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้เชื่อมโยงไปถึงกระบวนการพัฒนาประเทศโดยอาศัยความ ร่วมมือจากทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การกำหนดวิถีทางในการปฏิรูปและการ พัฒนาประเทศโดยอาศัยพลังของชุมชนท้องถิ่นเป็นฐาน จึงถือว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่สำคัญใน กระบวนการพัฒนาประเทศและทิศทางการปฏิรูปประเทศไทยในปัจจุบัน^{๔๑}

องค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังอำนาจ ประกอบด้วย ๓ ประการ คือ

๑. องค์ประกอบภายในบุคคล (Intrapersonal Empowerment) หมายถึง การรับรู้ที่ สามารถควบคุมสถานการณ์ (Perceived Control) การรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-efficacy) รวมถึงการมีแรงจูงใจที่จะควบคุมตนเอง (Motivation to Control)

๒. องค์ประกอบด้านปฏิสัมพันธ์ (Interaction Component) หมายถึง ความรู้ ความ เข้าใจของบุคคลที่มีต่อการอยู่ร่วมกันในชุมชน เข้าใจกฎเกณฑ์การเมืองของสังคมนั้น เพื่อให้บุคคล สามารถแสดงออกทางพฤติกรรมให้ไปในทางที่เหมาะสม

๓. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึง การกระทำที่จะ นำไปสู่ผลที่ต้องการ โดยการมีส่วนร่วมในชุมชน การมีความเห็นในชุมชน พฤติกรรมการจัดการกับ ปัญหา^{๔๒}

ระดับของการเสริมสร้างพลังอำนาจ แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ผู้ปฏิบัติงานมีโอกาสแสดงความคิดเห็นอย่าง เป็นทางการ แต่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้น ผู้บริหารยังคงมีอำนาจสั่งการเช่นเดิม

^{๓๙} Wallerstein, H.A., **Dictionary of Psychology**, (Zoller, U. : Penguin Books, Inc., ๑๙๙๓).

^{๔๐} นิสิตาร์ เวชยานนท์, **Competency-Based Approach**, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐประศาสน ศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐).

^{๔๑} Wallenstein, N. & Bernstein, E., Introduction to Community Empowerment, Participatory Education, and Health, **Health Education Quarterly**, Vol. ๒๑ No. ๒ (summer ๑๙๙๔) : ๑๔๑-๑๔๘.

^{๔๒} Zimmerman, M. A., "Psychological Empowerment : Issues and illustration", **American Journal of Community Psychology**, Vol. ๒๓ (May ๑๙๙๕) : ๕๘๑-๕๙๙.

๒. การมีส่วนร่วมในการทำงาน เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในการทำงานมีอิสระในการทำงาน ผู้ปฏิบัติสามารถใช้ทักษะที่ตนเองมีอยู่ในการปฏิบัติงาน ได้รับข้อมูลย้อนกลับมากกว่าผู้ปฏิบัติงานที่อยู่ในการควบคุม แต่การตัดสินใจในระดับสูงขึ้นไปซึ่งเกี่ยวข้องกับโครงสร้างองค์การอำนาจและการให้รางวัลผลตอบแทน ยังคงอยู่ในความรับผิดชอบของผู้บริหารอาวุโส

๓. การมีส่วนร่วมในระดับสูงองค์การยินยอมให้ผู้ปฏิบัติงานระดับล่างเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งขององค์การได้รับการยอมรับจากทุกคนในองค์การได้รับข้อมูลข่าวสารเท่าเทียมกันมีโอกาสได้พัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม ทักษะในการแก้ปัญหา และทักษะการปฏิบัติงานตลอดจนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในหน่วยงาน การมีส่วนร่วมในระดับนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันและผู้ปฏิบัติงานทุกคนต่างรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน^{๕๓}

ขณะเดียวกันการเสริมสร้างพลังอำนาจยังสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ เพื่อสะดวกในการปฏิบัติ คือ

๑. การเสริมสร้างพลังอำนาจในบุคคลเป็นความสามารถของบุคคลในการตัดสินใจและควบคุมตนเองหรือควบคุมการดำเนินชีวิตของตนเอง เป็นการพัฒนาอัตมโนทัศน์หรือความสามารถของบุคคลและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

๒. การเสริมสร้างพลังอำนาจในองค์การ เป็นการพิจารณาแบบประชาธิปไตยโดยสมาชิกทุกคนมีการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารและอำนาจด้วยกัน ตัดสินใจร่วมกัน และการกำหนดรูปแบบการนำไปปฏิบัติและการควบคุม เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายร่วมกัน

๓. การเสริมสร้างพลังอำนาจในชุมชน เป็นการใช้ทักษะและแหล่งประโยชน์ร่วมกันเพื่อสนองความต้องการของชุมชน โดยการสนับสนุนส่งเสริมกันและกัน ควบคุมคุณภาพชีวิตในชุมชนของตน

การเสริมพลังชุมชน (Community Empowerment)

การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนมีทั้งในระดับบุคคลและชุมชน ซิมเมอร์แมน และแรพพอร์ท^{๕๔} กล่าวถึงการเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับบุคคลเป็นเรื่องของการพัฒนาศักยภาพตนเองให้มีความเข้มแข็งพอที่จะควบคุมตนเอง จากปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลในการดำเนินชีวิต สามารถพึ่งพาตนเองได้ และเห็นคุณค่าในสิ่งที่ตนเองประพฤติ ปฏิบัติ จนมีความภาคภูมิใจในตนเอง ส่วนการเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับชุมชน เกิดจากการรวมกลุ่มของสมาชิกที่มีความรู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกัน มีวิถีชีวิตเดียวกัน มีความร่วมมือ ร่วมใจ สร้างประโยชน์ และควบคุมสมาชิกในชุมชน ที่จะจัดการให้เกิดความเสมอภาค การกระจายทรัพยากร แล้วส่งผลดีต่อชุมชนขณะที่การพัฒนาชุมชนให้พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและมีความเข้มแข็งพร้อมไปกับการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะและมีการรวมกลุ่มกันค้นคว้าหาความรู้ ทำเรื่องดี ๆ จนสามารถเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย เกิดโครงสร้างใหม่ในสังคม ซึ่งเป็นโครงสร้างทางราบ ที่ไม่ใช่โครงสร้างอำนาจ แต่เป็นสัมพันธ์ภาพด้วยใจ ด้วยการเรียนรู้ ด้วยความร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมที่มีโครงสร้างทางราบนี้ เรียกว่า Civil Society หรือสังคมแห่งความเป็นพลเมือง หรือประชาสังคม

^{๕๓} Bowen, D. E. and Lawler, E. E., "Empowering Service Employees", *Sloan Management Review*, Vol.๓๖ (April ๑๙๙๕) : ๗๓-๘๔.

^{๕๔} Zimmerman, M.A. & Rappaport, J., Citizen Participation, Perceived Control, and Psychological Empowerment. *American Journal of Community Psychology*, Vol. ๑๖, (๑๙๘๘) : ๗๒๕-๗๕๐.

หรือมีความเป็นประชาธิปไตยโดยสาระ สักคมใดเป็นสังคมแห่งความเป็นพลเมือง เศรษฐกิจจะดี การเมืองจะดี และศีลธรรมจะดี^{๔๕}

การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในแต่ละชุมชนจะนำไปสู่การพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในมิติต่าง ๆ เช่น มิติทางด้านเศรษฐกิจ มิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ มิติทางด้านสังคมและการปกครอง ทั้งนี้แล้วแต่เงื่อนไขและกระบวนการที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของแต่ละชุมชน คุณลักษณะของชุมชนจึงเป็นปัจจัยกำหนดว่าชุมชนควรได้รับการพัฒนาให้มีความเข้มแข็งในด้านใดได้บ้าง แต่ความเข้มแข็งที่สามารถบ่งบอกถึงวิถีชีวิตของคนและชุมชนคือ ความเข้มแข็งทางด้านการปกครองซึ่งหมายถึง ความเข้มแข็งที่สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและชุมชน สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองด้วยกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชนภายใต้การสนับสนุนของผู้นำองค์กรชุมชนในลักษณะเปิดโอกาสให้กับสมาชิกทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม ดังนั้น แนวคิดหรือรูปแบบการพัฒนาไม่ว่าในรูปแบบใดมักจะมีปัจจัยแห่งความสำคัญ คือ การพัฒนาคน โดยเฉพาะในชุมชนที่รู้สิทธิและหน้าที่ของความเป็นพลเมืองที่ดี และมีโครงสร้างทางสังคมที่เหมาะสม จึงจำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่ดีอันเกิดจากพลังภายในของบุคคล ประกอบกับปัจจัยที่หล่อหลอมให้เกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาประเทศให้มีความยั่งยืนอยู่ได้

การเสริมพลังชุมชนเป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม มุ่งชี้เฉพาะด้านที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชุมชนอย่างชัดเจน เพื่อเพิ่มความสามารถให้ชุมชนได้ใช้สิ่งที่มียู่ทั้งทรัพยากร และศักยภาพของคนในชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนเอง โดยมีผู้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการเสริมพลังในชุมชนไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

กิจกรรมในกระบวนการเสริมพลังในชุมชนเป็นการเตรียมความพร้อมให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญ เกิดการเสริมสร้างพลังและรวมพลังสู่ และใช้ประโยชน์จากพลัง สร้างชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อรับมือจากสถานการณ์วิกฤตต่าง ๆ ที่อาจกลับเข้ามาสู่ความเป็นชุมชนแห่งความสุข ซึ่งได้กล่าวถึงกิจกรรมที่น่าสนใจ ได้แก่

๑. ขั้นตอนการศึกษาชุมชนของตนเอง เพื่อจูงใจให้ชุมชนร่วมกันประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชนและฝึกชุมชนให้ร่วมคิด และมีวิธีทำงานร่วมกัน โดยวิธีการให้ชุมชนร่วมกันสำรวจสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชน จะช่วยให้สมาชิกมองเห็นภาพรวมของสถานการณ์ สภาพปัญหา และความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งปัญหาความต้องการและผลกระทบที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นเรื่องเฉพาะของผู้ใดผู้หนึ่ง แต่มีผลกระทบต่อชุมชน เป็นสิ่งที่ทุกคนในชุมชนควรร่วมรับผิดชอบและร่วมมือกันแก้ไข การที่จะทำให้สมาชิกมาร่วมคิด ร่วมมือกันแก้ไข ต้องมีวิธีการสร้างบรรยากาศให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำงานร่วมกันด้วยความราบรื่น และแต่ละคนควรได้ใช้ศักยภาพของตนอย่างเต็มที่ เช่น การให้เกียรติกัน การรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น การรู้จักประนีประนอม การมีผู้นำที่สามารถกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกเกิดการมีส่วนร่วม เป็นต้น

ปัจจัยที่ส่งเสริมให้สมาชิกอยากมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในขั้นตอนนี้ร่วมกัน มีดังนี้

^{๔๕} ประเวศ วะสี, การเมืองภาคพลเมือง สู่อริยประชาธิปไตย, กรุงเทพฯธุรกิจ ฉบับวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๑.

๑.๑ การมีเป้าหมายเดียวกัน จะทำให้สมาชิกรู้ว่าต้องทำอะไร สามารถทำงาน ไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้เกิดการรวมพลังความคิด เช่น ต้องการให้ชุมชนมีความสุข ต้องการค้นหา ปัญหาที่แท้จริงของชุมชน เป็นต้น

๑.๒ รับฟังความคิดเห็นผู้อื่น แสดงให้เห็นถึงการยอมรับและให้เกียรติ ซึ่งกันและกัน ทำให้สมาชิกกล้าแสดงความคิดเห็น

๑.๓ ทุกความคิดเห็นมีคุณค่า ขณะร่วมทำกิจกรรม ทุกคนควรมีโอกาสแสดง ความคิดเห็น เพื่อแสดงว่าทุกคนในชุมชนมีความสำคัญเท่าเทียมกัน

๑.๔ ประนีประนอม ในบางเรื่องอาจมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา ควรมีการปรึกษาร่วมกัน หาข้อตกลงที่ทุกคนยอมรับได้ ไม่มุ่งแต่โต้เถียงเพื่อเอาชนะ ซึ่งจะ ทำให้การทำงานราบรื่น ทำให้เกิดบรรยากาศการทำงานที่ดี ไม่ตึงเครียด และอึดอัด

๑.๕ สมาชิกที่มีภาวะผู้นำในกลุ่ม คือ การที่สมาชิกในกลุ่มมีการแสดงออกถึง ภาวะความเป็นผู้นำที่ที่เอื้อต่อการจูงใจให้สมาชิกคนอื่น ๆ ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรม ภาวะ ผู้นำดังกล่าว เช่น ความประนีประนอม ยอมรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น ใจกว้าง มีไหวพริบในการแก้ปัญหา มีจิตอาสา เป็นต้น ถ้าในกลุ่มมีผู้นำลักษณะนี้จะช่วยแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นในกลุ่มได้ เช่น ภาวะที่ไม่มีใครตัดสินใจได้ บุคคลที่มีภาวะความเป็นผู้นำก็จะออกมาทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยในการ ตัดสินใจ หรือเป็นคนช่วยกระตุ้น สร้างแรงจูงใจให้สมาชิกอยากมีส่วนร่วม กรณีเกิดความขัดแย้งก็จะ เข้ามาช่วยไกล่เกลี่ย ซึ่งกลุ่มที่มีสมาชิกที่มีภาวะผู้นำ จะช่วยให้การทำงานสำเร็จได้อย่างรวดเร็ว

๒. ขั้นตอนการร่วมแรงร่วมใจการสร้างทีม สร้างสุขให้ชุมชน เพื่อสร้างแรงจูงใจ ให้เกิดจิตสำนึกในการสร้างความรับผิดชอบต่อชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการหากิจกรรมสร้างสุขให้ชุมชน และสร้างทีมผู้รับผิดชอบ และเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการสร้างสุขให้ชุมชน โดยกระบวนการที่จะทำ ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมดี ๆ เพื่อชุมชน ต้องมีการร่วมคิด ร่วมค้นหา ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดเป้าหมาย กิจกรรม และทีมผู้รับผิดชอบ เพื่อทำให้เกิดความรู้สึก เป็นเจ้าของ อันจะนำไปสู่ การมีความรับผิดชอบร่วมกัน การทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การที่จะทำให้ชุมชนมีพลัง เพื่อใช้ในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและมีความสุข จำเป็นต้องให้ชุมชนมีทักษะรวม พลังเพื่อช่วยกันมองปัญหาหรือ วิกฤตที่เกิดขึ้นในทางบวก สามารถเกื้อกูลกันเพื่อให้เกิดการปรับตัว และสร้างกำลังใจที่จะต่อสู้กับปัญหา ได้ ตลอดจนร่วมคิดหาแนวทางในการแก้ปัญหาที่หลากหลาย อย่างสร้างสรรค์ ทั้งนี้คนในชุมชนอาจมี ความรู้สึกต่อปัญหานั้นไม่เท่ากัน ทั้ง ๆ ที่เป็นปัญหาเดียวกัน หรือบางคนในชุมชนอาจยังทนกับปัญหานั้น ได้ จนคิดว่ายังไม่ต้องพัฒนาอะไรก็ยังไม่พออยู่ได้ การที่คน ในชุมชนเดียวกันแต่มีความรู้สึกต่างกันขึ้นอยู่กับ ปัจจัยของแต่ละบุคคล ได้แก่

๒.๑ คนที่มีพลังอยู่ในตัว ซึ่งเป็นคนที่มีประสบการณ์วิกฤต และสามารถผ่าน พัน วิตถุนั้นมาได้ด้วยดี คนที่มีพลังอึดอยู่ในตัว แสดงออกให้เห็นว่า มีความอดทน สามารถควบคุมอารมณ์ได้ มีอารมณ์ขัน มองว่าปัญหาไม่คงอยู่ตลอดไป ไม่คิดตำหนิผู้อื่นหรือตนเองเมื่อมีปัญหาแต่มองว่าเป็น สถานการณ์ที่นอกเหนือการควบคุม จึงต้องปรับตัวให้ทนกับสถานการณ์นั้นให้ได้เป็นคนที่มีความหวัง มี เป้าหมายในชีวิต มีแรงจูงใจที่จะสร้างกำลังใจไปสู่เป้าหมาย ไม่ยอมแพ้ต่อปัญหา มีความสามารถในการ แก้ไขปัญหาที่หลากหลายอย่างสร้างสรรค์ มีการพูดให้กำลังใจตนเอง

๒.๒ คนที่ยังไม่มีพลังอยู่ในตัว แต่สามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ด้วยการ

๒.๒.๑ เรียนรู้จากต้นแบบของคนที่มีพลัง เช่น อาจเรียนรู้ด้วยการอ่านฟัง ได้ เห็นวิธีการแสดงออก หรือการสอนจากผู้ที่มีประสบการณ์

๒.๒.๒ เรียนรู้จากประสบการณ์วิกฤตที่เข้ามาในชีวิต และได้รับการ
 ปรักปรำประคองให้กำลังใจจากคนรอบข้าง เป็นที่ปรึกษา จะทำให้เกิดความอบอุ่นใจ และเกิดความรู้สึก
 ทุกข์ลดน้อยลง และมีความอดทนต่อปัญหาวิกฤตมากขึ้น เป็นการช่วยสร้างให้เกิดพลังขึ้นมาได้

๒.๒.๓ การสร้างพันธสัญญาเพื่อสร้างสุขในชุมชนร่วมกัน เป็นเสมือนสัญญา
 แห่งความผูกพันของคนในชุมชนที่มีความมุ่งมั่นว่าจะทำงานร่วมกัน เพื่อให้กิจกรรมของชุมชนบรรลุ
 เป้าหมายไปสู่ความเป็นชุมชนแห่งความสุข พันธสัญญาที่ดีต้องเริ่มจากแต่ละบุคคลมีความเข้าใจเห็น
 ความสำคัญ และพร้อมที่จะประกาศเจตนารมณ์ร่วมกัน เพื่อเป็นสัญญาแห่งประชาคมในชุมชน

๓. ขั้นตอนการสร้างชุมชนให้เกิดพลัง โดยการเสริมสร้างพลังให้ชุมชน จะเป็นปัจจัย
 หนึ่งที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ซึ่งตามธรรมชาติในแต่ละชุมชนจะมีมากบ้าง น้อยบ้างอยู่แล้วเนื่องจาก
 พลังมีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่คน ๆ นั้นเผชิญอยู่ ถ้าชุมชนใดมีต้นทุนที่มี
 คนที่มีพลัง ถือได้ว่าชุมชนนั้นมีต้นทุนที่ดี เพราะคนที่มีพลังจะสามารถเป็นต้นแบบให้กับคนอื่นในชุมชน
 ได้เรียนรู้ เกิดการปฏิบัติตาม มีการถ่ายทอดพลังให้แก่กัน มีการปรักปรำประคองเสริมกำลังใจกันและกันอยู่
 เสมอ จนทำให้คนในชุมชนมีพลังมากขึ้นในที่สุด ซึ่งจะส่งผลทำให้ชุมชนนั้นเกิดความเข้มแข็ง และ
 สามารถรับมือกับวิกฤตที่เกิดขึ้นได้ทุกรูปแบบ

จากข้อมูลของกรมสุขภาพจิต สามารถสรุปได้คล้ายคลึงกับข้อมูลของวิรัช คุ้มศรี ที่ได้
 สรุปถึงกระบวนการเสริมพลังในชุมชนออกเป็น ๔ ขั้นตอน ได้แก่

๑. การเตรียมประชาชนให้มีความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจจิตใจ
 สังคม สุขภาพ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง

๒. การเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือ ให้เกิดพลังความร่วมมือระหว่างกลุ่ม

๓. การปรับเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติงาน ให้เป็นฐานะของผู้อำนวยการความสะดวก
 (Facilitator) ในการนำการเปลี่ยนแปลง กระตุ้นและเชื่อมประสานให้ประชาชนในชุมชน เกิดความตื่นตัว
 มีส่วนร่วมกำหนดนโยบายของรัฐเพื่อนำไปปฏิบัติให้บังเกิดผล

๔. การเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนค่านิยม ความเชื่อและบรรทัดฐานในการดำรงชีวิต

Perkin และ Zimmerman^{๔๖} ได้กล่าวถึงการเสริมพลังชุมชนในลักษณะของกระบวนการ
 และผลลัพธ์ไว้ว่า เป็นกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ประกอบด้วย การจัดการเพื่อให้เข้าถึง
 กระบวนการของรัฐและการเข้าถึงแหล่งประโยชน์ของชุมชนอื่น ผลลัพธ์การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
 ประกอบด้วย ความเป็นพลักษณ์ของชุมชน ความร่วมมือขององค์กรต่าง ๆ ในชุมชน และการเข้าถึง
 แหล่งประโยชน์ภายในชุมชน

จากข้อมูลดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า กระบวนการจัดการให้เกิดการเสริมพลังชุมชนได้นั้น
 ต้องประกอบด้วย สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย และเลือกใช้กระบวนการในการเสริมพลังชุมชนที่เป็นไป
 ตามความต้องการของชุมชน หรือกลุ่มเป้าหมายเป็นหลักและต้องตอบสนองต่อการเรียนรู้อย่าง
 สร้างสรรค์ ภายใต้บริบทของชุมชน

^{๔๖} Perkins, D. D. & Zimmerman, M. A., “ Empowerment theory, research, and application”, *American Journal of Community Psychology*, Vol. 23 No. 5(1995) : 569-579.

Hamilton^{๔๗} ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมพลังในชุมชน ประกอบด้วย องค์ประกอบของการเสริมพลังชุมชน ๓ ประการ ดังนี้

๑. ความรู้ความเข้าใจ โดยกล่าวว่า ความเข้าใจของสมาชิกกลุ่มเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเขา สถานภาพทางสังคม เงื่อนไขของบริบทที่เกี่ยวข้อง และเหตุผลของเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิมนุษยชนสิทธิของหน้าที่พลเมือง เป็นต้น

๒. จิตวิทยา โดยกล่าวถึงความเกี่ยวข้องของความเข้าใจในสภาพอารมณ์ความรู้สึก เจตคติ และระบบความเชื่อ ซึ่งจะสัมพันธ์กับความเชื่อมั่นในพลังความสามารถของเขา สิ่งสำคัญที่นักวิจัยเสนอไว้คือ ไม่มีใครสามารถสอนความเชื่อมั่นในตนเองและสอนพลังความสามารถให้แก่คนอื่นได้

๔. เศรษฐศาสตร์ ได้กล่าวถึงความคิดริเริ่มหรือพัฒนากิจกรรมที่เน้นผลิตภาพ ซึ่งจะช่วยให้พลเมืองพัฒนาสิ่งที่เป็เงื่อนไขทางการเงินของเขา ซึ่งเงื่อนไขเหล่านี้จะสัมพันธ์กับปัจเจกบุคคลหรือไม่กี่ชุมชน โดยปัจจัยทางเศรษฐศาสตร์จะมีความสำคัญเป็นพิเศษกับชุมชนที่มีรายได้น้อยด้วยความเชื่อที่ว่าประชาชนจะอุทิศพลังความสามารถของเขาเพื่อให้ได้รับควมพึงพอใจกับระดับความต้องการในการยังชีพก่อนที่จะจะไปสู่ระดับของความต้องการที่สูงขึ้น

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเกิดการเข้าร่วมของคนในชุมชนทุกชั้นตอนการดำเนินการ ประกอบด้วย ๕ องค์ประกอบ ได้แก่

๑. การเปิดโอกาสให้ร่วมคิดและวางแผน คือ การที่ผู้นำชุมชนให้โอกาส หรือกระตุ้นคนในชุมชนร่วมกันคิด วางแผนต่อเหตุการณ์ โดยวิธีต่าง ๆ ได้แก่ การจัดประชุม กระจายข่าวโดยเสียงตามสาย

๒. การสนับสนุนการร่วมปฏิบัติ คือ การที่ผู้นำชุมชนส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันปฏิบัติโดยวิธีการจูงใจต่าง ๆ ได้แก่ การจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ กล่าวถึงข้อดีในการร่วมกันปฏิบัติ

๓. การสนับสนุนให้ร่วมแก้ไขและเปลี่ยนแปลง คือ การที่ผู้นำชุมชนสนับสนุนคนในชุมชนให้ร่วมกันแก้ไข ปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินการโดยวิธีต่าง ๆ ได้แก่ ชี้แนะให้ชุมชนเห็นถึงข้อดีและข้อเสียของวิธีที่เคยปฏิบัติ ให้กำลังใจแก่คนในชุมชนเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงแก้ไข

๔. การเปิดโอกาสให้ร่วมรับผล คือ การที่ผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนสามารถร่วมรับผลจากการปฏิบัติทั้งผลทางบวก และผลทางลบ โดยวิธีต่าง ๆ ได้แก่ การจัดกฎเกณฑ์ในการรับผลประโยชน์ และการชี้แนะให้ทุกคนมีความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ที่ติดลบ

๕. การสนับสนุนการร่วมกันปรับตัว คือ การที่ผู้นำชุมชนส่งเสริมให้คนในชุมชนปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตตามแนวทางที่ดีที่สุด ได้แก่ การประชาสัมพันธ์วิธีทางที่ถูกต้อง ให้แรงเสริมทางบวกแก่ผู้ที่กำลังปรับตัวและปรับตัวสำเร็จ

จากการศึกษาข้อมูลสรุปได้ว่า องค์ประกอบของการเสริมพลังชุมชน หมายถึงส่วนประกอบที่สำคัญที่จะขับเคลื่อนกลยุทธ์หรือวิธีการที่จะนำไปสู่การเสริมพลังชุมชนให้ประสบความสำเร็จได้

กล่าวโดยสรุปว่า การเสริมสร้างพลังในชุมชน คือ กระบวนการที่ทำให้ชุมชน เกิดการเข้าร่วมของคนในชุมชนทุกชั้นตอนการดำเนินการ ตั้งแต่ร่วมกันวางแผน ร่วมปฏิบัติร่วมเปลี่ยนแปลงและแก้ไข ร่วมรับผลที่ได้จากการกระทำนั้น และการร่วมกันปรับตัวจากแนวทางที่ดีที่สุด โดยผู้นำชุมชน ควร

^{๔๗} Hamilton, E., *Adult Education for Community Development*, (New York : Greenwood Press, 1992).

ส่งเสริมสนับสนุน เปิดโอกาสในการเข้าร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน อาจก่อให้เกิดพลังทั้งในตัวบุคคล กลุ่ม และชุมชน

๓.๔ แนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้วิถีพุทธ

ชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นการบริหารจัดการองค์ความรู้แก่ชุมชนที่เป็นลักษณะของหลักการ พัฒนาจากล่างขึ้นบน (Bottom Up) โดยที่มองว่าประชาชนเป็นผู้มีความรู้ ความคิด มีประสบการณ์ มีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของตนเองและสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับหนึ่ง เนื่องจากผู้ที่ทราบถึงปัญหา และความต้องการของชุมชน คือ คนในชุมชน

แนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ว่า เป็นชุมชนที่สนับสนุนและผลักดันเพื่อก่อให้เกิดการสร้าง การถ่ายทอดและการใช้องค์ความรู้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนอาจจะเกิดในด้านการปรับปรุงการทำงาน การสร้างอาชีพใหม่เพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ อันก่อให้เกิดประโยชน์ในทางเศรษฐกิจและการพัฒนา ชุมชน^{๔๘} ที่เน้นให้สมาชิกชุมชนรู้จักคิด วิเคราะห์ด้วยเหตุด้วยผล และใช้ความรู้ในการแก้ไขปัญหา พัฒนา ศักยภาพในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เกิดจากการคิดและปฏิบัติร่วมกัน เป็นชุมชนที่ ทำงานไปพร้อม ๆ กับการเรียนรู้ การสั่งสมความรู้ และการสร้างความรู้ใหม่เพื่อนำไปพัฒนางานชีวิต ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ การปฏิบัติการทบทวนและการประเมินตนเองอยู่ตลอดเวลา^{๔๙} รวมถึงเป็น ชุมชนที่มีกลุ่มคนที่ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้มีทักษะและกระบวนการติดตาม และคิด วิเคราะห์โดยยึดพื้นที่และความต้องการของชุมชนเป็นหลัก และใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ชุมชน เป็นชุมชนที่มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีการฝึกฝนการเรียนรู้อย่าง กระจือร้อร้อน มีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สามารถยกระดับความรู้และทักษะจากการเรียนรู้ไป ประยุกต์ใช้เพื่อก่อให้เกิดการทำงานอย่างบูรณาการ^{๕๐}

กล่าวได้ว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้ หมายถึง กลุ่มคนหรือชุมชนที่ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ มีการสนับสนุนและผลักดันเพื่อก่อให้เกิดการสร้าง การถ่ายทอดและการใช้องค์ความรู้ให้เกิด ประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน โดยยึดพื้นที่และความต้องการของชุมชนเป็นหลัก ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมให้ สมาชิกในชุมชนรู้จักคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผล ใช้ความรู้ในการแก้ไขปัญหา ส่งเสริมให้คนในชุมชนฝึกฝน ทักษะต่าง ๆ และการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาโดยให้มีบรรยากาศและบริบทที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของคนใน ชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและหลากหลายตามศักยภาพของแต่ละคน ซึ่งเมื่อคนในชุมชนมีความรู้และทักษะ แล้วจะสามารถพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนได้

องค์ประกอบของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย

๑. มีผู้นำที่ดี: จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถในการ บริหารจัดการ การประสานงานและการกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา

^{๔๘} สุชาติ น้าใจดี, “กระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒).

^{๔๙} เยาวลักษณ์ พิพัฒน์จำเริญกุล, “การพัฒนาแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔).

^{๕๐} อัคริน หนูจ้อย และคณะ, “ผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้”, วารสารวิจัยและพัฒนาหลักสูตร, ปีที่ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๔๙-๖๔.

๒. มีกรรมการชุมชนที่มีจริยธรรมและมีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี: ต้องมีกรรมการชุมชนที่เข้มแข็ง มีความมุ่งมั่น มีคุณธรรมจริยธรรม บริหารงานโปร่งใส

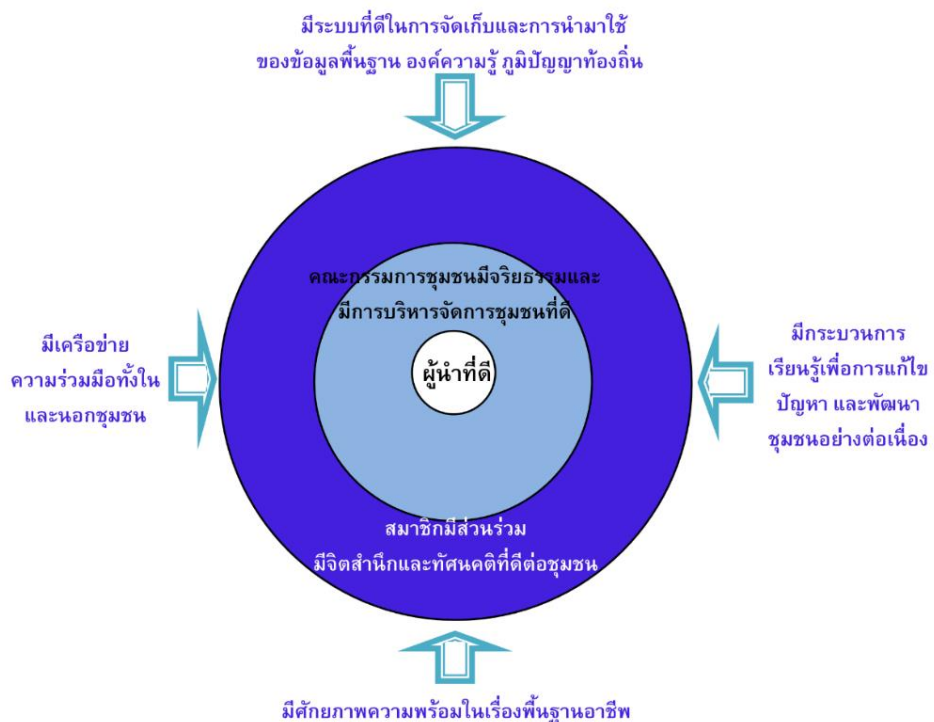
๓. มีความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน มีสมาชิกชุมชนที่มีคุณภาพและมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เข้ามาร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบในทุกกระบวนการ

๔. มีกระบวนการเรียนรู้เพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง จะต้องมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา รวมทั้งมีการถ่ายทอดความรู้ระหว่างชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

๕. มีศักยภาพความพร้อมในเรื่องพื้นฐานอาชีพ จะต้องมีความเข้มแข็งในการพึ่งพาตนเองและมีความสามารถในการแข่งขันด้านเศรษฐกิจ จึงต้องได้รับการพัฒนาสมรรถนะและทักษะความพร้อมในการประกอบอาชีพ โดยใช้ความรู้ในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้เกิดกรรมวิธี/สิ่งใหม่ หรือพัฒนาให้ดีกว่าเดิม

๖. มีการสร้างระบบการจัดเก็บและการนำมาใช้ขององค์ความรู้ที่ดี: ต้องมีระบบการเก็บความรู้ทั้งความรู้ที่มีอยู่ภายในชุมชนและความรู้ภายนอกชุมชน รวมทั้งต้องรู้จักสร้างและนำความรู้ที่มีอยู่มาใช้ในการพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ โดยเข้าใจได้ง่าย

๗. มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งในและนอกชุมชน: ต้องมีความร่วมมือในด้านทุนกิจกรรม วิชาการองค์ความรู้ การตลาด ฯลฯ มีการจัดการกลุ่มและเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพให้เกิดการพัฒนาอย่างเชื่อมโยง ประสานเกี่ยวเนื่อง ครอบคลุมการพัฒนาในทุกบริบท

ภาพที่ ๑ องค์ประกอบสำคัญของชุมชนแห่งการเรียนรู้^{๕๑}

^{๕๑} ครรชิต พุทธโกษา, คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ฉบับสมบูรณ์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.polsci.chula.ac.th/jakkrit/anthro/Development_Practicum_files/manual_develop_community.pdf [๑ เมษายน ๒๕๖๖].

องค์ประกอบของชุมชนแห่งการเรียนรู้^{๕๒} ประกอบด้วย

๑. คน ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของชุมชนการเรียนรู้ เพราะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและขับเคลื่อนของชุมชน โดยคนควรมีลักษณะดังนี้

๑.๑ เป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นในการเรียนรู้ มีโอกาสในการเรียนรู้ตามความต้องการ ความสนใจ ความถนัด และสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองจากปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และสามารถก่อให้เกิดสิ่งที่มีจุดมุ่งหมายร่วมกันปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายด้วยความพอใจร่วมกัน

๑.๒ เป็นผู้นำมีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการ การประสานงาน และการกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา

๑.๓ เป็นกรรมการชุมชนที่มีจริยธรรมและมีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี การมีกรรมการชุมชนที่เข้มแข็ง มีความมุ่งมั่น มีคุณธรรมจริยธรรม บริหารงานโปร่งใส

๑.๔ เป็นสมาชิกชุมชนที่มีคุณภาพและมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เข้ามาร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบในทุกกระบวนการ

๒. ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน หมายถึง สภาพบริบททางสังคมมีส่วนในการส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ ขยายศักยภาพได้ต่อเนื่อง สร้างผลงานตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ รวมถึงก่อให้เกิดแนวคิดใหม่ ๆ ที่หลากหลายที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ประกอบไปด้วย

๒.๑ มีการสร้างระบบการจัดเก็บและนำมาใช้ขององค์ความรู้ที่ดี

๒.๒ มีระบบการเก็บความรู้ที่มีอยู่ภายในชุมชนและความรู้ภายนอกชุมชน รวมทั้งต้องรู้จักสร้างและนำความรู้ที่มีอยู่มาใช้ในการพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

๒.๓ มีสภาพการณ์ที่สนับสนุนทั้งด้านกายภาพ โครงสร้างการติดต่อสื่อสาร เวลา สถานที่ที่เอื้ออำนวยต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๓. การถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ คือ กลไกและกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ในลักษณะสองทางของชุมชน ทำให้คนในชุมชนสามารถพัฒนาหรือสร้างความรู้ใหม่ได้ ซึ่งการถ่ายทอดความรู้ในชุมชน มีลักษณะดังนี้

๓.๑ การถ่ายทอดความรู้ของชุมชนสู่สมาชิกในชุมชน คือ การถ่ายทอดความรู้ภายในชุมชนสืบทอดความรู้ของชุมชนโดยผู้นำ ประชาชนชาวบ้านหรือครูภูมิปัญญา ตลอดจนคนในชุมชนจะทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ให้กับคนในชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกันและประยุกต์การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของทุกคน

๓.๒ การถ่ายทอดความรู้ของชุมชนสู่ภายนอกชุมชน เป็นการนำเสนอประวัติความเป็นมา ความรู้ประสบการณ์ที่เป็นภูมิปัญญาและกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนแก่คนในชุมชนอื่น

๓.๓ การนำความรู้จากภายนอกถ่ายทอดสู่คนในชุมชน เป็นการนำความรู้จากการที่ผู้นำ ประชาชนชาวบ้านหรือครูภูมิปัญญา ตลอดจนคนในชุมชนได้ไปเรียนรู้จากภายนอกชุมชนและนำมาถ่ายทอดให้คนในชุมชน

จากองค์ประกอบข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้มีองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการการถ่ายทอดความรู้ของชุมชนสู่ภายนอกชุมชน และการนำความรู้จากภายนอกถ่ายทอดสู่คนในชุมชนนั้น ต้องมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งในและนอกชุมชน ต้องมีความร่วมมือในด้านทุน

^{๕๒} กรองทิพย์ นาควิชิตร, “ชุมชนแห่งการเรียนรู้ : คนอุดมศึกษาสุจริตคิดชอบ”, วารสารสมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๒ (สิงหาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๖๗-๗๙.

กิจกรรม วิชาองค์ความรู้การตลาด และอื่น ๆ มีการจัดการกลุ่มและเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพให้เกิดการพัฒนาอย่างเชื่อมโยง ประสานเกี่ยวเนื่อง ครอบคลุมการพัฒนาในทุกบริบทและนำแนวทางมาปฏิบัติที่ดีร่วมกัน นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และให้ข้อมูลย้อนกลับซึ่งกันและกันกระบวนการของชุมชนแห่งการเรียนรู้

กระบวนการของชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนากลุ่มชุมชนได้นั้น^{๕๓} สรุปได้ดังนี้

๑. รวมคน คือ การทำความเข้าใจทั้งในตนเองและร่วมกันกับคนในชุมชนในเรื่องราวเป้าหมาย ปัญหาหรือความต้องการเดียวกัน ตรวจสอบว่าขณะนี้เรามีความรู้เรื่องใดอยู่แล้วบ้าง เพื่อให้เกิดการระดมทุนจากสังคมภายใน และทำให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น

๒. ร่วมคิด ค้นหาความต้องการหรือปัญหา คือ การร่วมกันเสนอความต้องการหรือปัญหา จัดกลุ่มปัญหาความจำเป็นของปัญหานั้น ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อวิเคราะห์ปัญหา และโอกาสอย่างรอบด้าน

๓. เสาะหาและเรียบเรียงข้อมูล คือ เมื่อรู้ว่ามีปัญหาหรือความต้องการใด และมีความรู้ต้นทุนอะไรอยู่บ้างจากนั้นจึงทำการเสาะหาความรู้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำการค้นหา และ จัดเรียงความรู้ทุกอย่างให้เป็นระเบียบ

๔. ร่วมทำและออกแบบการแก้ปัญหา คือ การเสนอวิธีการแก้ปัญหา ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมร่วมสร้างความเข้าใจ สร้างวิสัยทัศน์ และแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์เพื่อร่วมกันวิธีการแก้ปัญหา

๕. ร่วมปฏิบัติ คือ การร่วมมือนำแผนที่วางไว้ไปปฏิบัติในพื้นที่จริง โดยมีการแบ่งการจัดบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ

๖. ร่วมกันสะท้อนผล คือ การอภิปรายผลการแก้ปัญหา แลกเปลี่ยน เสนอแนะแนวทางการพัฒนาและชื่นชม ให้กำลังใจคนที่ทำงานให้กับชุมชนเพื่อทำให้เกิดความภาคภูมิใจและมีความสุขจากการทำงาน

ลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้เริ่มต้นพัฒนามาจากชุมชนในความหมายที่เป็นหน่วยทางสังคมและได้รับการพัฒนาให้สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้และต่อมาเกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่หลากหลายประเภท สามารถจำแนกประเภทชุมชนแห่งการเรียนรู้ออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. ชุมชนแห่งการเรียนรู้ใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ (Community-based Learning) ชุมชนแห่งการเรียนรู้นี้เป็นชุมชนตามแนวคิดชุมชนที่เป็นหน่วยทางสังคม เป็นหน่วยการปกครองประกอบด้วย อาณาบริเวณที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนรวมกัน และมีระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก เช่น ครอบครัว เครือญาติ มิตรสหาย เศรษฐกิจ วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น ชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มีแหล่งการเรียนรู้ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นต้น

๒. ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC: Professional Learning Community) เป็นการรวมตัว ร่วมใจ ร่วมพลัง ร่วมมือกันของครู ผู้บริหาร และนักการศึกษา แสวงหาด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อปรับปรุงผลการเรียนของผู้เรียนหรืองานวิชาการของโรงเรียน วิทยาลัย หรือ มหาวิทยาลัย เป้าหมายอยู่ที่คุณภาพการจัดการเรียนรู้ การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง พัฒนาการจัดการเรียนรู้ของตนเอง

^{๕๓} สนอง โลหิตวิเศษ, “ชุมชนแห่งการเรียนรู้”, สารานุกรมศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ฉบับที่ ๕๑ (๒๕๕๙) : ๓๑-๔๐.

เพื่อผู้เรียนเป็นสำคัญ การรวมตัวกัน การเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ เป็นไปได้ยากที่จะทำเพียงลำพัง แต่หวังผลให้ขับเคลื่อนทั้งระบบโรงเรียน จำเป็นต้องสร้างความเป็นชุมชน เพื่อการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ซึ่งความเป็นสถาบันหรือโรงเรียน ย่อมมีความเป็นชุมชนที่สัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้น ชุมชนที่สามารถขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวิชาชีพ จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีฉันทะ และศรัทธาในการทำงาน บรรยากาศการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนกัลยาณมิตรทางวิชาการ ที่มีลักษณะความเป็นชุมชนแห่งความเอื้ออาทร อยู่บนพื้นฐานอำนาจทางวิชาชีพ และอำนาจเชิงคุณธรรม องค์ประกอบของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นแนวคิดเชิงวิธีการหรือกระบวนการ ที่มีการดำเนินการปฏิบัติร่วมกันในชุมชน ซึ่งชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพจะสะท้อนเป็นคุณลักษณะหรือเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนตามธรรมชาติ ความเป็นจริงของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งมีบริบทที่แตกต่างกันไป แต่เป็นกระบวนการที่เอื้อให้เกิดการรวมใจ รวมตัว รวมแรง และรวมปัญญา ร่วมกันของครู ผู้บริหารนักการศึกษาในชุมชนเพื่อทำงานแบบมุ่งรวมพลังเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนรู้ของครูสู่คุณภาพผู้เรียนเป็นหัวใจสำคัญ

๓. ชุมชนนักปฏิบัติ (CoP: Community of Practice) หรือชุมชนแนวปฏิบัติ เป็น กลุ่มคนที่มารวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการมีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ เพื่อช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีขึ้น ส่วนใหญ่การรวมตัวกันในลักษณะนี้มักจะมา จากคนที่อยู่ในกลุ่มงานเดียวกัน หรือมีความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกัน ซึ่งความไว้วางใจและความเชื่อมั่นในการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ระหว่างกันเป็นสิ่งสำคัญ CoP เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ในการจัดการความรู้ มีการจัดการสภาพแวดล้อม ให้เอื้อต่อการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และใช้ความรู้ของคนในชุมชน สมาชิกมาเข้าชุมชนด้วยความสมัครใจ สมาชิกเป็นผู้กำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะทำ และส่วนใหญ่ มีการจัดการกันเอง (self-managed) สมาชิกสามารถเข้าหรือออกจากชุมชนเมื่อไรก็ได้ และสลายตัวเองเมื่อสมาชิกเห็นสมควร ชุมชนนักปฏิบัติ ประกอบด้วย ๓องค์ประกอบหลักที่สำคัญ คือ ๑) ประเด็นความรู้ที่มีความปรารถนาจะพัฒนาร่วมกัน ๒) การรวมตัวกันอย่างไว้วางใจกัน เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ๓) แนวปฏิบัติหรือองค์ความรู้ที่เกิดจากการสร้างร่วมกันแล้วนำไปปฏิบัติ

๔. ชุมชนการเรียนรู้เชิงเสมือน (VLC: Virtual Learning Community) มชนในรูปแบบใหม่ (Virtual Community Perspective) หรือชุมชนการเรียนรู้ออนไลน์ (Online Learning Community) คือ กลุ่มคนที่เข้ามาร่วมปฏิสัมพันธ์โดยมีเป้าหมายและพันธกิจร่วมกัน ผ่านกิจกรรมการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน และแลกเปลี่ยนความรู้ของตนเอง และพัฒนาองค์ความรู้มาใช้ในการแก้ปัญหาที่ได้รับเพื่อสร้างระบบการเรียนรู้สังคมผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ชุมชนการเรียนรู้เชิงเสมือนเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่ไซเบอร์ (Cyber Space) ไม่ขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์ การพบปะ (Face To Face) เกิดขึ้นจากการมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน ในการสร้างการผูกโยงทางสังคมหรือความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (Sense of Belonging) ระหว่างผู้ใช้งาน ผ่านทางเทคโนโลยี สามารถเข้าถึงผู้อื่นจากทุกที่ สามารถสร้างกลุ่มของตนเองทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยไม่เกี่ยวกับเวลาการสื่อสาร สามารถสนับสนุนได้โดยเทคโนโลยีที่สามารถตอบสนองได้ทันที (Real Time) มีแนวคิดที่หลากหลาย เช่น ชุมชนเสมือนตามความสนใจ ชุมชนการเรียนรู้เชิงเสมือนที่สมาชิกมีความสัมพันธ์ต่อกัน และชุมชนนักปฏิบัติในองค์กร

๕. ชุมชนแห่งการเรียนรู้เฉพาะสาขา (Learning Community in Specific Fields) ชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามความต้องการเฉพาะสาขา หรือเฉพาะเรื่อง เช่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การลดความเสี่ยงด้านภัยพิบัติ การสร้างรายได้ ผู้ประกอบการ การพัฒนาชุมชน การสนทนาแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ด้านวัฒนธรรม การรู้หนังสือ การส่งเสริมพลังอำนาจ การกำหนดนโยบาย การจัดการ และการพัฒนาความสามารถ เป็นต้น

ชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่สามารถนำไปใช้พัฒนาชุมชนได้อย่างแท้จริง เนื่องจากเป็นสิ่งที่กลุ่มคนหรือชุมชนที่ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ มีการสนับสนุนและผลักดันเพื่อก่อให้เกิดการสร้าง การถ่ายทอดและการใช้องค์ความรู้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญในการทำให้เกิดกระบวนการของชุมชนแห่งการเรียนรู้ เมื่อนำองค์ประกอบต่าง ๆ ของชุมชนแห่งการเรียนรู้มาใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ทำให้สมาชิกในชุมชนรู้จักคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผล ใช้ความรู้ในการแก้ไขปัญหา ส่งเสริมให้คนในชุมชนฝึกฝนทักษะต่าง ๆ และการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา โดยจัดให้มีบรรยากาศและบริบทที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของคนในชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและหลากหลายตามศักยภาพของแต่ละคน โดยกระบวนการเหล่านี้เองคือ การพัฒนาชุมชน เพราะเป็นกระบวนการที่ใช้พัฒนาความรู้ของคนในชุมชน โดยการรวมกำลังระหว่างคนในชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ร่วมมือกัน มีการวางแผนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือวัฒนธรรมของชุมชนนั้น เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งเมื่อคนในชุมชนนำกระบวนการของชุมชนแห่งการเรียนรู้ไปใช้นั้น ทำให้มีความรู้และทักษะแล้วจะสามารถพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน จะเห็นได้จากกรณีศึกษาที่กล่าวไปข้างต้น การที่จะพัฒนาชุมชนเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานแบบเดิม ๆ ได้นั้น ทำได้โดยนำแนวคิดการบูรณาการชุมชนแห่งการเรียนรู้กับการพัฒนาชุมชนมาปรับใช้โดยมองในภาพของความสัมพันธ์ของงานอย่างเป็นระบบ และทำให้งานด้านการพัฒนามีประสิทธิภาพมากกว่าเดิมได้ในการบริหารราชการของภาครัฐเช่นกัน^{๕๔}

กล่าวสรุปได้ว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้ หมายถึง กลุ่มคนหรือชุมชนที่ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้มีการสนับสนุนและผลักดันเพื่อก่อให้เกิดการสร้าง การถ่ายทอด และการใช้องค์ความรู้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน โดยยึดพื้นที่และความต้องการของชุมชนเป็นหลัก ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมให้สมาชิกในชุมชนรู้จักคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผล ใช้ความรู้ในการแก้ไขปัญหา ส่งเสริมให้คนในชุมชนฝึกฝนทักษะต่าง ๆ และการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา โดยให้มีบรรยากาศและบริบทที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของคนในชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและหลากหลายตามศักยภาพของแต่ละคน ซึ่งเมื่อคนในชุมชนมีความรู้และทักษะแล้วจะสามารถพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนได้

ชุมชนการเรียนรู้วิถีพุทธ

เมื่อหลักธรรมทางพุทธศาสนาตั้งอยู่บนหลักของเหตุและผล สิ่งใดก็ตามทั้งการเรียนการสอน การดำเนินชีวิต การแก้ปัญหาต่าง ๆ ต้องอาศัยกระบวนการแห่งปัญญาที่ต้องคิดหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ ซึ่งเป็นกระบวนการที่เป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา สารของกระบวนการเรียนรู้แบบพุทธได้ถูกย่อไว้ในพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา กล่าวคือ การเสวนาสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม โยนิโสมนสิการ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ” จากพุทธพจน์ดังกล่าว สามารถแยกกระบวนการเรียนรู้ออกเป็น ๓ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรกเป็นการเสวนาสัตบุรุษ และการฟังสัทธรรม ขั้นตอนที่สองเป็นการคิด ได้แก่ โยนิโสมนสิการ และขั้นตอนที่สาม ได้แก่ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ ทั้งหมดเป็นกระบวนการเรียนรู้ในทางพุทธศาสนา โดยเริ่ม

^{๕๔} ชูติมา ถวัลย์ปรีดา และคณะ, “ชุมชนแห่งการเรียนรู้กับการพัฒนาชุมชน”, วารสารการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๔) : ๙๗-๑๑๑.

จากเมื่อรับรู้ข้อมูลข่าวสารหรือคำแนะนำได้อย่างถูกต้อง ตรงประเด็น และครบถ้วนแล้ว กระบวนการเรียนรู้ต่อมาคือ การคิดหรือการนำเอาสิ่งที่รับรู้้นั้นมาจัดระเบียบ เป็นการศึกษาอย่างถูกวิธี (โยนิโสมนสิการ) และสุดท้ายเป็นการปฏิบัติ การปฏิบัตินี้เป็นจุดสำคัญที่ทำให้การศึกษาแบบพุทธแตกต่างจากการศึกษาแบบตะวันตกหลายสำนักที่เน้นการใช้ความคิดล้วน ๆ เป็นการเรียนรู้ในระดับพุทธิปัญญา ส่วนการศึกษาในทางพุทธศาสนาต้องอาศัยการปฏิบัติเป็นส่วนสำคัญ นอกเหนือจากการสดับฟัง การอ่าน และการคิด

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งในการให้ความช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมาโดยมีส่วนช่วยเหลือในการกล่อมเกลาคิดใจและลักษณะนิสัยของคนไทยตลอดจนการให้บริการตามความจำเป็นตามความต้องการของประชาชน อีกทั้งมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาทางสังคมให้แก่เรามาแล้วเป็นจำนวนมากแม้กระทั่งในปัจจุบันความสำคัญในประการดังกล่าวก็ยังคงอยู่ ฉะนั้นเพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจอันดีในการอยู่ร่วมกัน โดยน้อมนำหลักทางพระพุทธศาสนา คือ สังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตตมา มาเป็นหลักในการประยุกต์การบริหารจัดการชุมชนวิถีพุทธโดยนำคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสัจธรรมที่ผู้ปฏิบัติทุกคนย่อมสามารถ รู้แจ้งเห็นจริงได้ด้วยตนเอง และทำให้ผู้ปฏิบัติพ้นทุกข์ เข้าถึงความสุขและความบริสุทธิ์ภายในได้จริงธรรมะของพระพุทธองค์เป็นความรู้อันบริสุทธิ์ เป็นธรรมะโอสถนนานเอกที่สามารถเยียวยารักษาจิตใจของมวลมนุษยชาติให้หลุดพ้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง เพราะเมื่อใจปราศจากสิ่งเหล่านี้ก็ย่อมสะอาดบริสุทธิ์ มีอานุภาพและเกิดเป็นความเมตตา กรุณา ปราณีมีแต่ความรักความปรารถนาดีต่อกันทำให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุขได้

พุทธวิธีการสอนแนะนำให้พุทธบริษัทได้เรียนรู้หลักคำสอนของพระพุทธองค์เป็นนวัตกรรมใหม่ซึ่งได้มีนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้มากหมาย เช่น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๕๕} ได้กล่าวถึงการสอนของพระพุทธเจ้าว่า

๑. สันทัสสนา คือ อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา
๒. สมหาปนา คือ จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ

๓. สมุตเตชนา คือ เร้าใจให้แก่วกกล้าบังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก

๔. สัมปหังสนา คือ ซ้ำโลมใจให้เข้มขึ้น ไร่เรียง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติและพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอนบุคคลที่แตกต่างกันตามความเหมาะสม เช่น การสอนพวกปัญญาวัคคีย์ พระองค์ทรงแสดงอัมมจักกัปปวัตตนสูตรและอนัตตลักขณสูตร เมื่อตรัสสอนแก่สกุลบุตรพระพุทธองค์ทรงแสดงอนุพุทธิกถา และทรงสอนพวกชฎิล ๓ พี่น้องจะทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร ทั้งนี้เพราะผู้เรียนมีภูมิหลังต่างกัน

ผลการสอนทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจและสามารถเข้าถึงความจริงด้วยตนเอง ด้วยการเรียนรู้ฝึกหัดตามแนวทางที่พระองค์ทรงสอน หลักการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนามี ๓ ทาง คือ

๑. การเรียนรู้แบบปริยัติ คือ เรียนรู้จากครู ตำรา หลักพระไตรปิฎก
๒. การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ ฝึกสมาธิ เจริญจิตภาวนา
๓. การเรียนรู้จากผลการปฏิบัติทั้งจากกรณีตัวอย่างของตนเองและท่านอื่น ๆ

^{๕๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *การพัฒนาที่ยั่งยืน*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๑).

กล่าวได้ว่าเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต เพิ่มปัญญาได้ตลอดเวลาจึงจัดได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการเรียนรู้ที่เป็นแบบนวัตกรรมใหม่

ขณะเดียวกันผลจากการทบทวนวรรณกรรม ยังพบว่า หลักสาราณียธรรม ๖ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา ที่มีการกล่าวถึงในการช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่ เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพุทธวิถีการบริหาร ซึ่งเป็นแนวทางที่ดีที่ควรนำมาปฏิบัติ เพื่อทำให้เกิดผลที่ดีแก่ชุมชนและเพื่อนร่วมงาน^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๕๗} กล่าวว่า สาราณียธรรม คือ ตามสัญญาตญาณของคนที่อยู่ร่วมกันนั้น ยังปรารถนาความรัก ความอบอุ่น ความปลอดภัย ต้องการสิ่งที่พึงพำนักอาศัย ต้องการได้มีการพักผ่อนหย่อนใจ ต้องการให้มีสันติภาพในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะความเรียกร้อง ความต้องการตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตในทางพระพุทธศาสนา กลุ่มพุทธบริษัททั้งฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิต เมื่อมาอยู่ร่วมกันในวัฒนธรรมของชาวพุทธแล้ว จำเป็นที่จะต้องอยู่ด้วยความมีคุณธรรมเป็นจุดกลางทางความคิดที่ มาพบกัน โดยการปลุกฝังให้เกิดความรักความเคารพต่อกัน ซึ่งความรักความเคารพต่อกันนั้น เป็นผลซึ่งจะเกิดขึ้นอาจจากการแสดงความมีน้ำใจ คือ สงเคราะห์ อนุเคราะห์ เมื่อมีความรักความเคารพต่อกัน ให้การสงเคราะห์อนุเคราะห์ต่อกันแล้ว การทะเลาะวิวาทกันก็จะไม่เกิดขึ้น ความสามัคคีซึ่งเป็นผลที่พึงปรารถนาของหมู่คณะ ไม่ว่าจะยุคใดสมัยใดก็จะบังเกิดขึ้น จากนั้นเอกภาพ คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางกิจกรรม ทางผลประโยชน์ทางการศึกษาการประพฤติปฏิบัติก็จะบังเกิดขึ้นติดตามมา เหล่านี้เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน แต่ในขณะเดียวกัน สิ่งที่ดีงามเหล่านี้เป็นผลรวมยอดซึ่งกันและกัน โดยการสร้างเหตุเฉพาะในที่นี้ เป็นสาราณียธรรม คือ ธรรมะที่จะนำใจของบุคคลให้ระลึกรู้ถึงกัน ผูกพันเชื่อมโยงบุคคลไว้ด้วยน้ำใจ ประกอบด้วย ๖ ประการ คือ

๑. เมตตาทายกรรม จะทำอะไรก็ให้ทำด้วยเมตตา ได้แก่ การแสดงความมีน้ำใจช่วยเหลือ ขวนขวายในกิจการงานต่าง ๆ ที่ควรของเพื่อนภิกษุสามเณรของเพื่อนอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ไม่ว่าจะ เป็นต่อหน้าหรือลับหลังก็ตาม

๒. เมตตาวจีกรรม จะพูดอะไรก็ประกอบด้วยเมตตา ได้แก่ การพูดวาจาที่เป็นคำสัตย์ คำจริง คำสมานสามัคคี กระชับสามัคคี พูดแต่คำไพเราะอ่อนหวาน และคำที่มีประโยชน์นั้นเป็นคำที่มีพื้นฐานมาจากเมตตาต่อคนที่ตนพูดด้วยและคนที่พูดถึง พูดต่อหน้าอย่างไร ลับหลังก็ต้องพูดอย่างนั้น ลับหลังอย่างไรต่อหน้าก็พูดอย่างนั้น

๓. เมตตามโนกรรม จะคิดอะไรก็คิดกันด้วยเมตตา ได้แก่ การตั้งความรู้สึกลงในคน และสัตว์ทั้งหลายว่า ชีวิตแต่ละชีวิตไม่ต้องการความทุกข์ แต่ต้องการความสุข ฉันทิ เพราะฉะนั้น ขอให้บุคคลนั้น ๆ ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ประทุษร้ายกัน ให้แต่ละคนอยู่ดีมีสุขตามสมควรแก่ฐานะของตน เมื่อจะคิดถึงใครก็ตาม ไม่ได้จำเพาะเจาะจงว่า เป็นภิกษุสามเณรเท่านั้น ให้คิดถึงกันด้วยเมตตา เพราะพร้อมที่จะแสดงออกทางกาย ทางวาจา ทั้งต่อหน้าและลับหลังบุคคลเหล่านั้น

^{๕๖} พระมหาภาธร อาภาโร และคณะ, “การพัฒนาชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ”, วารสารวิจัยวิชาการ, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๑๑๓-๑๒๘.

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

๔. แบ่งปันลาภที่ตนได้มาในทางที่ชอบธรรมให้แก่เพื่อนภิกษุสามเณร ไม่หวังไว้บริโภคนเฉพาะเพียงผู้เดียว คือ หลักการอยู่ร่วมกันของพระภิกษุสามเณรนั้น ต้องเลี้ยงชีพด้วย ลำแข้งของตัวเอง เทียบภิกษาจรบิณฑบาตอาหารจากชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธา เป็นการได้อาหารมาในทางที่ชอบธรรม แต่ว่าการได้ปัจจัย ๔ นั้น คนเรามีวาสนาบารมีไม่เหมือนกัน บางคนได้มากจนเหลือกินเหลือใช้ บางคนได้น้อยจนไม่ค่อยพอกินพอใช้ เพราะฉะนั้น คนที่ได้ลาภผลมาในทางที่ชอบมาก จึงต้องแสดงออกซึ่งทางกายกรรม ทางวจีกรรม ที่สะท้อนมาจากใจด้วยการเอื้อเพื่อแบ่งปันเป็นการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ เฉลี่ยความสุขให้แก่กันและกัน

๕. รักษาศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น คือ การอยู่ร่วมกันของพระภิกษุสามเณรนั้น ค่อนข้างจะอาทรภรรยา แม้จะโง่ไปบ้าง จะเชื่อไปบ้าง แต่ถ้าไม่มีปัญหาเรื่องการประพฤติปฏิบัติแล้ว ย่อมเป็นที่ยอมรับนับถือของผู้ที่เกี่ยวข้องกัน แม้จะเป็นเพื่อนรักร่วมใจกัน ถ้าคนหนึ่งละเมิดศีลที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้จะกลายเป็นที่รังเกียจ ดูหมิ่นของเพื่อนภิกษุสามเณรด้วยกัน การอยู่ร่วมกันโดยปกติสุขที่ประสงค์จะเกิดขึ้นไม่ได้ ดังนั้น จึงต้องพยายามปฏิบัติตนให้ถูกต้องตรงตามหลักของศีลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ โดยให้มองว่า ข้อนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้อย่างไร ใครปฏิบัติถูกต้องตรงหลักที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ก็ปฏิบัติไปตามเขา ทำให้เกิดความเรียบร้อยสวยงามขึ้นที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า สังฆโสภโณ คือ หมู่คณะที่งดงาม

๖. มีความเห็นร่วมกันกับเพื่อนภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่วิวาทกับใคร ๆ เพราะมีความเห็นผิดกัน เรื่องของความเห็นนั้นในฐานะของภิกษุในพระพุทธศาสนา ถ้าเป็นความเห็นเกี่ยวกับวินัย ก็ต้องเอาวินัยเป็นมาตรการกำหนดตัดสินว่า ความเห็นของใครถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมะก็ตรวจสอบเทียบเคียง ตรวจสอบหลักธรรมะว่า ข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อย่างไร แล้วก็หาจุดกลางทางความคิดมาพบกันที่นี้ แต่บางอย่างเป็นเรื่องของกิจการงาน หรือแม้แต่เรื่องความเห็นทั่วไป อาจจะมีการขัดแย้งในหลักการและวิธีการบางอย่าง แต่ว่าสามารถประสพผลเช่นเดียวกันได้ ก็ต้องประนีประนอมกัน ไม่ก่อสารททะเลาะวิวาท เพราะเหตุว่าความเห็นขัดแย้งกัน เว้นไว้แต่บุคคลนั้นมีความเห็นขัดแย้งกับพระธรรมวินัย ซึ่งภิกษุสามเณรรู้ห้วงใยในพระพุทธศาสนา จะต้องถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะขจัดปรับวาทเหล่านั้น ให้ยุติลงด้วยความเรียบร้อย พระราชาธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตาโณ)^{๕๘} กล่าวว่า สาราณียธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน คือ ผู้ประพฤติธรรมเหล่านี้ย่อมเป็นเหตุให้ระลึกถึงความดีที่ทาต่อกัน เป็นที่เคารพนับถือของผู้อื่น และสมานความสามัคคีกลมเกลียวในหมู่คณะไว้ได้

ธรรม ๖ อย่างนี้ ทำให้ผู้ประพฤติเป็นที่รักที่เคารพของผู้อื่น เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทกันและกัน เป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๕๙} สาราณียธรรม แปลว่า ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน จึงเป็นคุณธรรมที่ทำให้คนเราไม่เห็นแก่ตัว แต่จะคิดถึงคนอื่น เอื้อเพื่อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น เข้าใจคนอื่นมากขึ้น สาราณียธรรม มี ๖ อย่าง คือ

๑. เมตตาทายกรรม คือ ทำต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง ทำสิ่งใดก็ทำด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น แสดงไมตรีและหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน โดยช่วยเหลืออุเคราะห์ต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจแสดงอากัปกิริยาสุภาพเคารพนับถือทั้งต่อหน้าและลับหลัง

^{๕๘} พระราชาธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตาโณ), ธรรมะสำหรับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท คลังวิชา จำกัด, ๒๕๓๙).

^{๕๙} คณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่, หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นวัตกรรมขั้นตรี. (กรุงเทพมหานคร : เสียงเชียงใหม่, ๒๕๔๖).

๒. เมตตาวจีกรรม คือ พุดกันด้วยเมตตา หมายถึง จะพุดอะไรก็พุดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น แนะนำสั่งสอนตักเตือนกันด้วยความหวังดีกล่าววาจาสุภาพพุดจริงไม่พุดเพื่อผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเองฝ่ายเดียว

๓. เมตตามโนกรรม คือ คิดต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง จะคิดอะไรก็คิดด้วยความปรารถนาดี เช่น ตั้งจิตปรารถนาดีคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี

๔. สาธารณโภคี คือ แบ่งปันสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม หมายถึง แบ่งปันลาภผลที่ร่วมกันหาร่วมกันทำโดยยุติธรรมแม้สิ่งของที่ได้มาจะน้อย แต่ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วถึงกันนั้น คือ การร่วมสุข ร่วมทุกข์กัน

๕. สีลสามัญญตา คือ มีความประพฤติเสมอภาคกัน หมายถึง ประพฤติสุจริตดีงามเหมือน ๆ กัน มีระเบียบวินัยเป็นแบบเดียวกัน ไม่ประพฤติให้เป็นที่รังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖. ทิฐิสามัญญตา คือ มีความเสมอภาคกันทางความคิด หมายถึง ปรับความคิดความเห็นให้มีเหตุมีผลถูกต้องเหมือน ๆ กัน นั่นคือ การเคารพเหตุผลยึดหลักความดีงามเป็นอุดมคติอย่างเดียวกัน

สาราณียธรรมยังเป็นธรรมที่ตั้งแห่งความระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน หลักการอยู่ร่วมกัน ๖ ประการ^{๖๐}

๑. เมตตาทกกายกรรม ตั้งเมตตาทกกายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยแจ้งสิ่งที่ เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพแสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตามโนกรรม ตั้งมโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มต่อกัน

๔. สาธารณโภคี ได้ของที่ชอบธรรมมาก็แบ่งปัน ไม่หวงไว้ผู้เดียว

๕. สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ

๖. ทิฐิสามัญญตา มีทิฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นสิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหา

กล่าวโดยสรุป หลักสาราณียธรรม ๖ เป็นหลักธรรมสำหรับที่สามารถทำให้มนุษย์ได้มีความระลึกถึงกันอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นบิดามารดาญาติพี่น้อง มิตรสหาย ดังนั้น การนำหลักสาราณียธรรม ๖ ไปใช้จะเป็นปัจจัยส่งผลให้เกิดการระลึกถึงซึ่งกันและกัน เช่น ระลึกถึงระหว่างองค์กรกับบุคลากร จะต้องประกอบไปด้วยเมตตาทกกายกรรม คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ เมตตาวจีกรรม คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่ เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี เมตตามโนกรรม คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน สาธารณโภคี คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว สีลสามัญญตา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ทิฐิ

^{๖๐} ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, **ปรัชญา ๒๐๑ พุทธศาสน์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์ , ๒๕๓๘).

สามัญญตา คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

จากผลการวิจัย “รูปแบบการบริหารจัดการชุมชนวิถีพุทธสู่ความพอเพียงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี” ได้นำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนวิถีพุทธสู่ความพอเพียง คือ ๔C KHONDI MODEL^{๖๑} พบว่า โมเดล ๔C KHONDI MODEL แสดงให้เห็นว่า ทาน ประกอบด้วย การให้ การเสียสละ การเอื้อเพื่อการแบ่งปัน ปิยวาจา ประกอบด้วย ถ้อยคำที่ไพเราะ ให้เกียรติผู้อื่น การพูดให้กำลังใจ การใช้วาจาที่สุภาพ อุตถจริยา ประกอบด้วย การประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่กันและกัน ช่วยเหลืออนุเคราะห์งาน สมานัตตตาประกอบด้วย ความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย การเป็นแบบอย่างที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ส่งเสริมให้คนมีความรู้ ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมให้ชุมชนผลิตวัสดุอุปกรณ์เทคโนโลยีอย่างง่ายเพื่อการใช้งานในชุมชน ด้านเงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วย การส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีส่งเสริม ส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณธรรม จริยธรรม เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ชื่อเสียง รวบรวมทั้งปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีและมารยาทไทย มีจิตสำนึกที่ดี ยึดความถูกต้องชื่อเสียง ชยัน อดทน แบ่งปัน ช่วยเหลือคนอื่น ส่งเสริมวันสำคัญทางศาสนา ความพอประมาณ ไม่ฟุ้งเฟ้อ การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความมีเหตุผล ประกอบด้วย ใช้เหตุผลของความพอเพียง ใช้เหตุผลตามหลักวิชาการ กฎหมาย ศีลธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมที่ดีงาม ซึ่งเป็นไปตามพุทธเศรษฐศาสตร์ การมีภูมิคุ้มกัน ประกอบด้วย ใช้ชีวิตในความไม่ประมาท สิ่งใดไม่จำเป็นไม่ซื้อ ใช้แต่สิ่งที่จำเป็น หารายได้เสริมเพื่อลดความเสี่ยง เพาะเห็ดนางฟ้าเป็นอาชีพเสริม และนำวัสดุเหลือใช้มาทำปุ๋ยหมัก ปลอดภัย สุขสร้างครอบครัวอบอุ่น

ขณะที่ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน และคณะ^{๖๒} ได้นำเสนอการบริหารการพัฒนาเชิงพุทธจึงทำให้เกิดประสิทธิภาพและรู้ทันต่อสิ่งต่าง ๆ เข้ามาในชีวิตมนุษย์ คือ หลักธรรมที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งเป็นหลักธรรมที่กล่าวถึงความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้ปุถุชนเป็นพระอริยะ ประกอบด้วยองค์ธรรม ๔ ประการ หรือ อริยสัจ ๔ มีดังนี้

๑. ทุกข์ ความทุกข์ สภาพที่ทนได้ยาก สภาวะที่บีบคั้น สภาวะที่ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ในความหมายของการบริหารการพัฒนาเชิงพุทธ ก็คือสิ่งที่ทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินงานหรือกิจการต่าง ๆ

๒. สมุทัย เหตุเกิดแห่งทุกข์สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ความทะยานอยาก ความดิ้นรน ความเส่นหาในอารมณ์ จำแนกเป็น ๓ ประเภท คือ กามตัณหา คือ ความทะยานอยากด้วยอำนาจความใคร่ หมายถึงความอยากในอารมณ์มีรูป เป็นต้น ที่เกิดขึ้นด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) ภาวตัณหา คือ ความทะยานอยากเป็นโน่นเป็นนี่ หมายถึงความอยากในภาวะของตัวตนที่จะได้จะเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง อยากเป็น อยากคงอยู่ตลอดไป ความติดใจอยู่ในรูปภพ ในทางการบริหารการพัฒนา ก็คือ สาเหตุที่ทำให้เกิดอุปสรรคต่าง ๆ ในการบริหารการพัฒนา

๓. นิโรธ ความดับทุกข์ ความดับตัณหาได้อย่างสิ้นเชิงภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป ภาวะที่เข้าถึงได้เมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ภาวะที่หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย เป็นอิสระ หรือเรียกว่า ภาวะนิพพาน การบรรลุนิพพาน คือ ความดับเพลิงทุกข์เพลิงกิเลสได้โดยเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ในด้านการ

^{๖๑} ภัชลา สุวรรณนวล และคณะ, “รูปแบบการบริหารจัดการชุมชนวิถีพุทธสู่ความพอเพียงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี”, วารสารมหาจุฬานาครทรรณ, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๖๕) : ๓๔-๔๙.

^{๖๒} ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน และคณะ, “การบริหารการพัฒนาเชิงพุทธ”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๑๖๙-๑๘๑.

บริหารการพัฒนา ก็คือ เป้าหมายที่จะวางแนวทางในการแก้ไขให้ภารกิจในกิจการนั้นผ่านไป หรือสำเร็จ
 นั้นเอง

๔. มรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หรือเรียกว่า อริยมรรค หมายถึงปัญญาอัน
 เห็นชอบว่า สิ่งนี้เป็นทุกข์ สิ่งนี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ สิ่งนี้คือความดับทุกข์ สิ่งนี้คือทางให้ถึงความดับทุกข์^{๖๓}
 ในเรื่องการบริหารการพัฒนา คือ กระบวนการแห่งความสำเร็จซึ่งมีวิธีการทำงาน วิธีการแก้ปัญหา จน
 นำไปสู่การพัฒนาสู่ความเป็นเลิศนั่นเอง

อาจกล่าวได้ว่าการบริหารเชิงพุทธนั้น ผู้บริหารจะต้องมีลักษณะ ๓ ประการคือ จักขุ
 มาเป็นผู้ที่มีสายตาวินิจฉัยหรือมีวิสัยทัศน์ วิบุโร คือ เป็นผู้ที่จัดการธุระได้ดีกล่าวคือเป็นคนที่สามารถ
 จัดการบริหารงานได้เป็นอย่างดี มีความคล่องตัวและต้องเป็นผู้มีนิสัยสัมพันธ์ คือ เป็นคนที่มีมนุษย
 สัมพันธ์ที่ดีสามารถปรับตัวเข้ากับเพื่อนร่วมงาน ลูกน้องหรือผู้ที่มาติดต่อได้อย่างดีผู้บริหารที่ดีจะต้องมี
 หลักการบริหารที่ดีด้วย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน ปาปณิกสูตร ๓ ประการ^{๖๔} ดังนี้

๑. จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการณ์ไกล หรือเป็นผู้ที่มีสายตาวินิจฉัยหรือมี
 วิสัยทัศน์

๒. วิบุโร หมายถึง เป็นผู้ที่จัดการธุระได้ดีกล่าวคือ เป็นคนที่สามารถจัดการบริหารงาน
 ได้เป็นอย่างดี มีความคล่องตัว มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

๓. นิสัยสัมปันโน หมายถึง พึงพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนที่มนุษยสัมพันธ์ที่ดี
 สามารถปรับตัวเข้ากับเพื่อนร่วมงาน ลูกน้องหรือผู้ที่มาติดต่อได้อย่างดี

พระครูปลัดธีระชัย อชิโต (ธีรญาณ วิระชัยกุล)^{๖๕} ได้นำเสนอรูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธใน
 ศตวรรษที่ ๒๑ พบว่า

L=Learning (การเรียนรู้) หมายถึง ขั้นตอนการเรียนรู้ ๖ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ ๑
 พระพุทธศาสนาองมุนษย์ ทั้งในฐานะที่เป็นเอกัตบุคคล ขั้นตอนที่ ๒ มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ หรือ เวไนย
 บุคคล สามารถได้รับการสั่งสอน ฝึกฝนและอบรมบ่มนิสัยได้ตามกำลังความสามารถของตน ขั้นตอนที่ ๒
 มนุษย์มีภาวะทางสติปัญญามาแต่กำเนิดขึ้นอยู่กับภาวะทางปัญญาของแต่ละบุคคล ขั้นตอนที่ ๔
 พระพุทธศาสนาอธิบายหลักการเรียนรู้ของมนุษย์ว่าเกิดขึ้นในวิถีชีวิตมีลักษณะเป็นองค์รวมของ รูป
 ขั้นตอนที่ ๕ การเรียนรู้ของมนุษย์มีแกนหลัก ๒ แกน ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ขั้นตอนที่ ๖ การ
 พัฒนาปัญญา จุดหมายของการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ การเกิดปัญญา ซึ่งต้องพัฒนาโดยการแสวงหาความรู้
 (สุตมยปัญญา) การฝึกฝนค้นคิด (จินตมยปัญญา) และการฝึกฝนตนเอง (ภาวนามยปัญญา)

S = Sense (อายตนะภายในและภายนอก) หมายถึง อายตนะภายในและภายนอก ได้แก่
 อายตนะภายใน ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อายตนะภายนอก รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ
 ธรรมารมณ์ รับรู้การเรียนรู้ตามขั้นตอน ๖ ขั้นตอน

๓R x ๗C (ทักษะการเรียนรู้) หมายถึง อ่านออก เขียนได้ คิดเลขเป็นคือการคิดวิเคราะห์ได้
 และเสริมด้วยทักษะการเรียนรู้ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา ทักษะ
 ด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม ทักษะด้านความเข้าใจความต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ ทักษะ

^{๖๓} คุรยลลเยียดได้ที่ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๕/๓๔๘, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๕/๑๒๓

^{๖๔} คุรยลลเยียดได้ที่ อง.เอก. (ไทย), ๒๐/๔๕๕/๑๓๓,๑๓๔

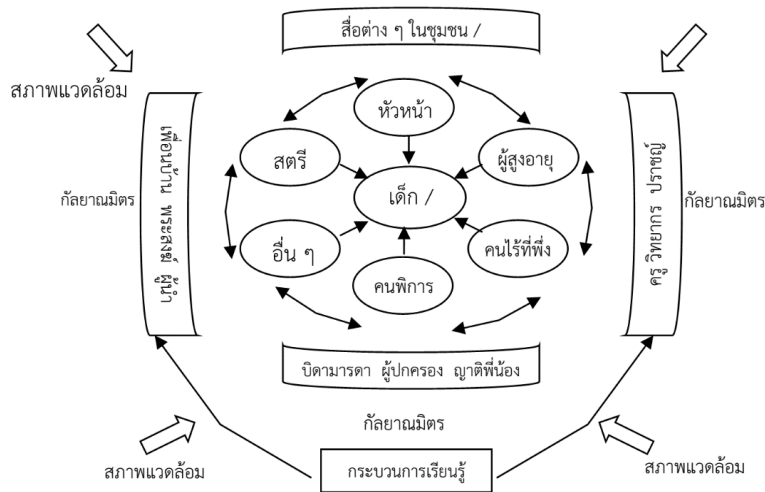
^{๖๕} พระครูปลัดธีระชัย อชิโต (ธีรญาณ วิระชัยกุล), “รูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธในศตวรรษที่ ๒๑”,
 วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๗๐-๘๐.

ด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้ สิ่งเหล่านี้เป็นการเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างการบูรณาการศาสตร์แห่งความรู้

กล่าวโดยสรุปว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นการบริหารจัดการองค์ความรู้แก่ชุมชนที่เป็นลักษณะของหลักการพัฒนาจากล่างขึ้นบน (Bottom Up) โดยที่มองว่าประชาชนเป็นผู้มีความรู้ ความคิด มีประสบการณ์ มีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของตนและสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับหนึ่ง เนื่องจากผู้ที่ทราบถึงปัญหาและความต้องการของชุมชน คือ คนในชุมชน ด้วยเหตุนี้การที่จะมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ จำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาบริบท และปัจจัยต่าง ๆ ของตนเอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนตามหลักการทางพระพุทธศาสนาต่อไป อย่างไรก็ตามรูปแบบของการพัฒนา

กระบวนการพัฒนาสังคมบนฐานพุทธธรรม^{๖๖}

สภาพปัญหาดังกล่าวนี้ไม่ได้ปรากฏเฉพาะในภาพรวมของประเทศเท่านั้น แต่ในพื้นที่ระดับตำบล หมู่บ้าน ก็มีแนวโน้มของปัญหาที่พบสูงขึ้นเรื่อย ๆ จึงเป็นสิ่งที่น่าพิจารณาว่าจะใช้กระบวนการพัฒนาสังคมในระดับพื้นที่อย่างไรเพื่อให้สังคมในระดับตำบล หมู่บ้าน ซึ่งเป็นรากแก้วของประเทศมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสต่าง ๆ จากภายนอกที่มาปะทะ มีความรู้และมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิตจนพัฒนาไปเป็นสังคมอยู่เย็นเป็นสุขอย่างแท้จริง

สัมมาอาชีวะ/ สัมมาชีพ	สังฆะ ทมะ ขันติ จาคะ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	พรหมวิหาร ๔	การฝึกสติ - สมาธิ	อริยสัง ๔	อปริหานิยธรรม ๗ ประการ
ฐานพุทธธรรม					

ภาพที่ ๒ รูปแบบกระบวนการพัฒนาสังคมบนฐานพุทธธรรม

^{๖๖} ธีระวุฒิ อรุณเวช, สรุปผลการศึกษาเรื่องกระบวนการพัฒนาสังคมสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขในระดับพื้นที่บนฐานพุทธธรรม, กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <https://www.msociety.go.th/article_attach/๘๘๓๗/๑๑๑๐๖.doc> [๗ มีนาคม ๒๕๖๖].

หลักการ

- ๑) กระบวนการพัฒนาสังคมสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขต้องขึ้นกับกระบวนการเรียนรู้บนฐานพุทธธรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยการหนุนเสริมของกัลยาณมิตรอย่างต่อเนื่อง ภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคมและกายภาพที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้
- ๒) กัลยาณมิตรที่ใกล้ชิดโดยตรงกับกลุ่มเป้าหมาย คือ บุคคลที่สมควรส่งเสริมสนับสนุนให้เรียนรู้จนเกิดสัมมาทิฐิและสามารถนำไปถ่ายทอดแก่กลุ่มเป้าหมายได้
- ๓) เด็กและเยาวชนควรเป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมด เพราะเป็นรากฐานและอนาคตของสังคมไทยในทุกกระดับ

แนวทางการดำเนินงาน

- ๑) กำหนดให้เมืองศรีนครชัยเกษมเป็นพื้นที่พัฒนาสังคมบนฐานพุทธธรรมในระดับตำบล ซึ่งเกิดจากการบูรณาการของทุกภาคส่วน องค์กรขับเคลื่อนอำนาจเสนอโดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ต่อคณะรัฐมนตรี ซึ่งมีกำหนดระยะเวลาการดำรงอยู่ขององค์กรที่ชัดเจน เช่น ๓ ปี หรือ ๕ ปี โดยมีบทบาทหน้าที่ดังนี้
 - ๑.๑) เตรียมความพร้อมของบุคลากรที่จะลงไปขับเคลื่อนในตำบล ทั้งด้านองค์ความรู้ คุณธรรม และจริยธรรม
 - ๑.๒) เชื่อมประสานการทำงานระหว่างพหุภาคี การทำงานกับชุมชน/ท้องถิ่นและสถาบันศาสนา ตลอดจนร่วมมือกับสื่อท้องถิ่นและสื่อพื้นบ้าน
 - ๑.๓) กำหนดกรอบกิจกรรมการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้บนฐานพุทธธรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย
 - ๑.๔) ระดมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน และทุนทางสังคมในพื้นที่ เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
 - ๑.๕) ทบทวนบทเรียนเพื่อปรับปรุงแก้ไขกิจกรรมให้มีความเหมาะสมมากขึ้น
 - ๑.๖) สรุปบทเรียน และจัดการความรู้ที่ได้จากการดำเนินงาน
 - ๑.๗) ประเมินผลการพัฒนาจิตใจสู่สัมมาทิฐิของกลุ่มเป้าหมาย
 - ๒) การกำหนดกรอบกิจกรรมเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้จนเกิดคุณธรรมประจำใจของกลุ่มเป้าหมาย การสร้างแบบจำลองกระบวนการพัฒนาสังคมสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขบนฐานพุทธธรรมมุ่งให้เด็ก / เยาวชน เป็นศูนย์กลางในการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จนเกิดสัมมาทิฐิ เพราะเด็ก / เยาวชนเป็นรากฐานและอนาคตของสังคมไทยในทุกระดับ พร้อมให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้โดยตรงของกลุ่มเป้าหมาย กัลยาณมิตร และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ซึ่งภายใต้แบบจำลองดังกล่าวได้กำหนดแนวทางการดำเนินงาน ให้มีองค์กรขับเคลื่อนที่เกิดจากการบูรณาการทุกภาคส่วนในตำบล การกำหนดกรอบกิจกรรมตัวอย่างสำหรับกลุ่มเป้าหมาย และการติดตามประเมินผล
- สังคมไทยมีพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตให้มีความร่มเย็นเป็นสุขมาแต่อดีต ที่สำคัญเป็นทุนทางสังคมที่ยิ่งใหญ่ที่มีอยู่แล้ว และสมควรที่จะมีการศึกษาแก่นคำสอนอย่างลึกซึ้งเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการพัฒนาสังคมในระดับพื้นที่ แม้ว่าจะเริ่มที่หน่วยเล็ก ๆ แต่เคลื่อนตัวพร้อมกันทั่วประเทศก็ย่อมเป็นพลังหนึ่งที่ร่วมขับเคลื่อนสังคมไทยไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขอย่างแท้จริงดังนั้นประเทศไทยในยุคศตวรรษที่ ๒๑จึงต้องเริ่มจากการพัฒนาคุณธรรมในเยาวชนอย่างเป็นระบบโดยมี ๒ กุญแจสำคัญในการแก้ไขปัญหาได้แก่

๑) การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมเด็กไทยในปัจจุบันมีความเครียดเรื้อรังตั้งแต่ออยู่ในครรภ์ มารดามาจนถึงในวัยเด็กเล็กถูกเลี้ยงดูอย่างขาดแคลนขาดอาหารขาดความรักความอบอุ่นโดยความไม่พร้อมเหล่านี้มีผลต่อสมองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมซึ่งปัจจุบันเด็กไทยในกลุ่มด้อยโอกาสนี้มีประมาณ๑ใน๓ของเยาวชนทั่วประเทศจำนวน ๑๘ ล้านคน

๒) การสร้างแนวคิดคุณธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาผ่านการปฏิรูประบบการเรียนการสอนของไทยจากการเรียนจากเรียนเพื่อสอบเป็นเรียนเพื่อพัฒนารอบด้านการเรียนเพื่อแข่งกับเพื่อนเป็นการเรียนร่วมมือกับเพื่อนการเรียนคนเดียวเป็นการเรียนเป็นทีมการเรียนแบบถ่ายถอดเป็นการเรียนสร้าง ความรู้จากการปฏิบัติเรียนแบบปฏิบัติได้เป็นปฏิบัติได้แล้วสามารถอธิบายได้ตลอดจนผู้สอนในศตวรรษที่ ๒๑ ต้องมีทักษะ Classroom Skills ต้องเปลี่ยนการจัดกระบวนการเรียนรู้จากการเป็นผู้สอนเป็นผู้ฝึกรวม ถึงพ่อแม่จะต้องเปลี่ยนตัวเองมาเป็นโค้ชประกอบไปด้วยมนุษย์มีจิตสำนึกที่จะใคร่ครวญและแสวงหารากเหง้าที่มาของปัญหาและความทุกข์และพิจารณาทางเลือกและหาคำตอบต่าง ๆ เพื่อจะได้ตัดสินใจกระทำหรือไม่ในการแสวงหาคำตอบแทนที่จะยอมจำนนต่อปัญหาหรือโชคชะตาโดยกระบวนการที่จะพัฒนาการคิดเป็นให้กับบุคคลซึ่งจะ เป็นกระบวนการตัดและตัดสินใจแก้ไขปัญหาคำตอบด้วยข้อมูล๓ประเภทได้แก่ข้อมูลตนเองข้อมูลสังคมสิ่งแวดล้อมและข้อมูลวิชาการมาประกอบการตัดสินใจกระบวนการคิดเป็นด้วยทักษะทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมหรือ ๓R ประกอบด้วย การอ่าน (Reading), การเขียน (Writing) และการคิดคำนวณ (Arithmetic) และ ๔C ประกอบด้วย Critical Thinking-การคิดวิเคราะห์, Communication-การสื่อสาร, Collaboration-การร่วมมือ และ Creativity-ความคิดสร้างสรรค์รวมถึงทักษะชีวิตและอาชีพและทักษะ ด้านสารสนเทศสื่อและเทคโนโลยีและการบริหารจัดการด้านการศึกษาแบบใหม่จึงเป็นการทำให้บุคคลได้ เข้าใจตนเองอย่างถ่องแท้ว่าตนเองเป็นใครและอะไรคือสิ่งที่ตนเองต้องการรวมทั้งการเข้าใจสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่ตนเองดำรงชีวิตและสามารถนำข้อมูลวิชาการที่มีอยู่มาประกอบการคิดและตัดสินใจโดยวิเคราะห์วิจารณ์อย่างเป็นระบบภายใต้หลักการเหตุผลหลักคุณธรรมจริยธรรมซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติจนเกิดความพึงพอใจเป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมคิดเป็นเป็นคนดีคนเก่งและพบกับความสุขได้ในที่สุด

การพัฒนาสังคมด้วยพุทธบูรณาการจะทำให้ประชาชนมีระบบความสัมพันธ์มีการคิดวิเคราะห์แยกแยะได้ทุกประเด็นด้วยการทำงานเป็นทีมร่วมแรงร่วมใจกันทำงานเพื่อมุ่งสู่การเป็นองค์กรวิถีพุทธการแก่งแย่งเบียดเบียนทำร้ายทำลายซึ่งดีซึ่งเด่นกลั่นแกล้งกันเพื่อตำแหน่งอำนาจและเงินจะลดลงหรือหมดไปเนื่องจากเมื่อบุคคลมีความเชื่อความเข้าใจที่ ถูกต้องตรงตามสัจธรรมด้วยสัมมาทิฐิซึ่งจะมีความคิดที่จะลดความโลภความโกรธซึ่งความแค้นลงโดยสัมมาสังกัปปะความเมตตากรุณาเมตตาจิตจะมีตามมาเขาจะมุ่งช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อที่จะยกระดับจิตใจของ ตนให้สูงขึ้นแทนการมุ่งร้ายผู้อื่นที่ทำให้ระดับจิตใจของตนต่ำลงการยกระดับจิตใจของตนคือเป้าหมายแทนที่ การแสวงหาเงินมาเพื่อบริโภคหรืออำนาจการติดต่อสื่อสารเจรจากันของบุคคลากรจะเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ โดยสัมมาวาจา มีพฤติกรรมการทำงานของผู้มีศีลโดยสัมมากรรมันตะและแน่นอนว่าทั้งปัจเจกบุคคลและ องค์กรจะมีการทำมาหาเลี้ยงชีพการประกอบธุรกิจที่มีจริยธรรมรับผิดชอบต่อผู้บริโภคและสังคมโดยสัมมาอาชีวะและเมื่อองค์กรมีแผนปฏิบัติการและนำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจริงจึงมีการประเมินผลเป็นระยะติดตามความก้าวหน้าขจัดอุปสรรคที่เกิดขึ้นมีกิจกรรมที่ปลูกเร้ากุศลอย่างสม่ำเสมอจากการเห็นความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยพุทธบูรณาการองค์กรจึงนำแนวความคิดดังกล่าวไปปฏิบัติ ให้เกิดเป็นรูปธรรมการคาดหวังให้บุคลากรเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีจริยธรรมศีลธรรมมากขึ้นโดยการพาไปนั่งสมาธิเป็นครั้งคราว

หรือเชิญพระนักเทศน์มาเทศน์เป็นครั้งคราวเป็นความคาดหวังที่ไม่สมเหตุสมผลเป็นความคาดหวังที่ไม่ได้ใช้องค์ความรู้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลักที่มีฐานคติจากพุทธศาสนา^{๖๗}

จากองค์ประกอบข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้มีองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการการถ่ายทอดความรู้ของชุมชนสู่ภายนอกชุมชน และการนำความรู้จากภายนอกถ่ายทอดสู่คนในชุมชนนั้น ต้องมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งในและนอกชุมชน ต้องมีความร่วมมือในด้านทุนกิจกรรม วิชาองค์ความรู้การตลาดและอื่น ๆ มีการจัดการกลุ่มและเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพให้เกิดการพัฒนาอย่างเชื่อมโยง ประสานเกี่ยวเนื่อง ครอบคลุมการพัฒนาในทุกบริบทและนำแนวทางมาปฏิบัติที่ดีร่วมกัน นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และให้ข้อมูลย้อนกลับซึ่งกันและกันกระบวนการของชุมชนแห่งการเรียนรู้

๓.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นวรรตน์ ปัญจธนทรัพย์^{๖๘} ได้ศึกษาวิจัย “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาตนเองในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” พบว่า

๑. ผลการศึกษาความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาตนเองในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทั้ง ๕ องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ด้านสังคม ด้านสุขภาพอนามัย ด้านรายได้ และด้านความรู้สึกรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง

๒. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาตนเองในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๑, S.D. = ๐.๓๖$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงจากลำดับมากไปหาน้อย ได้แก่ด้านสุขภาพอนามัยควรจัดให้มีการตรวจสุขภาพให้แก่ผู้สูงอายุอย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X} = ๔.๘๐, S.D. = ๐.๓๕$) ด้านรายได้ควรจัดหาแหล่งงานหรือจัดโครงการส่งเสริมอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุ เพื่อให้มีรายได้มาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ($\bar{X} = ๔.๗๒, S.D. = ๐.๓๘$) ด้านความรู้สึกรู้สึกมีคุณค่าในตนเองควรจัดโครงการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุให้สามารถมีทักษะในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข ($\bar{X} = ๔.๐๐, S.D. = ๐.๔๐$) ด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมควรปรับปรุงลานเอนกประสงค์ประจำตำบลให้มีพื้นที่เหมาะสมสำหรับให้ผู้สูงอายุได้ใช้ออกกำลังกาย ($\bar{X} = ๓.๕๙, S.D. = ๐.๔๑$) ด้านสังคมควรจัดโครงการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้ผู้สูงอายุได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ($\bar{X} = ๓.๔๒, S.D. = ๐.๔๓$)

อัยรวี วีระพันธ์พงศ์^{๖๙} ได้ศึกษาวิจัย “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพึ่งตนเองของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนคลองลัดมะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร” พบว่า ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนคลองลัดมะยมจำแนกได้ ๓ ด้าน คือ ๑) สามารถแก้ไขปัญหาด้วยตัวของชุมชนเอง ๒) ความสามารถใน

^{๖๗} พระเทพสิงหราชจารย์ (โสภณโสภโณ/ยอดคำปา), “การบูรณาการพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่๒๑”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๖ ฉบับพิเศษ: ๕๒๓-๕๒๕.

^{๖๘} นวรรตน์ ปัญจธนทรัพย์, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาตนเองในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี”, รายงานวิจัย, ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๘ และระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๔ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี “งานวิจัย และนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน” ๒๖ เมษายน ๒๕๖๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี, ๒๕๖๓), หน้า ๘๙-๙๙.

^{๖๙} อัยรวี วีระพันธ์พงศ์, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพึ่งตนเองของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนคลองลัดมะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร”, วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์, ปีที่ ๓ เล่มที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๕๙-๘๒.

การตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำเกี่ยวกับกิจการต่าง ๆ ภายในชุมชน ๓) ความยั่งยืนของการพึ่งตนเอง ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนคล่องตัวมีประสิทธิผลของตนเองได้ คือ ๓.๑) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ทักษะเทคโนโลยีทรัพยากรชุมชน การรวมกลุ่มและความเชื่อมั่นในค่านิยม ศาสนา วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของชุมชน ๓.๒) ปัจจัยภายนอก คือ หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานอื่น ๆ ส่วนอุปสรรคในการพึ่งตนเองของชุมชนคล่องตัวมีประสิทธิผล คือ กฎหมาย

นวรรตน์ ไกรสร^{๗๐} ได้ศึกษาวิจัย “การเสริมสร้างคุณค่าชีวิตผู้สูงอายุด้วยหลักอริยวัฑฒิ ๕” พบว่า การเสริมสร้างคุณค่าชีวิตผู้สูงอายุตามแนวทางของสากลประเทศ ซึ่งได้แก่ องค์การสหประชาชาติ องค์การอนามัยโลกและนโยบายผู้สูงอายุของประเทศไทยนั้น สามารถสร้างคุณค่าให้แก่ชีวิตผู้สูงอายุได้แต่จะยังไม่สมบูรณ์และยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอหากผู้สูงอายุไม่ได้นำหลักจริยธรรมและคุณธรรมมาใช้ร่วมในการเสริมสร้างคุณค่าชีวิตด้วย ดังนั้น ในการบูรณาการแนวคิดเรื่องการเสริมสร้างคุณค่าชีวิตผู้สูงอายุด้วยหลักธรรมอริยวัฑฒิ ๕ เป็นการนำหลักธรรมอริยวัฑฒิ ๕ ซึ่งประกอบด้วยหลักธรรมศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญามาบูรณาการใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ โดยจะสามารถสร้างรูปแบบการเสริมสร้างคุณค่าชีวิตผู้สูงอายุทั้ง ๔ ด้าน คือ คุณค่าด้านสุขภาพ คุณค่าด้านการมีส่วนร่วม คุณค่าด้านการเรียนรู้เพื่อดำเนินชีวิตและคุณค่าด้านการสร้างความมั่นคงของชีวิต ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เรียกองค์ความรู้ใหม่นี้ว่า “AHEPS Model”

สจ๊ฉ กุลธวัชวงศ์ และสถิต กุลสอน^{๗๑} ได้ศึกษาวิจัย “แนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้หลักการพึ่งตนเองตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาจังหวัดเลย” พบว่า แนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้หลักการพึ่งตนเองตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยด้านทักษะอาชีพและรายได้ ควรมีการจัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และพัฒนาทักษะอาชีพที่สร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุพึ่งตนเองได้ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านสุขภาพและจิตใจ ควรส่งเสริมผู้สูงอายุใช้ชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยยึดหลักคำสอนและหลักธรรมศาสนา จัดสวัสดิการที่เหมาะสมทั้งในด้านสวัสดิการสังคม การส่งเสริมสุขภาพและการออกกำลังกายด้านสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัย ควรปรับสภาพพื้นที่ที่อยู่อาศัยสอดคล้องกับสภาพผู้สูงอายุ และจัดสภาพแวดล้อมที่เป็นการส่งเสริมสุขภาพทางกายและจิตใจ และด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคมควรจัดระบบดูแล สวัสดิการช่วยเหลือผู้สูงอายุในชุมชนให้ทั่วถึง จัดสวัสดิการด้านแหล่งเรียนรู้ หรือมู่อ่านหนังสือ ผู้สูงอายุในชุมชนจัดกิจกรรมปลูกจิตสำนึกรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นนำเอาหลักพุทธศาสนาเข้ามาปรับใช้ในการดำรงชีวิตด้านจิตใจและสติปัญญา

อัญชิษฐา หาญกิจรุ่ง และพระมหาเผื่อน กิตติโสภโณ^{๗๒} ได้ศึกษาวิจัย “กระบวนการพึ่งพาตนเองในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักพุทธจิตวิทยา” พบว่า ประกอบด้วย ๒กระบวนการย่อย คือ ๑) กระบวนการพัฒนาสร้างเสริมทัศนคติเชิงบวกต่อชีวิต ด้วยวิธีติดตามข่าวสารโลกสมัยใหม่ นโยบายในอนาคต ผลิตผลทางนวัตกรรมใหม่ ๆ ใฝ่เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และการสร้างเสริมคุณลักษณะ

^{๗๐} นวรรตน์ ไกรสร และคณะ, “การเสริมสร้างคุณค่าชีวิตผู้สูงอายุด้วยหลักอริยวัฑฒิ ๕”, วารสารเซนตจอร์น, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๓๓ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๑๔๙-๑๖๒.

^{๗๑} สจ๊ฉ กุลธวัชวงศ์ และสถิต กุลสอน, “แนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้หลักการพึ่งตนเองตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาจังหวัดเลย”, วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๕) : ๑๔๙-๑๕๘.

^{๗๒} อัญชิษฐา หาญกิจรุ่ง และพระมหาเผื่อน กิตติโสภโณ, “กระบวนการพึ่งพาตนเองในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักพุทธจิตวิทยา”, รมยสาร, ปีที่ ๑๖ ฉบับพิเศษ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑) : ๔๘๓-๔๙๖.

ของอิทธิบาท ๔ ด้วยวิธีการฝึกสมาธิภาวนาอย่างสม่ำเสมอ และการทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างตั้งใจ ให้ได้ผลงานออกมาอย่างดีมีคุณค่าและประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เป็นความภาคภูมิใจและเกิดปิติ ๒) กระบวนการปรับปรุงแก้ไขปัญหา ที่เกิดขึ้นในตนของผู้สูงอายุโดยการฝึกการเรียนรู้ตนเองด้วยการฝึกสมาธิให้เกิดสติและปัญญา เมื่อพบปัญหาที่ปรากฏ ให้แสวงหาสาเหตุแนวทางแก้ไข และดำเนินการแก้ไขด้วยตนเองให้หมดสิ้นไป

สุทธิพงษ์ บุญผดุง^{๗๓} ได้ศึกษาวิจัย “การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในท้องถิ่นโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (ระยะที่ ๑)” พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต พบว่า ด้านสภาพอารมณ์ที่ดี มีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยด้านความหวาดหวั่น อังว้าง และปัจจัยด้านความสุขกายสบายใจ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยด้านปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว มิตรสหายและเพื่อนบ้าน ด้านการรวมกลุ่มทางสังคมมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยด้านการอุทิศและการได้รับการยอมรับจากชุมชน ด้านสภาพความเป็นอยู่ที่ดี มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่ ปัจจัยด้านการดำรงชีพ และปัจจัยด้านรายรับและรายจ่าย คุณภาพชีวิตด้านสภาพร่างกายที่ดี มีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยด้านการใส่ใจเรื่องสุขภาพ และปัจจัยด้านการบริโภคที่ดี และสุดท้ายด้านการตัดสินใจด้วยตนเอง มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่ ปัจจัยด้านความเป็นอิสระทางความคิดและปัจจัยการเลือกทำในสิ่งที่ต้องการ

พระมหาอุทัย กตคุโณ (ประดิษฐ์ศร)^{๗๔} ได้ศึกษาวิจัย “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้หลักวิถีพุทธ ในเขตเทศบาลเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี” พบว่า แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้หลักวิถีพุทธในเขตเทศบาลเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ๓.๑ ด้านกายภาวนา คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุต้องร่วมมือกันในการจัดโครงการส่งเสริมสุขภาพของคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการสาธารณสุขเคลื่อนที่เพื่อตรวจสุขภาพประจำปี ฉีดวัคซีนป้องกันโควิด กิจกรรมยืดเหยียดกล้ามเนื้อและการออกกำลังกาย กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมการศึกษาเรียนรู้วิชาการต่าง ๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุ มีร่างกายที่แข็งแรง ๓.๒ ด้านศีลภาวนา คือ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนได้ร่วมกันทำกิจกรรมทางศาสนา ตามประเพณี วัฒนธรรม และวันสำคัญต่าง ๆ ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน สามารถประพฤติอยู่ในศีลธรรมอันดีและปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม ๓.๓ ด้านจิตภาวนา คือ เทศบาลควรกำหนดแผนงาน และนโยบายต่าง ๆ ในดูแลผู้สูงอายุอย่างครบถ้วน รวมไปถึงการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วม เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับคนทุกวัย ความเคารพรัก และความสามัคคี ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตที่ดี และมีความสุข และ ๓.๔ ด้านปัญญาภาวนา คือ จัดสวัสดิการสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ เช่น การบริการตรวจสุขภาพ การจ่ายเบี้ยยังชีพ การจัดกิจกรรมนันทนาการ การจัดกิจกรรมทางศาสนา และสวัสดิการสังคมในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข

^{๗๓} สุทธิพงษ์ บุญผดุง, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในท้องถิ่นโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (ระยะที่ ๑)”, (รายงานการวิจัย), มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา : คณะครุศาสตร์.

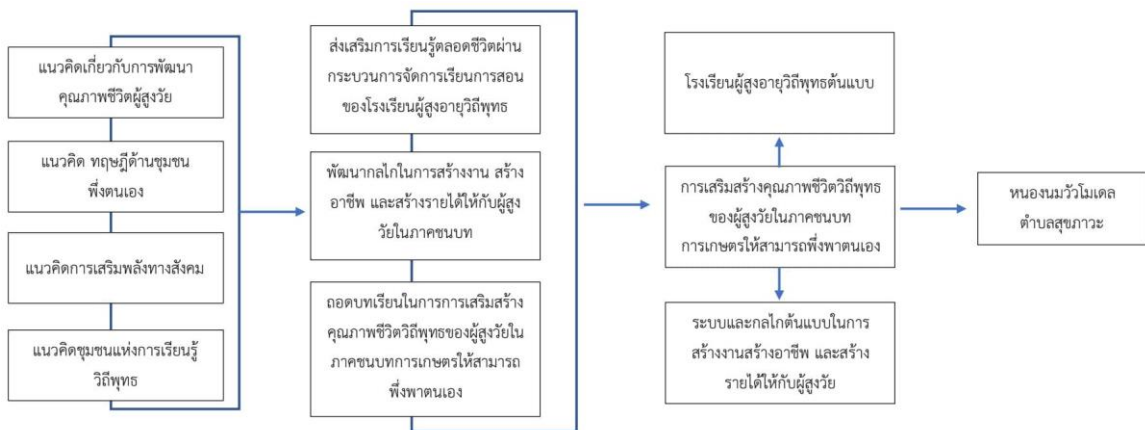
^{๗๔} พระมหาอุทัย กตคุโณ (ประดิษฐ์ศร), “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้หลักวิถีพุทธ ในเขตเทศบาลเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี”, (รายงานการวิจัย), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : คณะสังคมศาสตร์.

พระสุทธิสารเมธี, สุณี เวชประสิทธิ์, กฤตสุขชิน พลเสน^{๗๕} ได้ศึกษาวิจัย “การพึ่งตนเองของผู้สูงอายุตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม” พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล มีการนำหลักพุทธปรัชญามาเป็นแนวทางในการพึ่งตนเองในด้านต่าง ๆ ๓ ด้าน ได้แก่ การพึ่งตนเองของผู้สูงอายุในด้านร่างกายตามหลักอายุสธรรมหรือหลักอายุวัฒนธรรม การพึ่งตนเองของผู้สูงอายุด้านจิตใจตามหลักไตรลักษณ์และการพึ่งตนเองด้านสังคม ตามหลักสังคหัตถ์นั้น ทำให้ผู้สูงอายุมีการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่เกิดจากการนำหลักพุทธปรัชญามาเป็นแนวทางในการพึ่งตนเอง และช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้เห็นคุณค่าในตัวเอง ไม่ประมาทในชีวิต มีการเตรียมใจไว้ให้พร้อมที่จะยอมรับ

เบญจพร พิงไชย^{๗๖} ได้ศึกษาวิจัย “บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดูแลผู้สูงอายุเพื่อการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลบางรักใหญ่ อ.บางบัวทอง จ.นนทบุรี” พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลบางรักใหญ่ ดำเนินงานตามบทบาทที่ได้รับ ในเรื่องการส่งเสริมสุขภาพ การสนับสนุนการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ การฝึกอาชีพ รวมถึงการส่งเสริมให้มีที่อยู่อาศัยและจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้ปฏิบัติงานได้อย่างจำกัด ได้แก่ ปัญหาด้านงบประมาณ ปัญหาด้านบุคลากร และปัญหาและอุปสรรคในการลงพื้นที่ในการดูแลผู้สูงอายุ แนวทางส่งเสริมบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรสนับสนุนในเรื่อง การจัดสรรงบประมาณ บุคลากรด้านผู้สูงอายุ และองค์ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรวางแผนร่วมกันในการดูแลผู้สูงอายุให้ครอบคลุมในเรื่อง การดูแลสุขภาพร่างกาย จิตใจ และสังคม เน้นให้ผู้สูงอายุ บุคคลในครอบครัว ได้มีส่วนร่วม

๓.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย (Conceptual Framework) เรื่องนี้ มีกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของกระบวนการและวิธีการศึกษา รวมทั้งผลลัพธ์จากการศึกษา ดังนี้

ภาพที่ ๓ กรอบแนวคิดการวิจัย

^{๗๕} พระสุทธิสารเมธี, สุณี เวชประสิทธิ์, กฤตสุขชิน พลเสน, “การพึ่งตนเองของผู้สูงอายุตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม”, วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๑-๑๑.

^{๗๖} เบญจพร พิงไชย, “บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดูแลผู้สูงอายุเพื่อการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลบางรักใหญ่ อ.บางบัวทอง จ.นนทบุรี”, วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๖) : ๕๕-๖๘.

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์	รูปแบบการวิจัย	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือที่ใช้	เก็บรวบรวม	วิเคราะห์ข้อมูล	ผลผลิตที่จะส่งมอบ
๑. เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธ	การวิจัยเชิงปฏิบัติการ	๑. ผู้สูงอายุ ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ๒. แกนนำชุมชน ๓. ภาศึ่เครือข่าย	๑. โมเดลธุรกิจ Business Model Canvas	๑. การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในขณะจั้ดกิจกรรม ๒. การถอดเนื้อหาจาก การประชาคมเพื่อวิเคราะห์เป้าหมาย	๑. การวิเคราะห์เนื้อหา ในลักษณะการพรรณนา ความประกอบฐานข้อมูล ภาพถ่าย กิจกรรม และการพรรณนา ความประกอบการบรรยาย หรือข้อเท็จจริงที่ เกิดขึ้นเชิงพื้นที่	๑. ทศนคติและการรับรู้ร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย (ผู้สูงวัย) และคนในชุมชน ๒. เป้าหมายร่วมในการจัดการเรียนรู้อ่านโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธ
๒. เพื่อพัฒนากลไกในการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับผู้สูงวัยในภาคชนบท	การวิจัยเชิงปฏิบัติการ	ผู้สูงอายุ ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์	๑. แบบบันทึกภาคสนาม ๒. โปรแกรมการฝึกอาชีพ ๓. แบบประเมินผลความพึงพอใจ ๓. แบบสนทนากลุ่ม ๔. แบบการประเมิน CIPP Model ๕. แบบถอดบทเรียน	๑. การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในขณะจั้ดกิจกรรม ๒. การถอดเนื้อหาจาก การสนทนา กลุ่ม การประเมินผล และการถอดบทเรียนแบบ AAR	๑. การวิเคราะห์เนื้อหา ในลักษณะการพรรณนา ความประกอบฐานข้อมูล ภาพถ่าย กิจกรรม และการพรรณนา ความประกอบการบรรยาย หรือข้อเท็จจริงที่ เกิดขึ้นเชิงพื้นที่ ๒. การประเมินผลความพึงพอใจใช้การวิเคราะห์ ร้อยละ ความถี่ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	๑. (ร่าง) แนวทางการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธ ๒. กลไกในการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับผู้สูงวัยในภาคชนบท ๓. อาชีพเสริมของผู้สูงวัยในภาคชนบท

ผลการดำเนินการในรอบ ๖ เดือน

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธ และวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อพัฒนาไกลในการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุในภาคชนบท โดยได้ดำเนินไปแล้ว ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การวางแผน (Plan) คณะผู้วิจัยได้ร่วมประชุมกับแกนนำชุมชน และภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างทัศนคติและการรับรู้ร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย (ผู้สูงอายุ) และคนในชุมชน และกำหนดเป้าหมายร่วมในการจัดการเรียนรู้ผ่านโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธ โดยจัดขึ้นในวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๗ ณ อาคารเหรียญราชา วัดหนองกระดุกเหนือ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๓๔ รูป/คน ประกอบด้วย แกนนำผู้สูงอายุในตำบลหนองนมวัว ตัวแทนวัดหนองกระดุกเหนือ ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว ผู้นำท้องที่ ตัวแทน ศกร.ตำบลหนองนมวัว ตัวแทน อสม.ตำบลหนองนมวัว และตัวแทนประชาชนในตำบลหนองนมวัว โดยผลการประชุมพบว่

ภาพที่ ๔ การประชุมเพื่อสร้างการรับรู้ และวิเคราะห์เป้าหมายร่วมของตำบล (ที่มา: คณะผู้วิจัย)

เป้าหมายและคุณค่าร่วมของตำบล
การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของผู้สูงอายุในภาคชนบทการเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเอง

<p>ภาคเครือข่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> อบต.หนองนมวัว วัดหนองกระดุกเนื้อ วศ. นว. สง.พัฒนาชุมชน มจร วช นว ศกร.ตำบลหนองนมวัว 	<p>กิจกรรมการพัฒนา</p> <p>ต้นน้ำ</p> <ul style="list-style-type: none"> การสร้างการรับรู้ร่วม การกำหนดเป้าหมาย <p>กลางน้ำ</p> <ul style="list-style-type: none"> การฝึกเชือกตะกรุด การทำกรวยใบตองไหว้พระ การยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชน การต่อยอดผลิตภัณฑ์ชุมชน <p>ปลายน้ำ</p> <ul style="list-style-type: none"> การตลาดชุมชน การจัดสรรผลประโยชน์ 	<p>จุดเด่นของสินค้าหรือบริการ</p> <ul style="list-style-type: none"> เป็นผลิตภัณฑ์ที่ต่อยอดและยกระดับจากผลิตภัณฑ์ที่มาจากภูมิปัญญาของคนในตำบลหนองนมวัว เป็นผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาบนพื้นฐานความเชื่อ ศรัทธา เป็นผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาจากกลุ่มผู้สูงอายุในตำบล เพื่อสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากในชุมชน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มาจากการตลาดนำการผลิต 	<p>ความสัมพันธ์กับลูกค้า</p> <ul style="list-style-type: none"> วัดเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของชุมชน ผู้สูงอายุจะใช้วัดเป็นพื้นที่สาธารณะในการทำกิจกรรม อบต.หนองนมวัว เป็นหน่วยงานภาครัฐท้องถิ่นที่ใกล้ชิดกับคนในพื้นที่ ภาคเครือข่ายและความร่วมมือจากภาครัฐในลักษณะพลังบวก 	<p>กลุ่มลูกค้า</p> <ul style="list-style-type: none"> วัดหนองกระดุกเนื้อ อบต.หนองนมวัว คนที่สนใจ 	
<p>ทรัพยากรชุมชน</p> <ul style="list-style-type: none"> ภูมิปัญญาการทำขนมไทย ภูมิปัญญาจักสาน ภูมิปัญญางานใบตอง ภูมิปัญญาดอกไม้จันทร์ กลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ 				<p>ช่องทางจำหน่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> ตามออเตอร์ ผ่านทางออนไลน์ โดยใช้เว็บไซต์ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นพื้นที่ประชาสัมพันธ์สินค้า การบอกปากต่อปากจากลูกค้า การจัดจำหน่ายผ่านการส่งเสริมกิจกรรมของภาครัฐ 	
<p>โครงสร้างต้นทุน</p> <p>รายรับ</p> <ul style="list-style-type: none"> การสนับสนุนจากโครงการวิจัย การสนับสนุนจากงบประมาณโรงเรียนผู้สูงอายุของอบต.หนองนมวัว จากกำไรของผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายได้ 		<p>รายจ่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> ค่าวัสดุดิบที่มีจากการสั่งซื้อจากในตำบลหนองนมวัว ค่าแรงงานการผลิตตามจำนวนชิ้นงานที่ทำได้ ค่าวัสดุดิบอื่นที่สั่งจากออนไลน์ 		<p>กลยุทธ์การเงิน</p> <ul style="list-style-type: none"> การบริหารงานในรูปแบบของคณะกรรมการ การสนับสนุน และให้คำแนะนำในการดำเนินงานโดยนางสาววราลัญช์ พูลสวัสดิ์ นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการและนางสุติมา พรชัย นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ 	

ภาพที่ ๕ เป้าหมายและคุณค่าร่วมของตำบล (ที่มา: วิเคราะห์และออกแบบโดยคณะผู้วิจัย)

ขั้นตอนที่ ๒ การปฏิบัติ (Act) คณะผู้วิจัยได้นำผลจากการกำหนดเป้าหมาย และคุณค่าร่วมของการประชาคม สู่การออกแบบกิจกรรมบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งนี้ได้มีการชี้แจง อธิบายอย่างละเอียดในการเข้าร่วมโครงการวิจัย การขอความยินยอม และได้มีการประสานงานผ่านองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว ที่ขับเคลื่อนโครงการโรงเรียนผู้สูงอายุในตำบลหนองนมวัว ในการให้ข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย และเชิญชวนผู้สูงอายุในโครงการเข้าร่วมกิจกรรมการส่งเสริมอาชีพในโครงการวิจัย ทั้งนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงเกณฑ์การคัดออกผู้เข้าร่วมการวิจัย ให้คงเหลือเพียง ๑ ข้อ คือ ประสงค์ขอยกเลิกการเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากในการอบรมเชิงปฏิบัติการแต่ละครั้ง ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะมาด้วยความสมัครใจ และจัดสรรเวลาได้เหมาะสมกับการจัดกิจกรรม จึงเป็นมาเวียนกันมาตามความสะดวก โดยกำหนดจำนวนขั้นต่ำของการเข้าร่วมกิจกรรมไม่น้อยกว่า ๓๐ คน

ในการออกแบบกิจกรรมได้มีการวิเคราะห์ต้นทุนทรัพยากรชุมชน ทั้งนี้สิ่งสำคัญในการออกแบบกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ คือ ทุกกิจกรรมจะได้รับการตอบรับจากลูกค้าก่อนดำเนินการผลิตประกอบด้วย

๑. วัดหนองกระดุกเนื้อ ให้การสนับสนุนการอบรมเชือกถักตะกรุดข้อมือ, งานใบตองกรวยไหว้พระ, การจัดชุดอาหารว่างเพื่อสร้างมูลค่าจากภูมิปัญญาขนมไทย

๒. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว ให้การสนับสนุนการยกระดับผลิตภัณฑ์พัตจักสาน และดอกไม้จันทร์เป็นพวงหรีด

ภาพที่ ๖ การอบรมเชือกถักตะกรุดข้อมือ (ที่มา: อบต.หนองนมวัว)

กิจกรรมการอบรมเชือกถักตะกรุดข้อมือ จัดขึ้นในวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๗ ณ อาคารสัญญาโตอนุสรณ์ วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ได้รับความอนุเคราะห์วิทยากรจากวิทยาลัยอาชีวศึกษานครสวรรค์ ประกอบด้วย นางสาวทัศนวรรณ รักไคร์ นางสาวธัญญาภรณ์ บุญยี่น และนักศึกษา มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๕๑ รูป/คน ประกอบด้วย ผู้สูงอายุ เยาวชน และสามเณร เป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์บนพื้นฐานศรัทธา และความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยพระครูนิติสุตากร, ดร. เจ้าคณะตำบลศาลเจ้าไก่ต่อเขต ๒ เจ้าอาวาสวัดหนองกระดุกเนื้อ ได้ให้การสนับสนุน และสั่งซื้อเชือกถักตะกรุดข้อมือ จำนวน ๑,๐๐๐ เส้น ในราคาเส้นละ ๕ บาท ในการสร้างความแตกต่างของเชือกถักตะกรุดข้อมือ ได้มีการจัดทำออกมาใน ๓ ลักษณะ คือ ๑) เชือกสีแดง และมีลูกปัดสีขาว จำนวน ๓ ลูก ๒) เชือกสีต่าง ๆ และมีลูกปัดสีเงิน ทอง และนาก จำนวน ๓ ลูก และ ๓) เชือกถักสีประจำวันเกิด และมีลูกปัดสีมงคล จำนวน ๓ ลูก ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย

ภาพที่ ๗ การอบรมงานใบตองกรวยไหว้พระ (ที่มา: คณะผู้วิจัยและอบต.หนองนมวัว)

กิจกรรมการอบรมงานใบตองกรวยไหว้พระจัดขึ้นในวันที่ ๒๙ มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๗ ณ อาคารสัญญาโตอนุสรณ์ วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ได้รับความอนุเคราะห์วิทยากรจากวิทยาลัยอาชีวศึกษานครสวรรค์ ประกอบด้วย นางสาวทัศนวรรณ รักไคร์ นางสาวธัญญาภรณ์ บุญยี่น และนักศึกษา มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๓๗ คน ประกอบด้วย ผู้สูงอายุ และเยาวชน เป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์บนพื้นฐานศรัทธา และความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยพระครูนิติสุตากร, ดร. เจ้าคณะตำบลศาลเจ้าไก่ต่อเขต ๒ เจ้าอาวาสวัดหนองกระดุกเนื้อ ได้ให้การสนับสนุน เนื่องจากวัดหนองกระดุกเนื้อเป็นพื้นที่สาธารณะในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น งานบุญประเพณี กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรม และกิจกรรมของภาคีเครือข่าย ดังนั้น ในหลายกิจกรรมที่จัดขึ้นมีการใช้ดอกไม้ไหว้พระ และงานใบตองในลักษณะต่าง ๆ ประกอบพิธีกรรม และกิจกรรม จึงนำมาสู่การออกแบบงานใบตองที่มีความเหมาะสมกับลักษณะงาน และความถนัดของผู้สูงอายุ ซึ่งได้มีการเปิดโอกาสให้เยาวชนในตำบล

หนองนมวัว ลูกหลานของผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วม นอกเหนือจากการลดช่องว่างระหว่างวัยแล้ว ยังเป็นการส่งเสริม สนับสนุนในครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้นอีกด้วย

ภาพที่ ๘ การยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม (ที่มา: คณะผู้วิจัยและอบต.หนองนมวัว)

กิจกรรมการยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ได้จัดขึ้นในวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๗ ณ อาคารสัญญาโตอนุสรณ์ วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ได้รับความอนุเคราะห์วิทยากรจากวิทยาลัยอาชีวศึกษานครสวรรค์ ประกอบด้วย นางสาวทัศนวรรณ รักใคร่ นางสาวธัญญาภรณ์ บุญยีน และนักศึกษา โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นผู้สูงอายุ จำนวน ๕๐ คน โดยความเห็นร่วมกันในการเลือกผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ประกอบด้วย พัดจักสาน และดอกไม้จันทน์ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ และพัฒนาในรูปแบบและราคาที่แตกต่างกัน เพื่อเพิ่มช่องทางในการตัดสินใจให้แก่ลูกค้าและผู้ที่สนใจ โดยนายประยงค์ สิงโตทอง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัวให้การสนับสนุนผลิตภัณฑ์นี้ และคาดการณ์ในการขยายกลุ่มเป้าหมายสู่กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ และประชาชนในตำบลหนองนมวัว กลยุทธ์การจัดจำหน่ายจะกำหนดที่ไม่สูง โดยอยู่ระหว่าง ๓๕๐-๑,๐๐๐ บาท ตามความยากง่ายของวัตถุดิบ โดยในช่วงเดือนมิถุนายน ๒๕๖๗ มีรายการสั่งซื้อแล้ว จำนวน ๑ พวง ในราคา ๔๕๐ บาท โดยคนในตำบลหนองนมวัว

ภาพที่ ๙ ตัวอย่างพวงหรีดที่ได้จำหน่าย (ที่มา: คณะผู้วิจัยและอบต.หนองนมวัว)

ภาพที่ ๑๐ การสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มาจากภูมิปัญญาขนมไทย (ที่มา: คณะผู้วิจัยและอบต.หนองนมวัว)

กิจกรรมการสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มาจากภูมิปัญญาขนมไทย ได้จัดขึ้นในวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๗ ณ อาคารกองทุนหมู่บ้าน หมู่ที่ ๕ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ได้รับความอนุเคราะห์วิทยากรจากวิทยาลัยอาชีวศึกษานครสวรรค์ ประกอบด้วย นางสาวธัญญาภรณ์ บุญยีน นางสาวนารีรัตน์ แก้วเขตการ และนักศึกษา โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นผู้สูงอายุจำนวน ๔๕ คน โดยความเห็นร่วมกันในการเลือกผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ประกอบด้วย ขนมตาล ขนมเปียกปูนกะทิสด ข้าวต้ม ฒ ผู้เฒ่า วุ้นกะทิ ขนมจีบ น้ำใบเตย เป็นต้น ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน และภาคีเครือข่าย เพื่อก่อให้เกิดการสร้างรายได้เสริม เพิ่มเติมอาชีพใหม่ ผ่านการจัดสรรผลประโยชน์ที่เน้นการกระจายรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุ ครอบครัว และคนในชุมชน ทั้งนี้มีเป้าหมายที่จะกระจายไปสู่ลูกค้าที่มาศึกษาดูงาน ภาคส่วนราชการ และผู้ที่สนใจ โดยนายประยงค์ สิงโตทอง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว และพระครูนิติสุตากร, ดร. เจ้าคณะตำบลศาลเจ้าไต่ต่อเขต ๒ เจ้าอาวาสวัดหนองกระดุกเหนือ ให้การสนับสนุนผลิตภัณฑ์นี้ กลยุทธ์การจัดจำหน่ายจะกำหนดที่ไม่สูงโดยจัดตามงบประมาณของหน่วยงานที่สั่งซื้อ ในเบื้องต้นได้รับการสั่งซื้อจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ สำหรับจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการการสร้างมาตรฐานทางสังคมเพื่อความปลอดภัยของผู้สูงอายุภาคเกษตรกรรมในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ในวันพฤหัสบดีที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๗ จำนวน ๑๔๐ ชุด ราคาจำหน่ายชุดละ ๓๐ บาท

ทั้งนี้ผลจากการอบรมเชิงปฏิบัติการ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการประเมินผลความพึงพอใจ เพื่อวิเคราะห์ วินิจฉัยผลการดำเนินการฝึกอบรมทันทีหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรม ทั้งนี้เพื่อปรับปรุงการวางแผน และการดำเนินกิจกรรมในครั้งต่อไป พบว่า

ตารางที่ ๑ ผลการประเมินผลความพึงพอใจในการอบรมเชิงปฏิบัติการ

รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ							
	เชิงบวก		กรวยใบตอง		พวงหรีด		จัดอาหารว่าง	
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.
หมวดที่ ๑ : ด้านวิทยากร	๔.๓๕	๐.๗๘	๔.๑๔	๐.๕๐	๔.๔๐	๐.๕๓	๔.๔๔	๐.๔๑
๑. การถ่ายทอดความรู้ของวิทยากรมีความชัดเจน	๔.๓๓	๐.๗๒	๔.๑๗	๐.๔๐	๔.๔๔	๐.๕๑	๔.๕๒	๐.๓๘
๒. ความสามารถในการอธิบายขั้นตอนวิธีการทำ	๔.๒๙	๐.๗๕	๔.๑๔	๐.๕๕	๔.๔๐	๐.๕๒	๔.๔๓	๐.๔๕

รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ							
	เชิงบวก		กรวยใบตอง		พวงหรีด		จัดอาหารว่าง	
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.
๓. การเชื่อมโยงเนื้อหาในการอบรม	๔.๓๘	๐.๗๒	๔.๑๕	๐.๔๕	๔.๔๐	๐.๕๓	๔.๓๖	๐.๓๖
๔. มีความครบถ้วนของเนื้อหาในการอบรม	๔.๓๔	๐.๗๒	๔.๑๕	๐.๔๘	๔.๓๘	๐.๕๗	๔.๕๒	๐.๓๘
๕. การใช้เวลาตามที่กำหนดไว้	๔.๔๖	๐.๙๒	๔.๑๕	๐.๓๙	๔.๔๑	๐.๕๒	๔.๒๙	๐.๔๙
๖. การตอบข้อซักถามในการอบรม	๔.๓๑	๐.๘๒	๔.๐๖	๐.๗๐	๔.๓๕	๐.๕๔	๔.๕๒	๐.๓๘
หมวดที่ ๒ : ด้านสถานที่/ระยะเวลา	๔.๓๖	๐.๔๓	๔.๒๗	๐.๖๕	๔.๔๓	๐.๕๗	๔.๔๖	๐.๖๗
๑. สถานที่สะอาดและมีความเหมาะสม	๔.๔๖	๐.๘๓	๔.๓๒	๐.๖๔	๔.๗๒	๐.๕๔	๔.๔๓	๐.๖๕
๒. ความพร้อมของอุปกรณ์	๔.๒๕	๐.๘๘	๔.๒๖	๐.๖๕	๔.๓๕	๐.๕๗	๔.๔๕	๐.๖๙
๓. ระยะเวลาในการอบรมมีความเหมาะสม	๔.๓๘	๐.๘๖	๔.๒๔	๐.๖๖	๔.๒๓	๐.๖๑	๔.๕๐	๐.๖๗
หมวดที่ ๓ : ด้านความรู้ความเข้าใจ	๔.๒๔	๐.๔๔	๔.๒๐	๐.๓๙	๔.๓๑	๐.๕๓	๔.๕๕	๐.๔๒
๑. ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนี้ <u>ก่อน</u> การอบรม	๔.๑๒	๐.๗๖	๔.๑๘	๐.๔๒	๔.๑๘	๐.๖๑	๔.๓๖	๐.๓๖
๒. ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนี้ <u>หลัง</u> การอบรม	๔.๓๕	๐.๕๗	๔.๒๑	๐.๓๕	๔.๔๓	๐.๔๕	๔.๗๔	๐.๔๘
หมวดที่ ๔ : ด้านการนำความรู้ไปใช้	๔.๔๑	๐.๖๑	๔.๓๗	๐.๖๔	๔.๒๕	๐.๖๖	๔.๔๔	๐.๔๗
๑. สามารถนำเทคนิคและวิธีการไปประยุกต์ใช้ได้	๔.๕๖	๐.๖๓	๔.๓๒	๐.๖๔	๔.๑๔	๐.๖๕	๔.๗๔	๐.๔๙
๒. มีความมั่นใจและสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ได้	๔.๓๕	๐.๕๗	๔.๗๒	๐.๕๔	๔.๑๐	๐.๖๙	๔.๒๙	๐.๔๙
๓. สามารถนำความรู้ไปต่อยอดอาชีพได้	๔.๓๒	๐.๖๔	๔.๐๗	๐.๗๕	๔.๕๐	๐.๖๔	๔.๒๘	๐.๔๔

จากผลการประเมินความพึงพอใจในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ พบว่า กิจกรรมระดับความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน เมื่อพิจารณาเป็นหมวด พบว่า

หมวดที่ ๑ : ด้านวิทยากร พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีระดับความพึงพอใจในกิจกรรมการสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มาจากภูมิปัญญาชนมไทย (จัดอาหารว่าง) มากที่สุด รองลงมาคือ กิจกรรมการยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม (พวงหรีด) และน้อยที่สุด คือ กิจกรรมการอบรมงานใบตองกรวยไหว้พระ

หมวดที่ ๒ : ด้านสถานที่/ระยะเวลา พบว่า ทุกกิจกรรมที่จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ มีระดับความพึงพอใจในทุกกิจกรรมอยู่ในระดับมากที่สุด

หมวดที่ ๓ : ด้านความรู้ความเข้าใจ พบว่า หลัง การอบรม ผู้เข้ารับการอบรมมีระดับความพึงพอใจในทุกกิจกรรมสูงขึ้น

หมวดที่ ๔ : ด้านการนำความรู้ไปใช้ พบว่า กิจกรรมที่จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ มีระดับความพึงพอใจในทุกกิจกรรมอยู่ในระดับมากที่สุด

จากการวิเคราะห์ในภาพรวม พบว่า กิจกรรมการอบรมงานใบตองกรวยไหว้พระ แม้จะมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก และระดับมากที่สุด แต่ก็อยู่ระดับที่น้อยกว่าทุกกิจกรรม ทั้งนี้อาจ

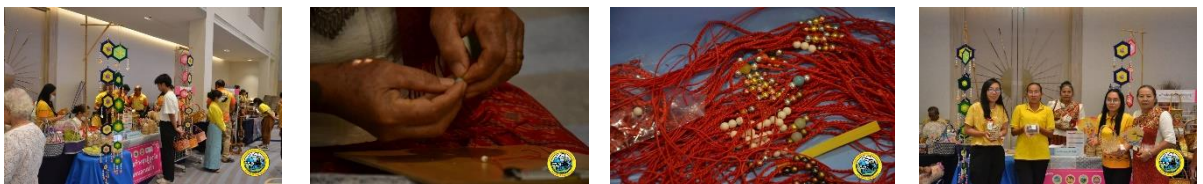
เนื่องมาจากเป็นกิจกรรมที่ผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่ ทำเป็นอยู่แล้ว และช่องทางการตลาดยังไม่ชัดเจน ขณะที่ระดับความพึงพอใจมีแนวโน้มดีขึ้น

ขณะเดียวกันทางคณะวิจัย ร่วมกับแกนนำชุมชน และตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว ได้ร่วมกันวางแผนในการส่งเสริมการตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ ผลจากการประชุมร่วม ในวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ ได้ออกแบบ และร่วมกันสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

ภาพที่ ๑๑ การประชุมร่วมเพื่อวิเคราะห์การตลาดชุมชน (ที่มา: คณะผู้วิจัยและอบต.หนองนมวัว)

๑. การส่งเสริม สนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว ในการนำผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการอบรมเชิงปฏิบัติการร่วมออกงาน และจำหน่ายในนามกลุ่มผู้สูงอายุ โดยตัวอย่างงานที่เข้าร่วมดำเนินการแล้ว คือ งานวันผู้สูงอายุและงานแห่งครอบครัว ประจำปี ๒๕๖๗ ภายใต้แนวคิด “ผู้สูงวัย ศูนย์รวมใจของครอบครัว” ที่จัดขึ้นโดยสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดนครสวรรค์ ร่วมกับศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษานครสวรรค์ จัดขึ้นในวันพฤหัสบดีที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๗ ณ ห้อง The Sun โรงแรม ๔๒C เดอะซิค โฮเทล อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ โดยได้มีการนำผลิตภัณฑ์เชือกถักตระกูลช่อมือมาร่วมแสดงสินค้า และจัดจำหน่ายภายในงานด้วย

ภาพที่ ๑๒ การออกร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้สูงอายุ (ที่มา: คณะผู้วิจัยและอบต.หนองนมวัว)

๒. การประกวดออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ ในนามแบรนด์ “ตม ผู้เฒ่า” เพื่อประกวดออกแบบตราสัญลักษณ์ (logo) รูปแบบภาษาไทย ในการใช้เป็นตราสัญลักษณ์ของสินค้า และผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้สูงอายุตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ และเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ในการนำเสนอภาพลักษณ์ของสินค้า และผลิตภัณฑ์ ผ่านการประกวดตราสัญลักษณ์เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ให้เป็นที่ยอมรับและรู้จักมากยิ่งขึ้น โดยเปิดโอกาสให้ผู้สนใจร่วมส่งผลงาน กำหนดการส่งผลงานภายในวันจันทร์ที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๗ และจะประกาศผลการตัดสินในวันจันทร์ที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๖๗ ทางเพจบวรพัฒน์ และแจ้งผลทางอีเมลตามที่เจ้าของผลงานได้แจ้งไว้ ทั้งนี้ได้มีการประชาสัมพันธ์ผ่านเพจ

Facebook และภาคีเครือข่าย ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ วิทยาลัยอาชีวศึกษานครสวรรค์ และสื่อประชาสัมพันธ์ช่องทาง Line ในตำบลหนองนมวัว

กิจกรรมประกวดออกแบบตราสัญลักษณ์

ตม ผู้เตม๋า

สินค้าจากผู้สูงอายุตำบลหนองนมวัว
อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

กำหนดการส่งผลงานภายใน
วันศุกร์ที่ 20 มิถุนายน 2567

ประกาศผลการตัดสิน
วันศุกร์ที่ 24 มิถุนายน 2567

ชิงเงินรางวัล
มูลค่ารวม **5,000 บาท** พร้อมเกียรติบัตร
และผลงานจะถูกใช้จริง

คุณสมบัติผู้ส่งประกวด นักเรียน นักศึกษา ประชาชนทั่วไป
กติกาและเกณฑ์การเข้าร่วม

1. ส่งได้คนละ 1 ผลงาน
2. กรอกใบสมัครเข้าร่วมการประกวดให้ครบถ้วน ถูกต้อง ชัดเจน
3. ผลงานต้องไม่เคยส่งเข้าประกวดที่ใดมาก่อน
4. ส่งคำอธิบายความหมายของตราสัญลักษณ์
5. ผลงานที่ได้รับรางวัลถือเป็นกรรมสิทธิ์ของกลุ่มผู้สูงอายุตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

ส่งผลงานได้ที่ rattitik.prom@gmail.com และเพจบวรพัฒนา
สอบถามรายละเอียดได้ที่ ผศ.ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ โทร. 099-2969229

ทั้งนี้ยังได้มีการลงความเห็นร่วมกันว่า จะจัดเปิดตัวผลิตภัณฑ์ในนามแบรนด์ ตม ผู้เฒ่า ในงาน บุญสารทเดือน ๑๐ ที่จะมีการจัดขึ้นในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๗ เพื่อเป็นการเปิดตัว ประชาสัมพันธ์ สินค้าให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

ปัญหาอุปสรรค

กิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการต่าง ๆ ที่ได้มีการจัดขึ้นนั้น แม้ว่ากลุ่มเป้าหมายหลักของ โครงการวิจัย คือ ผู้สูงอายุ ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อให้สามารถพึ่งพา ตนเอง แต่ในทางปฏิบัติ พบว่า คณะผู้วิจัยไม่สามารถเชิญกลุ่มผู้สูงอายุทั้งหมดมาร่วมกิจกรรมได้ จึงได้มีการปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงาน โดยกำหนดให้สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ตามความสมัครใจ และ เหมาะสมกับเวลาที่สามารถจัดสรรได้

๕. รายงานผลการดำเนินการกิจกรรมการวิจัย

กิจกรรมวิจัย	ผลการดำเนินการ		แผนงานในระบบ NRIIS		
	รายละเอียดกิจกรรม	เดือนที่ ทำจริง	ตามแผน	ไม่ตาม แผน	เหตุผล
๑. การสร้างทัศนคติและการรับรู้ ร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย (ผู้สูง วัย) และคนในชุมชน และ กำหนด เป้าหมายร่วมในการ จัดการเรียนรู้ผ่านโรงเรียน ผู้สูงอายุวิถีพุทธ	การประชุมชุมชน จัดขึ้นใน วันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๗ ณ อาคารเหรียญราชา วัด หนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนอง นมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัด นครสวรรค์ โดยมีผู้เข้าร่วม กิจกรรม จำนวน ๓๔ รูป/คน ประกอบด้วย แกนนำผู้สูงอายุ ในตำบลหนองนมวัว ตัวแทน วัดหนองกระดุกเนื้อ ตัวแทน องค์การบริหารส่วนตำบล หนองนมวัว ผู้นำท้องที่ ตัวแทน ศกร.ตำบลหนองนมวัว ตัวแทน อสม.ตำบลหนอง นมวัว และตัวแทนประชาชน ในตำบลหนองนมวัว	ธ.ค.	ม.ค.- มี.ค.	✓	จัดก่อน งาน ประเพณีนบุนยู คุณลาน
๒. การออกแบบการตลาดชุมชน และกิจกรรมส่งเสริมการตลาด	การประชุมกลุ่มร่วมกับแกนนำ ชุมชน และตัวแทนองค์การ บริหารส่วนตำบลหนองนมวัว ได้ร่วมกันวางแผนในการ ส่งเสริมการตลาดสำหรับ ผลิตภัณฑ์ ผลจากการประชุม	มี.ค.	มี.ค.- ก.ย.		

กิจกรรมวิจัย	ผลการดำเนินการ		แผนงานในระบบ NRIIS		
	รายละเอียดกิจกรรม	เดือนที่ ทำจริง	ตามแผน	ไม่ตาม แผน	เหตุผล
	ร่วม ในวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ ได้ออกแบบ และร่วม กันสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ				
๓. กิจกรรมการอบรมเชิงอภิถัน ตะกรุดข้อมือ	การอบรมเชิงปฏิบัติการจัดขึ้น ในวันที่ ๒๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ ณ อาคารสัญญาโต อนุสรณ์ วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอ ลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ได้รับความอนุเคราะห์วิทยากร จากวิทยาลัยอาชีวศึกษา นครสวรรค์ ประกอบด้วย นางสาวทัศนวรรณ รักไคร่ นางสาวธัญญาภรณ์ บุญยีน และนักศึกษา มีผู้เข้าร่วม กิจกรรม จำนวน ๓๗ คน ประกอบด้วย ผู้สูงอายุ และ เยาวชน	มี.ค.	มี.ค.- ก.ย.		
๔. กิจกรรมการอบรมงานใบตอง กรวยไหว้พระ	การอบรมเชิงปฏิบัติการจัดขึ้น ในวันที่ ๒๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ ณ อาคารสัญญาโต อนุสรณ์ วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอ ลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ได้รับความอนุเคราะห์วิทยากร จากวิทยาลัยอาชีวศึกษา นครสวรรค์ ประกอบด้วย นางสาวทัศนวรรณ รักไคร่ นางสาวธัญญาภรณ์ บุญยีน และนักศึกษา มีผู้เข้าร่วม กิจกรรม จำนวน ๓๗ คน ประกอบด้วย ผู้สูงอายุ และ เยาวชน เป็นการพัฒนา ผลิตภัณฑ์บนพื้นฐานศรัทธา	มี.ค.	มี.ค.- ก.ย.		

กิจกรรมวิจัย	ผลการดำเนินการ		แผนงานในระบบ NRIIS		
	รายละเอียดกิจกรรม	เดือนที่ ทำจริง	ตามแผน	ไม่ตาม แผน	เหตุผล
	และความเชื่อทาง พระพุทธศาสนา				
๕. กิจกรรมส่งเสริมการตลาด	การออกบูชผลิิตภัณฑ์ของกลุ่ม ผู้สูงอายุในงานวันผู้สูงอายุและ งานแห่งครอบครัว ประจำปี ๒๕๖๗ ภายใต้แนวคิด “ผู้สูง วัย ศูนย์รวมใจของครอบครัว” ที่จัดขึ้นโดยสำนักงานพัฒนา สังคมและความมั่นคงของ มนุษย์จังหวัดนครสวรรค์ ร่วมกับศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อ การศึกษานครสวรรค์ จัดขึ้นใน วันพฤหัสบดีที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๗ ณ ห้อง The Sun โรงแรม ๔๒C เดอะซิค ไฮเทล อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัด นครสวรรค์ โดยได้มีการนำ ผลิตภัณฑ์เชือกถักตระกูลด ข้อมือมาร่วมแสดงสินค้า และ จัดจำหน่ายภายในงานด้วย	เม.ย.	มี.ค.- ก.ย.		
๖. กิจกรรมการยกระดับผลิตภัณฑ์ ชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม	การอบรมเชิงปฏิบัติการจัดขึ้น ในวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ ณ อาคารสัญญาโต อนุสรณ์ วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอ ลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ได้รับความอนุเคราะห์วิทยากร จากวิทยาลัยอาชีวศึกษา นครสวรรค์ ประกอบด้วย นางสาวทัศนวรรณ รักไคร่ นางสาวธัญญาภรณ์ บุญยี่น และนักศึกษา โดยมีผู้เข้าร่วม กิจกรรมเป็นผู้สูงอายุ จำนวน ๕๐ คน โดยความเห็นร่วมกัน ในการเลือกผลิตภัณฑ์ชุมชน	พ.ค.	มี.ค.- ก.ย.		

กิจกรรมวิจัย	ผลการดำเนินการ		แผนงานในระบบ NRIIS		
	รายละเอียดกิจกรรม	เดือนที่ ทำจริง	ตามแผน	ไม่ตาม แผน	เหตุผล
	เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ประกอบด้วย พัดจักสาน และ ดอกไม้จันทน์ ซึ่งเป็นภูมิ ปัญญาของคนในตำบลหนอง นมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัด นครสวรรค์ และพัฒนาใน รูปแบบและราคาที่แตกต่างกัน				
๗. กิจกรรมการสร้างมูลค่าเพิ่มจาก ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มาจากภูมิ ปัญญาชนมไทย	การอบรมเชิงปฏิบัติการจัดขึ้น ในวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๗ ณ อาคารกองทุน หมู่บ้าน หมู่ที่ ๕ ตำบลหนอง นมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัด นครสวรรค์ ได้รับความ อนุเคราะห์วิทยากรจาก วิทยาลัยอาชีวศึกษา นครสวรรค์ ประกอบด้วย นางสาวธัญญาภรณ์ บุญยีน นางสาวนารีรัตน์ แก้วเขตการ และนักศึกษา โดยมีผู้เข้าร่วม กิจกรรมเป็นผู้สูงอายุ จำนวน ๔๕ คน โดยความเห็นร่วมกัน ในการเลือกผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ประกอบด้วย ขนมหาล ขนมห เปียกปูนกะทิสด ข้าวต้ม ฒ ผู้ เฒ่า วุ้นกะทิ ขนมหีบ น้ำ ใบเตย เป็นต้น	มิ.ย.	มี.ค.- ก.ย.		
๘. การประกวดออกแบบโลโก้ ผลิตภัณฑ์ ในนามแบรนด์ “ฒ ผู้เฒ่า”	การสื่อสารและการสร้างการ รับรู้ ผ่านกิจกรรมการประกวด ออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ ใน นามแบรนด์ “ฒ ผู้เฒ่า” เพื่อ ประกวดออกแบบตรา สัญลักษณ์ (logo) รูปแบบ ภาษาไทย ในการใช้เป็นตรา สัญลักษณ์ของสินค้า และ	มิ.ย.	มี.ค.- ก.ย.		

กิจกรรมวิจัย	ผลการดำเนินการ		แผนงานในระบบ NRIIS		
	รายละเอียดกิจกรรม	เดือนที่ ทำจริง	ตามแผน	ไม่ตาม แผน	เหตุผล
	ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้สูงอายุ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ และเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ในการนำเสนอภาพลักษณ์ของสินค้า และผลิตภัณฑ์ ผ่านการประกวดตราสัญลักษณ์เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ให้เป็นที่ยอมรับและรู้จักมากยิ่งขึ้น โดยเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมส่งผลงาน กำหนดการส่งผลงานภายในวันจันทร์ที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๗ และจะประกาศผลการตัดสินในวันจันทร์ที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๖๗				
๙. การประเมินผลความพึงพอใจในการอบรมเชิงปฏิบัติการ	การประเมินผลความพึงพอใจเพื่อวิเคราะห์ วินิจฉัยผลการดำเนินการฝึกอบรมทันทีหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรม ทั้งนี้เพื่อปรับปรุงการวางแผน และการดำเนินกิจกรรมในครั้งต่อไป โดยใช้แบบประเมินผล	มี.ค.- มี.ย.	มี.ค.- ก.ย.		

ปัญหาอุปสรรค

การนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อให้รองรับต่อความต้องการของลูกค้า และผู้ที่สนใจ จึงได้มีการปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงาน โดยการเปิดโอกาสให้กับเยาวชน และสามเณรที่อยู่ในพื้นที่ตำบลหนองนมวัวร่วมเรียนรู้ ขณะเดียวกันยังได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับทางองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัวเพื่อจัดสรรผลประโยชน์ และมอบหมายการผลิตสินค้าตามความชำนาญ และความสนใจของผู้สูงอายุเป็นหลัก ดำเนินการในลักษณะกลุ่ม และกำหนดค่าตอบแทนร่วมกันตามความเหมาะสม โดยในอนาคตได้มีการตกลง นัดหมายกับคณะทำงานในการจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกันอีกครั้งในเดือนกรกฎาคม ๒๕๖๗

๖. ผลผลิต (output) ที่จะส่งมอบ

ประเภทผลผลิต	รายละเอียดผลผลิต	จำนวน	เดือนที่ส่งมอบ
๗. ฐานข้อมูล ระบบและกลไก - ๗.๑ ระบบ	กลไกในการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับผู้สูงวัยในภาคชนบท	๑	ตุลาคม ๒๕๖๗
๔. ต้นแบบผลิตภัณฑ์หรือเทคโนโลยี/กระบวนการใหม่ หรือนวัตกรรมทางสังคม - ๔.๒ ต้นแบบผลิตภัณฑ์ (Prototype) ระดับภาคสนาม	ชุดกิจกรรมการปฏิบัติการเพื่อสร้างงานสร้างอาชีพ และสร้างรายได้	๓	ตุลาคม ๒๕๖๗
๓. หนังสือ - ๓.๑ บางบทของหนังสือตีพิมพ์ในประเทศ (Book Chapter)	การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของผู้สูงวัยในภาคชนบทการเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเอง ที่มีเลข ISBN	๑	พฤศจิกายน ๒๕๖๗
๑. กำลังคน หรือหน่วยงาน ที่ได้รับการพัฒนาทักษะ - ๑.๑๐ ผู้สูงอายุ	ผู้สูงอายุได้รับการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มทักษะ	๒๐ คน	ตุลาคม ๒๕๖๗

ปัญหาอุปสรรค

-

๗. งบประมาณที่ได้ใช้จ่ายไปแล้วนับตั้งแต่เริ่มโครงการ

หมวดงบประมาณ	รายการค่าใช้จ่ายจริง	จำนวนเงิน	วันที่เบิกจ่าย
๗.๑ งบบุคลากร	-		
๗.๒ งบค่าใช้จ่าย			
๑. ประชุมแกนนำ	๑. ค่าอาหารว่างและเครื่องดื่ม จำนวน ๒ มื้อ X ๓๐.- X ๓๔ คน ๒. ค่าอาหารมื้อหลัก จำนวน ๑ มื้อ X ๒๐๐.- X ๓๔ คน	๗,๘๒๐	๘ ธ.ค. ๖๖
๒. การอบรมเชิงปฏิบัติการ "การอบรมเชิงอณู" "	๑. ค่าตอบแทนวิทยากรหลัก จำนวน ๑ คน X ๘ ชม. X ๑๒๐๐ ๒. ค่าอุปกรณ์ประกอบการอบรม	๓๓,๓๘๕	๑๕ ม.ค.๖๗

หมวดงบประมาณ	รายการค่าใช้จ่ายจริง	จำนวนเงิน	วันที่เบิกจ่าย
	๓. ค่าอาหารว่างและเครื่องดื่ม จำนวน ๒ มื้อ X ๓๐.- X ๕๑ คน ๔. ค่าอาหารมื้อหลัก จำนวน ๑ มื้อ X ๒๐๐.- X ๕๑ คน		
๓. การอบรมเชิงปฏิบัติการ "งานใบตอง"	๑. ค่าตอบแทนวิทยากรประจำกลุ่ม จำนวน ๔ คน X ๘ ชม. X ๖๐๐.- ๒. ค่าอาหารว่างและเครื่องดื่ม จำนวน ๒ มื้อ X ๓๐.- X ๓๗ คน ๓. ค่าอาหารมื้อหลัก จำนวน ๑ มื้อ X ๒๐๐.- X ๓๗ ๔. ค่าอุปกรณ์ประกอบการอบรม	๓๓,๔๖๘	๒๙ มี.ค.๖๗
๔. การอบรมเชิงปฏิบัติการ "ยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชน"	๑. ค่าตอบแทนวิทยากรหลัก จำนวน ๑ คน X ๘ ชม. X ๑๒๐๐ ๒. ค่าอุปกรณ์ประกอบการอบรม ๓. ค่าอาหารว่างและเครื่องดื่ม จำนวน ๒ มื้อ X ๓๐.- X ๕๐ คน ๔. ค่าอาหารมื้อหลัก จำนวน ๑ มื้อ X ๒๐๐.- X ๕๐ คน ๕. ค่าเดินทางลงพื้นที่วิจัย	๓๑,๒๕๔	๓๑ พ.ค.๖๗
๕. การอบรมเชิงปฏิบัติการ "การสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มาจากภูมิปัญญา (ขนมไทย: อาหารว่างในที่ประชุม)"	๑. ค่าตอบแทนวิทยากรหลัก จำนวน ๑ คน X ๘ ชม. X ๑๒๐๐ ๒. ค่าอุปกรณ์ประกอบการอบรม ๓. ค่าอาหารว่างและเครื่องดื่ม จำนวน ๒ มื้อ X ๓๐.- X ๔๕ คน ๔. ค่าอาหารมื้อหลัก จำนวน ๑ มื้อ X ๒๐๐.- X ๔๕ คน ๕. ค่าขนมไทยประกอบการอบรม	๒๗,๕๑๕	๑๔ มิ.ย.๖๗
๗.๓ งบค่าวัสดุ			
รวมทั้งสิ้น		๑๓๓,๔๔๒	

ปัญหาอุปสรรค

-

๘. แผนการบริหารความเสี่ยง (การวิเคราะห์ถึงปัญหาต่าง ๆ ที่จะเป็นความเสี่ยง หรือ มีผลกระทบต่อ การดำเนินงาน/ความสำเร็จ หรือ ผลผลิตที่จะเกิดขึ้น พร้อมแนวทางแก้ไขหรือควบคุม)

ประเด็นความเสี่ยง	กิจกรรมตามแนวทางการจัดการความเสี่ยง	เป้าหมาย/ผลสำเร็จของการดำเนินการกิจกรรมตามแนวทางการจัดการความเสี่ยง
ความเสี่ยงด้านเวลา ประเพณี วัฒนธรรม	กิจกรรมการกำหนดเป้าหมายและสร้างทัศนคติการรับรู้ร่วม	ตำบลหนองนมวัว เป็นชุมชนพหุวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับความเป็นเครือญาติและวิถีชีวิตเป็นอย่างมาก ในช่วงเดือนมกราคมของทุกปี จะมีประเพณี”บุญคุณลาน สุขขัญข้าว” ซึ่งเป็นการฟื้นฟู และอนุรักษ์ให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และได้รับการยอมรับเป็นงานประจำปีของจังหวัดนครสวรรค์ ตั้งนั้นแล้วในการขับเคลื่อนกิจกรรมในเดือนมกราคม จึงเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำและร่วมเป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณี เพื่อสร้างตัวตน สร้างการรับรู้ และสร้างความไว้วางใจของประชาชน องค์กรชุมชนและองค์กรภาครัฐ ที่มีต่อทีมวิจัย ก่อนเริ่มขับเคลื่อนประเด็นการวิจัยอย่างเป็นรูปธรรมในเดือนกุมภาพันธ์

(ลงชื่อ.....)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ)

หัวหน้าโครงการ

๑๗ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๗

ความเห็นคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- มีความก้าวหน้า เห็นสมควรอนุมัติให้ดำเนินการต่อและเบิกเงินงวดที่ ๒ ได้
- มีความก้าวหน้า เห็นสมควรปรับปรุงแก้ไข
- ไม่มีความก้าวหน้า

(ลงชื่อ.....)

(.....)

ประธานคณะกรรมการ

...../...../2567

(ลงชื่อ.....)

(.....)

กรรมการ

...../...../2567